

Joustava perusopetus

JOPO®-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen

Opetusministeriön julkaisuja 2009:26

Joustava perusopetus

JOPO®-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen

Opetusministeriön julkaisuja 2009:26

Ulla Numminen & Najat Ouakrim-Soivio

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä
Cd-levyn:n taitto / Ombrytning av cd-skivan: Kalle Lahtinen
Kannen kuva / Pärmbild: Tero Sivula, www.Rodeo.fi
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2009

ISBN 978-952-485-726-0 (nid.)

ISBN 978-952-485-727-7 (PDF)

ISSN 1458-8110 (Painettu)

ISSN 1797-9501 (PDF)

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2009:26

Joustavaan perusopetukseen
JOPO®-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen.

Tiivistelmä

Kirja *Joustavaan perusopetukseen – JOPO®-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen* on syntynyt opetusministeriön vuonna 2006 käynnistämän *koulupudokkaiden aktivointi*-hankkeen yhteydessä. JOPO®-toiminnan tarkoituksena on tukea nuoria saamaan peruskoulunsa päätökseen ja ehkäistä koulutuksesta pois jäämistä peruskoulun jälkeen. Toimintaa kutsutaan nimellä *joustava perusopetus* (JOPO®). Se tapahtuu perusopetuksen yhteydessä ja yleisopetuksen tavoittein ja sisällöin, mutta työskentelymuodoissa on otettu käyttöön joustavia toimintamalleja ja opetusta sovitetaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin. Samalla pyritään varmistamaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Opetuksessa painotetaan toiminnallisia työmuotoja ja opiskelua työpaikoilla, aidoissa työympäristöissä. Periaatteena on ”yhteinen koulu kaikille”.

Toiminnassa tehostetaan moniammatillista, eri organisaatioiden yhteistyötä, johon osallistuvat peruskoulut, kuntien nuoris-, sosiaali- ja terveystoimi sekä ammatilliset oppilaitokset, lukiot ja mahdolliset nuorten työpajat. Myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä lisätään ja erilaisin työmuodoin pyritään tukemaan vanhempia näiden kasvatustyössä.

Joustavalla perusopetuksella on vaikutusta paitsi nuorten opiskeluun, myös kunnan ja koulujen toimintaan sekä opettajien työhön. Joustavan perusopetuksen tavoitteita voidaan näiden ryhmien näkökulmista tarkastella seuraavasti: *Nuorten kannalta* tavoitteena on ehkäistä koulumotivaation heikkenemistä ja koulusta putoamista sekä puuttua riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Samalla edistetään toisen asteen koulutukseen siirtymistä yksilöllisellä tuella. *Koulujen kannalta* tavoitteena on kehittää opiskelumuu- toja, jotka perustuvat toiminnallisuuteen sekä käytännöllisten ja työpainotteisten oppi- misympäristöjen hyödyntämiseen. Samalla edistetään koulun ja työelämän yhteistyötä. *Opettajien kannalta* tavoitteena on antaa valmiuksia varhaiseen puuttumiseen tähtävin työmuotoihin sekä kehittää opettajien taitoja moniammatilliseen yhteistyöhön. *Kuntien kannalta* tavoitteena on edistää eri hallinnonalojen kuten koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä.

Joustava perusopetus järjestetään peruskoulun yhteydessä, noin 10 oppilaan *ryhmässä*, johon ohjataan luokkien 6–9 oppilaita. Ryhmä opiskelee yhdessä peruskoulun päättymiseen asti. Toimintaan voi osallistua myös lisäopetuksen (10. luokan) oppilaita.

Opetuksessa noudatetaan *perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita*, mutta opetusjärjestelyt poikkeavat perinteisestä. Ryhmän opetus järjestetään osaksi koulussa ja osaksi

työpaikoilla tai muissa oppimisympäristöissä ohjattuna opiskeluna. Muita oppimisympäristöjä voivat olla erimuotoiset leirikoulut, opinto- ja työpaikkakäynnit, koulutuskokeilut tms. Opetussuunnitelman pohjalta muokataan koulussa ja työpaikoilla opiskeltavat oppimistehtävät ja sovitetaan ne kullekin oppilaalle sopiviksi.

Ryhmän opetuksesta ja muusta toiminnasta vastaa *tiimi*, johon kuuluvat koulun rehtori, ryhmän opettaja tai erityisopettaja sekä kunnan osoittama päätoiminen nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Opetuksen suunnittelussa tehdään yhteistyötä peruskoulun muiden opettajien ja työpaikoilla opiskelua ohjaavien kanssa. Nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tehtävät keskittyvät erityisesti nuorten sosiaalisen kasvun tukemiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä muuhun tuki- ja neuvontatyöhön sekä työpaikkaverkoston kehittämiseen. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista normaaliin tapaan.

Työpaikoilla ohjauksesta vastaa työpaikan työntekijä, työpaikkaohjaaja, joka toimii oppilaan opastajana ja tukena. Työpaikkojen kanssa tehdään sopimukset. Koulu perehdyttää työpaikkaohjaajat ohjaustehtävään. Työpaikalla suoritettavista oppimistehtävistä sovitaan työpaikan kanssa. Luokan opettaja ja nuorisotyöntekijä vierailevat työpaikoilla ja seuraavat opiskelun toimivuutta. *Työpaikkajaksojen oppimistehtävät* arvioidaan.

Yksilöllisin järjestelyin huolehditaan riittävästä oppilaanohjauksesta, erityisesti ammatinvalinnanohjauksesta, jolla pyritään varmistamaan toisen asteen *jatko-opiskelupaikan* saaminen. Jokaisella oppilaalla on koulun päättyessä jatkosuunnitelma. Nivelvaiheen tueksi kehitetään tukitoimia yhteistyössä paikkakunnan tai alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa.

Joustavaan perusopetukseen liittyvän kehittävän arvioinnin tutkimuksen loppuraportti valmistui elokuussa 2008. Arvioinnin tuloksia on hyödynnetty kirjan uudessa painoksessa.

Asiasanat: koulupudokkaat, joustava perusopetus, toiminnalliset ja työpainotteiset menetelmät, työpaikkaopiskelu perusopetuksessa

Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen – att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig.

Sammandrag

Boken om JOPO-verksamhet (på finska: joustava perusopetus) har kommit till i samband med ett projekt som undervisningsministeriet inledde år 2006 i syfte att motverka skolavbrott. Syftet med JOPO-verksamheten är att stöda unga att gå ut grundskolan och att motverka att elever avbryter sin skolgång efter grundskolan. Verksamheten kompletterar den normala utbildningsverksamheten, dess mål och innehåll. Vissa flexibla verksamhetsmodeller tas i bruk och elevernas individuella behov och situationer beaktas. Samtidigt är syftet att säkerställa att den unga personen deltar i utbildning på andra stadiet. Verksamhetsinriktade arbetsformer och studier i äkta arbetsmiljö gynnas. Det övergripande temat är En gemensam skola för alla.

Fokus ligger på yrkesövergripande samarbete mellan olika organisationer. Grundskolor, representanter för ungdoms-, social- och hälsovårdsväsendet, läroinrättningar inom yrkesutbildningen, gymnasier och verkstäder för unga personer deltar. Samarbetet med föräldrarna intensifieras också. På olika sätt strävar man efter att stödja föräldrarna i deras uppfostran.

Flexibla utbildningsarrangemang inom den grundläggande utbildningen inverkar på kommunens och skolornas verksamhet samt lärarnas arbete. *Från de ungas perspektiv* är syftet att motverka att skolmotivationen försvagas samt skolavbrott. Problemen uppmärksammas i ett tidigt skede. Stöd på individuell nivå gör det enklare för eleven att inleda utbildning på andra stadiet. *Från skolornas perspektiv* är syftet att ta fram aktivitetsbaserade studieformer och att utnyttja inlärningsmiljöer där den unga lär sig med hjälp av praktiskt arbete. Samarbetet mellan skolan och arbetslivet intensifieras. *Från lärarnas perspektiv* handlar det bl.a. om ökade möjligheter att uppmärksamma problem i ett tidigt skede. Lärarnas yrkeskunskaper byggs ut till att omfatta yrkesövergripande satsningar. *Från kommunernas perspektiv* främjas ett samarbete mellan olika förvaltningsgrenar, t.ex. skol-, ungdoms- samt social- och hälsoväsendet.

En flexibel grundläggande utbildning ordnas i grundskolan, i en grupp med cirka 10 elever. Eleverna går på klass 6-9. Gruppen följs åt i cirka två fram tills dess att eleverna har gått ut grundskolan. Eventuellt deltar elever inom påbyggnadsundervisningen (klass 10) i gruppens arbete.

Grunderna inom den grundläggande utbildningens läroplan är riktgivande. Utbildningsarrangemangen skiljer sig dock från traditionell utbildning. En del av

utbildningen ges i skolan och en del på arbetsplatser eller i andra inlärningsmiljöer i form av handledda studier. Lägerskolor, studie- och arbetsplatsbesök, utbildningsexperiment o.dyl. är också aktuella. Stoffet i läroplanen formas till inlärningsuppgifter i skolan och på arbetsplatserna. De anpassas skilt för varje elev.

Skolans rektor, gruppens lärare eller speciallärare och en heltidsanställd inom kommunens ungdomssektor eller inom socialväsendet bildar ett *team* som ansvarar för utbildning och övrig verksamhet. De övriga lärarna i grundskolan och de personer som på arbetsplatserna har hand om handledningen samarbetar när undervisningen planeras. Ungdomssektorns eller socialsektorns representant skall rikta in sig på att stöda den ungas tillväxt i socialt avseende, på att samarbeta med familjerna och på övrigt stöd- och rådgivningsarbete. Arbetsplatserna skall bilda ett nätverk. I normal ordning ansvarar läraren för undervisning och utvärdering.

På *arbetsplatserna* ansvarar en arbetstagare i handledande uppgifter för vägledning och stöd. Skolan informerar handledarna om hur de vägleder eleverna. De inlärningsuppgifter som eleven skall klara av på en arbetsplats kommer man överens om skilt för sig. Klassläraren och ungdomsarbetaren besöker arbetsplatserna och följer upp elevens inläring. *Inlärningsuppgifterna under arbetslivsperioderna* utvärderas.

De individuella arrangemangen omfattar elevhandledning för att trygga att *eleven går vidare i sina studier*. När skolan slutar skall varje elev fortsatt utbildning utstakad för sig. En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat förutsätter samarbete mellan läroanstalterna på andra stadiet på en viss ort eller i en viss region.

Slutrapporten för utvärderingsforskningen gällande flexibel grundläggande utbildning blev färdig i augusti 2008. Resultaten från utvärderingen har utnyttjats i den nya upplagan av boken.

Ämnesord: skolavbrott, flexibla metoder inom grundläggande utbildning, verksamhetsinriktade metoder, metoder med fokus på praktiskt arbete, studier på arbetsplatsen inom grundläggande utbildning

Sisältö

	Tiivistelmä	3
	Sammandrag	5
	Johdanto	10
1	Joustava perusopetus – taustaa, lähtökohtia ja arviointia	12
	1.1 Koulupudokkaat – ongelman hahmottelua	12
	1.2 Arviointia JOPO®-toiminnan vaikuttavuudesta	14
2	Joustava perusopetus – toiminnan tavoitteita	15
	2.1 Mitä joustava perusopetus on?	15
	2.2 Joustavan perusopetuksen tavoitteita	15
	2.3 Työpaikkaopiskelu joustavassa perusopetuksessa	17
	2.4 JOPO®-oppilaan kuva – ketkä joustavaan perusopetukseen osallistuvat	17
	2.5 Joustava perusopetus käytännössä – lyhyt toiminnan kuvaus	18
	2.6 Perusopetussäädökset ja joustava perusopetus	19
3	Joustava perusopetus – uusi toimintamuoto vaatii suunnittelua	20
	3.1 Koulutuksen järjestäjän toimenpiteet	20
	3.2 Strateginen suunnittelu	21
	3.3 Hallinnolliset toimenpiteet	21
	<i>Opetussuunnitelman vahvistaminen</i>	21
	<i>Joustavan perusopetuksen ohjausryhmä</i>	21
	<i>Moniammatillinen yhteistyö ja verkostojen luominen</i>	21
	<i>Muut yhteistyöverkostot</i>	22
	<i>Seudullinen yhteistyö</i>	23
	3.4 Talous- ja henkilöresurssien suunnittelu	23
	3.5 Koulun toimenpiteet	24
4	Opetuksen suunnittelu	25
	4.1 Opetussuunnitelma joustavassa perusopetuksessa	26
	4.2 Joustavuus perusopetussäädöksissä	26
	4.3 Opetussuunnitelman joustoelementit	26
	4.4 Opetussuunnitelman laatiminen joustavaa perusopetusta varten	30
	4.5 Lukuvuosisuunnitelma	33
	<i>Lukuvuosisuunnitelma joustavassa perusopetuksessa</i>	33

5	Opetuksen toteuttaminen	35
	<i>Oppimisympäristöt perusopetuksessa</i>	36
5.1	Koulutyön organisointi joustavassa perusopetuksessa	36
5.2	Koulussa tapahtuva opetus	37
	<i>Koulussa tapahtuva opetus ja työpaikkaopiskelu</i>	38
	<i>Toiminnalliset työtavat</i>	38
	<i>Esimerkkejä</i>	40
5.3	Työpaikat oppimisympäristöinä	41
	<i>Koulu ja työpaikka opiskelupaikkoina</i>	41
	<i>Tiedot, taidot ja oppiminen työssä</i>	42
	<i>Opetussuunnitelma ja opiskelu työpaikalla</i>	42
	<i>Työpaikat oppimisympäristöinä</i>	44
	<i>Työpaikkaopiskelu ja oppilas</i>	45
5.4	Oppimissuunnitelman laatiminen oppilaille	46
5.5	Maahanmuuttajataustaiset oppilaat joustavassa perusopetuksessa	48
	<i>Perustietoja maahanmuuttajaoppilaista</i>	48
	<i>Maahanmuuttajien opetusta koskevat periaatteet</i>	49
	<i>Maahanmuuttajille suunnattu joustava perusopetus</i>	49
6	Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa	51
6.1	Oppilaan arvioinnin säädöspohja	52
6.2	Opintojen aikainen arviointi joustavassa perusopetuksessa	52
6.3	Työskentelyn arviointi	54
6.4	Käyttäytymisen arviointi	54
6.5	Oppilaan itsearviointi	55
6.6	Maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointi	55
6.7	Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevien arviointi	55
6.8	HOJKSin mukaan opiskelevien oppilaiden arviointi	56
6.9	Päätösarviointi joustavassa perusopetuksessa	56
6.10	Arvioinnin suorittaja	57
6.11	Todistukset	57
7	Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa	59
7.1	Kodin ja koulun yhteistyö joustavassa perusopetuksessa	60
7.2	Ohjauksen järjestäminen joustavassa perusopetuksessa	61
	<i>Ohjauksen työnjako joustavassa perusopetuksessa</i>	61
	<i>Työpaikkaopiskelu ohjauksen keinona</i>	62
7.3	Tukiopetus	62

7.4	Oppilashuolto ja moniammatillinen yhteistyö	62
	<i>Oppilashuoltoryhmä</i>	63
7.5	Nuorisotyöntekijä opettajan työparina	64
8	Oppilaiden valinta joustavaan perusopetukseen	65
8.1	Oppilasvalinnan edellytyksiä ja kriteereitä	65
8.2	Valintaprosessi	66
	<i>Toiminnasta tiedottaminen</i>	66
	<i>Oppilashuoltoryhmät oppilasvalinnassa</i>	67
	<i>Haastattelut</i>	67
	<i>Valinnasta tiedottaminen</i>	67
	<i>Yhteydenpito kodin ja koulun välillä</i>	68
	<i>Esimerkkejä oppilasvalinnasta</i>	68
9	Oppilaan saattaminen nivelvaiheiden yli	69
9.1	Koulutuksen nivelvaiheet	69
9.2	Alaluokilta yläluokille	70
	<i>Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen ongelmia</i>	70
	<i>Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen toimenpiteitä</i>	70
	<i>Alaluokilta yläluokille joustavassa perusopetuksessa</i>	71
9.3	Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen	71
	<i>Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen ongelmia</i>	72
	<i>Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen toimenpiteitä</i>	72
	<i>Joustava perusopetus ja toisen asteen siirtymävaihe</i>	75
9.4	Lisäopetus nivelvaiheen ratkaisuna	75
9.5	Ammatilliseen koulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus	76
10	Henkilöstön kehittäminen	77
10.1	Henkilöstön osaamisen kehittäminen	77
10.2	Täydennyskoulutus	79
11	Joustava perusopetus: toiminnan laatu ja arviointi	80
11.1	Arviointimalleja ja laatukriteereitä	81
11.2	Laadulliset ja määrälliset indikaattorit	84
	Lähteet	85
	Liitteet	88
	Liite 1. Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli	88
	Liite 2. Työpaikat oppimisympäristöinä; tuotannollinen työ	89
	Viitteet	91

Johdanto

Suomalaisen peruskoulun hyvistä ja kansainvälisestikin arvostetuista tuloksista huolimatta osa nuorista jättää peruskoulun kesken tai jättäytyy pois toisen asteen koulutuksesta. Toisen asteen koulutukseen ei pääse ilman perusopetuksen päättötodistusta, ja ilman ammatillista tutkintoa työpaikan saaminen on vaikeaa tai miltei mahdotonta. Nämä nuoret saattavat olla vaarassa syrjäytyä koulutuksesta ja työstä ja sen seurauksena laajemminkin yhteiskunnan toiminnoista.

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2006 toiminnan, jonka tarkoituksena on tukea nuoria saamaan peruskoulunsa päätökseen ja ehkäistä toisen asteen koulutuksesta pois jäämistä tai sen keskeyttämistä. Varhaisella puuttumisella ja tuella pyritään tarttumaan nivelvaiheen ongelmiin jo ennen nivelvaihetta, perusopetuksen ylimmillä luokilla.

Toimintaa kutsutaan nimellä *joustava perusopetus*, lyhenteenä JOPO®. Lyhenne on opetusministeriölle rekisteröity tavaramerkki, ja kaikkien JOPO®-toimintaa järjestävien on hyvä käyttää lyhenteen yhteydessä ®-tunnusta.

JOPO®-toiminta järjestetään perusopetuksen yhteydessä ja yleisopetuksen tavoittein ja sisällöin. Työskentelymuodoissa on otettu käyttöön joustavia toimintamalleja ja opetusta sovitetaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin joustavasti. Joustava perusopetus -toiminta alkoi vuonna 2006, jolloin kuntia oli mukana 27. Toiminta on asteittain laajentunut ja lukuvuonna 2009–2010 siihen osallistuu ainakin 110 ryhmää noin 70 kunnassa ja viidessä yliopiston harjoittelukoulussa. Opetusministeriö ja

Opetushallitus ovat tukeneet kunkin ryhmän toimintaa kahden lukuvuoden ajan. JOPO® -toiminta on tuen päättymisen jälkeen vakiinnutettu useimmissa kunnissa.

Yksi JOPO®-toiminnan lähtöolettamuksista on, että perusopetusta ohjaavissa säädöksissä ja opetussuunnitelman perusteissa on huomattavasti enemmän yleisopetukseen soveltuva jouston varaa, kuin mitä yleensä on käytetty tavanomaisessa koulutyössä. Tässä kirjassa tarkastellaan sitä, millaisia mahdollisuuksia voimassa olevat opetustoimen säädökset ja opetussuunnitelman perusteet antavat joustavien toimintamallien kehittämiseen ja käyttöön ottamiseen. Tavoitteena on selvittää myös sitä, miten joustava perusopetus otetaan huomioon paikallista ja koulukohtaista opetussuunnitelmaa laadittaessa, miten opetus- ja työmuotoja kehitetään ja millaista moniammatillista yhteistyötä toiminta edellyttää.

Joustavan perusopetuksen kehittävän arvioinnin raportti on antanut runsaasti uusia aineksia kirjan uusittuun 2. painokseen. Kirjassa on edelleen hyödynnetty myös kokemuksia ja hyviä käytäntöjä, joita joustavan perusopetuksen ensimmäisten vuosien kokemuksista on saatu kunnissa ja kouluissa.

Kirjan tarkoituksena on antaa työvälineitä kunnille, kouluille ja opettajille joustavaan perusopetukseen. Kirjaan liittyvällä CD-levykkeellä on pyritty vastaamaan joustavaa perusopetusta koskeviin usein esitettyihin kysymyksiin.

Joustavan perusopetuksen soveltamisesta käytännössä kerrotaan seuraavan tapauskuvauksen avulla.

Mitä joustava perusopetus on?

Tapauskuvaus

Jaakolla oli alaluokilla ollut jonkin verran häiritsevää käyttäytymistä ja lyhytjännitteisyyttä. Joistakin aineista hän oli hyvin kiinnostunut: matematiikka ja kuvataide sujuivat hyvin. Muista aineista hän ei paljon piitannut ja läksyt jäivät usein tekemättä. Taitava luokanopettaja kuitenkin hallitsi tilanteen.

Ongelmat alkoivat lisääntyä Jaakon siirtyessä seitsemännelle luokalle: myöhästymisiä, poissaoloja ja läksyjen laiminlyömistä. Suoriutuminen eri aineissa oli epätasaista. Joulutodistus oli heikko. Kotiin otettiin yhteyttä, mutta tilanne ei korjaantunut. Äitikään, yksinhuoltaja ei tuntunut oikein hallitsevan tilannetta. Koulupsykologin tutkimuksissa ei tullut ilmi perusteita erityisopetukseen siirtämiselle. Koulukuraattori ehdotti lopulta JOPO®-ryhmää.

Alkuun asia ei kiinnostanut Jaakoa yhtään. JOPO®-ryhmään tutustuminen kuitenkin muutti tilanteen. Poika tuli haastatteluun ja kirjoitti sivun mittaisen perustelun – elämänsä pisimmän yhtäjaksoisen tekstin – siitä, miksi halusi JOPO®-ryhmään. Haastattelussa sovittiin, että Jaakko hoitaa 7. luokan loppuun asiallisesti. Koulunkäynti suojuikin hieman paremmin ja arvosanatkin paranivat.

JOPO®-ryhmässä Jaakko oli edelleen aktiivinen, mutta keskittyminen koulutyöhön oli vaikeaa. Leirikoulu sen sijaan sujui hyvin ja Jaakon sosiaalisuus tuli hyvin esiin. Äiti tuli mukaan vanhempainryhmään ja vähitellen perheen sisäinen tilannekin alkoi parantua.

Ensimmäinen työpaikkajakso oli huoltoasemalla. Jaakko innostui tehtävistä, mutta ei saanut niitä tehtyä loppuun ja jäi lopulta pois työstä. Jakso jouduttiin keskeyttämään ja loppuajaksi etsittiin uusi paikka. Seuraava työpaikkajakso varastolla alkoi sujua paremmin. Jaakko sai opastajakseen hyvän ohjaajan, joka oli aidosti kiinnostunut pojasta. Kolmas työpaikkajakso ravintolatyössä oli menestys. Työ oli vaihtelevaa, Jaakko viihtyi ja sai vähitellen enemmän vastuuta sekä kiitosta työstään.

Samaan aikaan alkoi myös koulumenestys hiljalleen parantua, vaikka keskittyminen oli edelleen ajoittain vaikeaa. Oppimistehtävät työpaikoilla tulivat tehdyksi. Jaakko tuntui saavan paremman otteen elämäänsä. Lopulta Jaakko sai kohtalaisen hyvän päättötodistuksen ja hakeutui ravintola-alan koulutukseen ammattioppilaitokseen.

Sielläkään alku ei oikein sujunut. Ensimmäinen jakso oli teoriaopiskelua, ja Jaakko alkoi taas olla poissa koulusta. Asia kuitenkin huomattiin ja Jaakko sai tukea opinto-ohjaajalta ja omalta tutoropiskelijaltaan. Kun työjaksot alkoivat, ongelmia ei juuri enää ollut. Ravintola-alan opettaja totesi kysyttäessä, että juuri tällaisia aktiivisia ja oma-aloitteisia oppilaita me tänne haluammekin.

1 Joustava perusopetus – taustaa, lähtökohtia ja arviointia

Suomalaisesta peruskoulusta on tullut menestystarina. Koulutus on kansainvälisesti arvostettua erityisesti Pisa-tulosten ansiosta. Oppilaiden oppimistulokset ovat huippuluokkaa. Tyttöjen osaaminen eri oppiaineissa on parempaa kuin poikien, mutta silti pojatkin ovat kansainvälisesti vertaillen menestyneet hyvin. Vaikka koulujen ja oppilaiden välillä on eroja, ne ovat keskimäärin pienempiä kuin muissa maissa. Kansainvälisiin vierailijoihin on tehnyt erityisen vaikutuksen perusopetuksen tasa-arvoisuus. Oppilaita ei jaotella tai luokitella osaamistason mukaan, ja erityisopetus pyritään järjestämään muun opetuksen yhteydessä. Lähes kaikki suorittavat perusopetuksen oppimäärän, ja valtaosa oppilaista hakeutuu peruskoulun jälkeen jatkokoulutukseen ja suorittaa vähintään toisen asteen tutkinnon.

Vaikka peruskoulun tulokset ovat yleisesti ottaen hyvät, on järjestelmässä myös kehittämistarpeita. Ne liittyvät erityisesti peruskoulun ylimpiin luokkiin sekä peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheeseen. Ongelmat näkyvät nuorten elämässä, koulun arjessa ja tilastoissa. Perusopetuksen laadun kehittäminen on opetusministeriön painopisteenä vuosina 2006–2011, ja siihen liittyy laaja joukko lasten ja nuorten koulunkäyntiä ja oppimista tukevia toimenpiteitä.^{1 2 3}

1.1 Koulupudokkaat – ongelman hahmottelua

Koulupudokkailla tarkoitetaan tiukassa mielessä nuoria, jotka jäävät vaille peruskoulun päättötodistusta. Laajemmassa mielessä koulupudokkailla viitataan myös nuoriin, jotka eivät aloita toisen asteen koulutusta tai aloitettuaan sen keskeyttävät ja jäävät näin ilman ammatillista tutkintoa. Suomessa koulupudokkuutta koskeva keskustelu, hankkeet ja tutkimus ovat pääosin keskittyneet toisen asteen koulutukseen ja nivelvaiheeseen⁴.

Tässä kirjassa koulupudokkuutta tarkastellaan erityisesti *perusopetuksessa* ja tästä näkökulmasta myös nivelvaiheeseen liittyvänä kysymyksenä. Tarkastelu koskee paitsi nuoria, joilla on uhka peruskoulun keskeyttämiseen, myös sellaisia mahdollisia koulupudokkaita, joiden koulunkäynti on ongelmallista tai jotka eivät eri syistä sopeudu tavanomaiseen yläluokkien opetukseen. Oppilaalla saattaa myös olla oppimisvaikeuksia.

Joustavassa perusopetuksessa käytetään toimintamutoja, joilla pyritään aktivoimaan ja tukemaan nuoria peruskoulun loppuun saattamisessa ja varmistamaan jokaiselle jatko-opiskelupaikka toisen asteen koulutuksessa.

Peruskoulussa annetulla opetuksella ja ohjauksella on vaikutusta siihen, miten hyvin nuoret saavat tietoa työelämästä ja ammateista, toisen asteen koulu-

tusvaihtoehtoista ja ammatillisista tutkinnoista sekä missä määrin he hakeutuvat tai jättävät hakeutumatta toisen asteen koulutukseen. Arvioiden mukaan tässä on runsaasti puutteita.⁵

Suomessa peruskoulun päättötodistusta vaille jääminen eli koulupudokas- tai drop-out -ilmiö ei kansainvälisesti vertaillen ole kovin suuri ongelma. Ilman peruskoulun päättötodistusta jää vuosittain noin 160 nuorta eli 0,17 peruskoulun päättävistä.

Edellä mainittu luku ei kuitenkaan kuvaa ongelman koko laajuutta. Koulunkäyntiongelmat, kuten epäsäännöllisyys ja koulutyön laiminlyönti voivat näkyä nuorten päättötodistuksen tasossa. Osalle oppilaista jää puutteita perusopiskelutaidoissa tai/

ja joissakin aineissa niin, että ne vaikeuttavat jatko-opintoihin pääsemistä tai niissä selviytymistä. Nuori ehkä ”ajautuu” sellaiselle ammattikoulutuslinjalle, johon pääsee, mutta joka ei vastaa hänen toiveitaan. Seurauksena on huono opiskelumotivaatio ja keskeyttämisalttius. Edelleen osa nuorista on nk. alisuoriutujia, jotka saavat todellista suoritustasoaan heikomman päättötodistuksen pääosin juuri koulunkäynnin laiminlyömisestä vuoksi. Koulupudokkuuteen liittyvät ongelmat näkyvät myös peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheessa, sillä peruskoulun päättäneistä noin 1 100 ei hakeudu – ainakaan heti – toisen asteen koulutukseen ja noin 4 000 jättää toisen asteen koulutuksen aloittamatta.

Taulukko 1. Mahdollisia koulupudokasriskejä kuvaavia lukuja (2007–2008). (Lähteet: TK ja OPH).

Kuvaus	Lukumäärä
Oppivelvollisuuden laiminlyöneet	47
Perusasteelta eronneet ilman päättötodistusta tai päättötodistuksen kanssa	117
Jätti hakematta yhteisvalinnassa	1 134*)
Perusasteelta pyrkineet, jotka eivät aloita opintoja toisen asteen koulutuksessa, vaikka ovat sinne hakeneet:	
- Peruuttaneet paikan	5 961
- Keskeyttäneet ennen 20.9. laskentapäivää	534
Ei jatka opintoja perusasteen jälkeen	4 241
Keskeytti lukiokoulutuksen	n. 4 400
Keskeytti ammatillisen koulutuksen	n. 12 000

*) Lukuun sisältyy myös oppilaita, jotka ovat hakeneet sellaiseen koulutukseen, joka ei ole mukana yhteisvalinnassa (mm. talouskoulu, valmentava opetus).

Nuorten itsensä kannalta kaikki edellä kuvatut tilanteet saattavat vaikeuttaa aikuistumista ja kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Osalla nuorista on vaara jäädä kokonaan koulutuksen ulkopuolelle ja syrjäytyä sitä kautta myöhemmin myös työelämästä. Keskeyttämisvaara on suurin nuorilla, joilla on heikko sosiaalinen tausta tai heikko koulumotivaatio ja jotka eivät ehkä saa koulunkäyntiinsä perheen tukea.

Nivelvaiheen ongelmat näkyvät myös toisen asteen koulutuksessa. Lukuvuonna 2007–2008 toisen asteen ammatillisen koulutuksen keskeytti 10,5 % opiskelijoista eli noin 12 000 opiskelijaa, joista arviolta puolet (noin 6 000 nuorta) pian koulutuksen aloittamisen jälkeen. Lukiossa vastaavasti keskeyttä-

neitä oli 4,2 % opiskelijoista eli noin 4 400 opiskelijaa. Toisen asteen tutkinnon suorittaa noin 85 % ikäluokasta eli 15 % jää ilman tutkintoa.

Edellä olevat luvut eivät tilastointitavoista johtuen ole suoraan laskettavissa yhteen. Ne antavat kuitenkin kuvan nivelvaiheen ongelman suuruusluokasta. Kysymys olisi siis vähintään 10 000 oppilaasta, joilla on jonkinlaisia ongelmia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirryttäessä. Vaikka laskelma voidaan kyseenalaistaa, osoittaa se ongelman laajuuden.

Yhteiskunnan näkökulmasta kysymys on kansalaisten osallisuudesta ja hyvinvoinnista, mutta myös siitä, että osa pienenevästä ikäluokasta saattaa jäädä pysyvästi pois työvoimasta.

Toisaalta on kuitenkin huomautettu, että nuoren itsensä kannalta toisen asteen koulutuksen keskeyttäminen saattaa olla hyvin perusteltu asia eikä suinkaan välttämättä merkitse syrjäytymistä.⁶ Kysymyksessä voi olla esimerkiksi vaihtoehtoisen elämäntavan tai toisen koulutusalan valinta.

1.2 Arviointia JOPO® -toiminnan vaikuttavuudesta

Joustava perusopetus eli JOPO®-toiminta alkoi vuonna 2006, jolloin siihen liitettiin heti kehittävä arviointi. Arvioijat ovat osallistuneet toimintaan myös kouluttajina ja seuranneet sen toteutumista käytännössä. Arviointiraportti ilmestyi vuonna 2008.⁷

Arvioinnin mukaan JOPO®-toiminnan vaikuttavuus on hyvä kaikilla mittareilla arvioituna.⁸ Arvioinnissa tarkasteltiin JOPO®-toiminnan vaikuttavuutta oppilaiden tilanteissa tapahtuneiden muutosten näkökulmasta. Vaikutukset näyttäsivät olevan hyvin yksilöllisiä, eikä esimerkiksi parhaiten onnistuneita kouluja tai ryhmiä voitu määrittellä. Samoillakin toimintamalleilla on ollut hyvin erilaisia käytännön vaikutuksia eri oppilaiden kohdalla. Valmiita standardiratkaisuja ei ollut tarjolla, toteavat arvioijat.

Kuitenkin JOPO®-ryhmien vetäjien mukaan lähes 70 prosentilla toiminta on vaikuttanut muutokseen paljon tai melko paljon. Noin 10 prosentilla kehitymistä ei ollut havaittavissa.

Uusista toimintatavoista vetäjät arvioivat eniten vaikutusta olleen pienryhmäopiskelulla, henkilökohtaisella tuella ja ohjauksella sekä työpaikkaopiskelulla. Myös välitön puuttuminen poissaoloihin, tehostunut yhteistyö kodin ja koulun välillä sekä uudenlaiset opetusmenetelmät ja toisen asteen valintojen ohjaus vaikuttivat oppilaiden tilanteiden parantumiseen.

JOPO®-oppilaiden ja huoltajien arviot toiminnasta olivat pääsääntöisesti hyviä. Huoltajat painottivat käyttäytymishäiriöiden vähenemistä, oppilaat itse muutosta suhtautumisessa koulukäyntiin, opiskelurauhaa ja oppimistulosten paranemista. Toimintatapojen arvioinnissa huoltajat pitivät tärkeänä välitöntä puuttumista esimerkiksi poissaoloihin.

Arvioinnissa selvitettiin myös niitä tekijöitä, jotka selittävät JOPO®-oppilaan onnistunutta kehitty-

mistä eli ovat auttaneet putoamisvaarassa olevaa oppilasta ”pääsemään uudelleen kiinni opintoihin ja muutenkin elämässä jaloilleen”.

Vaikutusta oppilaiden tilanteiden muuttumiseen näyttäisi olevan yhteistyöllä vanhempien kanssa sekä sillä, miten paljon oppilaat olivat osallistuneet JOPOn® eri toimintamuotoihin. Esimerkiksi vähiten hyötynneillä oli keskimäärin 2,85 leirikoulupäivää, kun eniten hyötynneillä niitä oli 4,6 päivää. Vastavasti vähiten hyötynneillä oli työpaikkaopiskelupäiviä 14 ja eniten hyötynneillä 27. Työpaikkaopiskelulla saattaisi varovasti arvioiden olla eri toimintatavoista paras vaikuttavuus. Arviossa on oltava varovainen, sillä JOPOssa® menestyminen saattaa myös lisätä työpaikkaopiskelun määrää ja kaikkein ongelmallisimpia oppilaita ei ehkä voida sijoittaakaan työpaikkaopiskeluun.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan ilman perusopetuksen päättötodistusta jääneiden määrä oli luku vuonna 2007–2008 pienin yhdeksän vuoden tarkastelujaksolla. Määrä putosi 0,23 %:sta (152 oppilasta) 0,17 %:iin (115 oppilasta) ikäluokasta. Huomattavasti pudonneiden keskeyttämislukujen perusteella joustava perusopetus ehkäisee koulupudokkuutta ja toiminta on onnistuttu suuntaamaan oikein.

2 Joustava perusopetus – toiminnan tavoitteita

2.1 Mitä joustava perusopetus on?

Joustavalla perusopetuksella eli JOPOlla® tarkoitetaan toimintamuotoja, joilla ehkäistään peruskoulun keskeyttämistä ja nuorten jäämistä vaille päättötodistusta. Samalla varmistetaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Toiminnassa on kysymys peruskoulun toimintatapojen ja opetusmenetelmien kehittämisestä niin, että ne vastaavat nykyistä paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Nuorten koulunkäynnin tukemiseksi käynnistetään oppilaan yksilöllisistä elämäntilanteista lähteviä opetusjärjestelyjä noudattaen kuitenkin perusopetuksen opetussuunnitelmaa. Opetuksessa painotetaan toiminnallisia työmuotoja ja opiskelua työpaikoilla, aidoissa työympäristöissä.

Lisäksi kehitetään nuorten tukimuotoja, kuten ongelmien varhaista havaitsemista ja varhaisen puutumisen keinoja, yksilöllisesti kohdennettuja tuki- ja neuvontapalveluja sekä toiminnallisia ja työpainotteisia opetus- ja työmuotoja.

Toiminnassa tehostetaan niin ikään moniammatillista, eri organisaatioiden yhteistyötä, johon osallistuvat peruskoulut, kuntien nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimi sekä ammatilliset oppilaitokset, lukiot ja mahdolliset nuorten työpajat. Myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä lisätään ja erilaisiin työmuotoihin pyritään tukemaan vanhempia näiden kasvatustyössä.

Joustavassa perusopetuksessa sovellettavasta työpainotteisesta toiminnasta on saatu kokemuksia suomalaisesta Omaura-toiminnasta. Tästä JOPO® poikkeaa kuitenkin siinä, että joustava perusopetus kuuluu yleisopetukseen eikä ensisijaisesti ole erityisopetuksen muoto. Kansainvälisiä esimerkkejä ovat yhdysvaltalainen City as School -malli sekä Die Stadt als Schule -toiminta Berliinissä⁹ sekä laajemmin ns. Productive Learning -toiminta.¹⁰ Näissä malleissa on kehitetty muun muassa työpaikalla tapahtuvaa oppimista perusopetuksen rinnalla. Malleissa painotetaan työpaikkoja, kulttuurilaitoksia yms. erilaisina, monipuolisina oppimisympäristöinä.

2.2 Joustavan perusopetuksen tavoitteita

Joustavassa perusopetuksessa pyritään vaikuttamaan koulun toimintatapoihin ja laajemmin koulun toimintakulttuuriin. Opetuksessa käytetään toiminnallisia ja työpainotteisia opiskelumuotoja ja oppimisympäristöjä, toimintamuotoja, joilla koulut pystyvät kohtaamaan ns. haastavat nuoret. Periaatteena on ”yhteinen koulu kaikille”. Tarkoitus on, että JOPO® vakiintuu uutena perusopetuksen toimintamuotona, joka tuo perusopetuksen yläluokille nykyistä toiminnallisempia työtapoja. On oletettavissa, että perusopetuksessa on huomattavan paljon nuoria, jotka opiskelussaan hyötyisivät toiminnallisista ja työpainotteisista työmuodoista.

Joustavalla perusopetuksella on vaikutusta paitsi nuorten opiskeluun, myös kunnan ja koulujen toimintaan sekä opettajien työhön. Joustavan

perusopetuksen tavoitteita voidaan näiden ryhmien näkökulmista tarkastella seuraavasti¹¹:

Nuorten kannalta tavoitteena on, että

- pystytään ehkäisemään ennakolta koulumotivaation heikkenemistä ja koulutuksesta putoamista sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin
- nuoret saavat tukea peruskoulun loppuun saattamisessa, ja toisen asteen koulutukseen siirtymisessä. Samalla varmistetaan jatko-opiskelupaikan saaminen
- nuorille suunnitellaan yksilöllisesti toiminnallisia opiskelumuotoja käyttäen työpainotteisia ja muita koulun ulkopuolisia oppimisympäristöjä luokkaopetuksen rinnalla tai sijasta
- nuoret voivat perehtyä myös työelämään
- elämönhallintataitojen kehittyminen.

Opettajien työn kannalta tavoitteena on

- tukea opettajien valmiuksia varhaiseen puuttumiseen ja tukeen tähtäävien työmuotojen hallinnassa ja kehittämisessä
- korostaa opettajien osallistumista moniammatilliseen yhteistyöhön oppilaiden tukemisessa
- saada kokemuksia uusista toiminnallisista ja työpainotteisista menetelmistä.

Koulujen kannalta tavoitteena on

- kehittää ja ottaa käyttöön perusopetuksessa toimintamuotoja, joiden avulla koulut pystyvät kohtaamaan koulunkäyntiin motivoitumattomat nuoret
- kehittää toiminnallista ja työpainotteista opiskelua, hyödyntää työpainotteisia ja muita sellaisia oppimisympäristöjä ja oppimispolkuja, jotka vahvistavat opiskelumotivaatiota ja mahdollistavat erilaiset opiskelutavat
- tuoda luokkaan moniammatillista osaamista, jonka tarkoituksena on tukea oppilaan elämönhallintataitoja ja toisaalta edistää koulunkäyntiä, päättötodistuksen saamista sekä toisen asteen opintoihin sijoittumista.
- koulun ulkopuolisten oppimisympäristöjen tehokkaampi käyttö
- edistää koulujen ja työelämän yhteistyötä.

Kunnissa tavoitteena on

- edistää eri hallinnonalojen kuten koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä oppilaiden kokonaistilanteiden hahmottamisessa ja hallinnassa
- kehittää uusia hallinnonalojen yhteistyöhön perustuvia, kouluhyvinvointia edistäviä toimintamuotoja ja toimintamalleja nuorten tukemiseen
- edistää toiminnan taloudellisuutta ja ehkäistä sosiaalihuollon kustannusten kasvua vähentämällä nuorten syrjäytymistä.

2.3 Työpaikkaopiskelu joustavassa perusopetuksessa

Joustavassa perusopetuksessa painotetaan erilaisten koulun ulkopuolisten oppimisympäristöjen käyttöä pyrkimyksenä tukea oppilaan opiskelumotivaatiota ja yksilöllisiä oppimistapoja. Työpaikat ovat yksi näistä oppimisympäristöistä, leirikoulujen, retkien, kulttuurilaitosten jne. rinnalla. Työpaikkoja on perusopetuksessa toistaiseksi käytetty oppimisympäristöinä melko harvoin, ja siksi tässä julkaisussa tarkastellaan aihetta runsaasti.

Manninen ja Luukannel¹² määrittelevät työpaikkaopiskelua toteamalla, että työpaikka oppimisympäristönä ei ole yksiselitteinen käsite, vaan pitää sisällään monta erilaista näkökulmaa. Työpaikkaa voidaan tarkastella oppimisympäristönä JOPOn® tapauksessa kolmesta hieman erilaisesta näkökulmasta:

- 1 *Työpaikkaopiskelu*: työ tarjoaa esimerkiksi lapsille ja nuorille koululuokasta poikkeavan ympäristön, jossa erilaisia akateemisia aineita (matematiikka, kielet) tai yleisiä työelämävalmiuksia (täsmällisyys, vuorovaikutustaidot) voidaan opiskella kontekstuaalisesti.
- 2 *Ammatin oppiminen ja ammattiin kasvaminen*: työharjoittelun ja työpaikalla tapahtuvan opiskelun avulla uusi työntekijä hankkii ammattitaidon ja sosiaalistuu osaksi ammattiryhmää (oppisopimus, oppipoika – mestari – malli).
- 3 *TET-tyyppinen työelämään tutustumisjakso*: päätavoitteena on erilaisiin ammattialoihin tutustuminen ammatinvalinnan pohjaksi.

Ensimmäinen eli työpaikkaopiskelun näkökulma on koulujen kannalta keskeinen, sillä se tarjoaa varteenotettavan vaihtoehdon eri oppiaineiden perinteiselle luokkaopetukselle. Kyseessä ei ole perinteinen TET eli työelämään tutustumisjakso, vaan työssä tapahtuva *tavoitteellinen erilaisten oppisisältöjen opiskelu*. Esimerkiksi kieltenopiskelua elävöittää ruokalistojen teko englanniksi ravintolassa ja matematiikan opiskelua voidaan liittää vaikkapa kaupan työtehtäviin. Työpaikalla tapahtuva työnteko antaa samalla nuorelle onnistumisen elämyksiä ja opettaa erilaisia työelämässä ja arjessa tarvittavia yleisiä valmiuksia, kuten säännöllisyyttä, vastuunottoa ja sosiaalisia taitoja.

Ammattiin kasvamisen ja oppimisen näkökulma liittyy erityisesti ammatilliseen koulutukseen, jossa työssäoppimisjaksot ovat olennainen osa opiskelua. Oppimisen kohde on ammatti ja siihen liittyvät sisällöt, ei tietty oppiaine.

Joustavan perusopetuksen arvioinnin¹³ mukaan JOPO®-ryhmien vetäjät painottivat työpaikkaopiskelun tavoitteina uranvalintaa ja ammatteihin tutustumista sekä elämännhallintataitojen opettelua. Joissakin kouluissa työpaikkaopiskelun rooli nähtiin laajasti ja sen tavoitteet määriteltiin oppilaan tilanteen mukaan.

Joustavan perusopetuksen tavoite käyttää työpaikkoja oppimisympäristöinä, jonne voitaisiin siirtää opiskelua luokkahuoneesta, ei ollut toistaiseksi toteutunut riittävästi. Työpaikkaopiskelun didaktiset tavoitteet olivat vielä jääneet JOPOssa® huomioimatta, ja JOPO®-toiminnan linkityksessä peruskoulun opetussuunnitelmaan on vielä kehittämisen varaa¹⁴.

2.4 JOPO®-oppilaan kuva – ketkä joustavaan perusopetukseen osallistuvat

Joustavan perusopetuksen arvioinnissa¹⁵ on kartoitettu kahden ensimmäisen toimintavuoden (2006–08) aikana JOPO®-ryhmissä opiskelleet oppilaat (Taulukko 2). Oppilaita oli vuosiluokilta 7–10. Valtaosa, yli puolet oli 9. luokalla.

Taulukko 2. Joustavassa perusopetuksessa opiskelleet oppilaat vuosina 2006–08.¹⁶

Luokka-aste	Oppilaita	%
7	38	6,1
8	208	33,3
9	348	55,8
10	30	4,8
Yhteensä	624	100,0

Oppilaiden keski-ikä oli 15 vuotta ja suurin osa sijoittuu ikähaarukkaan 14–16-vuotiaat, mutta mukana oli muutama 13-vuotias ja 17-vuotiaitakin.

Keskeyttäneitä JOPO®-oppilaista oli 5,8 % eli valtaosa on pysynyt koulussa mukana. Keskeyttämisen syitä olivat esimerkiksi opiskeluhaluuttomuus,

paikkakunnalta muutto, päättötodistuksen saaminen tai siirtyminen ammatilliseen koulutukseen, työhön tms. Joku oppilas oli siirtynyt takaisin tavalliseen perusopetukseen.

Peruskoulun päättävillä oppilailla jatkosuunnitelmat olivat huhtikuussa selkeytyneet. Koulunsa päättävistä valtaosa oli siirtymässä ammatilliseen koulutukseen, pieni määrä lukioon ja muita jatkosuunnitelmia olivat mm. 10-luokalle meno tai muu koulutustavoite, työhön meno tai väluvuoden pitäminen.

Arvioinnissa selvitettiin myös JOPO®-oppilaiden taustaa ja perhetilannetta. Taustassa korostuivat muut perhemuodot kuin kahden vanhemman ydinperhe: yksihuoltajaperheiden lapsia oppilasta oli noin 40 %. Arviointiraportissa todetaan, että yksihuoltajuus ei sinänsä ole ongelma eikä sitä voida pitää koulupudokkuuden syynä, vaan taustalla vaikuttavat erilaiset ongelmat. Ydinperheiden kohdalla vaikuttavat hieman enemmän perheen muutosta paikkakunnalta toiselle aiheutuvat tekijät.

JOPO®-ryhmään valikoitumisen syyt ovat moninaisia vaihdellen aina heikosta opiskelumotivaatiosta päihdeongelmiin. Syitä olivat yleisyysjärjestyksessä mm. motivaatio-ongelmat, pienen ryhmän tarve, heikko koulumenestys, käytösongelmat, runsaat poissaolot, oppimisvaikeudet ja perhetilanne. Erään JOPO®-ryhmän vetäjä nostaa esille myös ”laajemman ongelmavyöhydin, jossa motivaatio-ongelmat näyttäisivät johtavan käytösongelmiin ja siten aineenopettajien ”silmätikoksi” joutumiseen. Paljolti vaikuttaisi olevan kyse myös siitä, että oppilaiden mahdolliset vahvuus- ja osaamisalueet ovat muita kuin koulussa eri oppiaineissa arvostetaan, jolloin oppilaille on syntynyt osaamattomuuden tunne”. Oppilaiden omissa arvioissa korostuivat poissaolot, lintaaminen ja heikko koulumenestys.

Arvioijat toteavat, että kyse on usein varsin monisäikeisistä ongelmavyöhydistä, joiden seuraukset näkyvät motivaatiovaikeuksina ja häiriökäyttäytymisenä. Taustalla on kuitenkin usein oppilaiden perhetaustaan liittyviä ongelmia. Koulupudokkuus ei siten ole ensisijaisesti kouluun liittyvä tai koulun yksin ratkaistavissa oleva oppimisteoreettinen ongelma, vaan enemmänkin perhe-elämään ja vanhemmuuteen liittyvä ongelmavyöhytti, jonka purkaminen vaatii moniammatillista yhteistyötä sekä kodin ja koulun

yhteistyön tiivistämistä. Koulujärjestelmä joutuikin JOPO®-hankkeen avulla ratkomaan sellaisia perhepoliittisia ja sosiaalisia ongelmia, jotka eivät sille ensisijaisesti kuulu.

2.5 Joustava perusopetus käytännössä – lyhyt toiminnan kuvaus¹⁷

Joustavan perusopetuksen kohderyhmänä ovat ennaltaehkäisevän toiminnan periaatteen mukaisesti ensisijaisesti peruskoulun yläluokkien oppilaat, joilla havaitaan sosiaalisten ja koulunkäyntiin liittyvien ongelmien kasautumista. Toimintaan voi osallistua myös lisäopetuksen opiskelijoita. Ryhmä muodostetaan oppilaista, joiden arvioidaan eniten hyötyvän sen tarjoamasta tuesta, toiminnallisista työtaivoista ja oppimisympäristöistä. Joustava perusopetus suunnataan ensisijaisesti oppilaille, joilla ei ole erityisopetuspäätöstä.

Joustava perusopetus järjestetään peruskoulun yhteydessä toimivassa noin 10 oppilaan *ryhmässä*, johon ohjataan luokkien 6–9 oppilaita. Ryhmä opiskelee yhdessä noin kaksi vuotta peruskoulun päättämiseen asti. Ryhmään voi kuulua myös lisäopetuksen (10. luokan) oppilaita. JOPO®-ryhmä voi koostua myös kokonaan lisäopetuksen oppilaista.

Opetus toteutetaan *perusopetuksen opetussuunnitelman* tavoitteiden ja sisältöjen mukaisesti. Ryhmän opetus järjestetään osaksi koulussa lähiopetuksena ja osaksi työpaikoilla tai muissa oppimisympäristöissä ohjattuna opiskeluna. Muita oppimisympäristöjä voivat olla esimerkiksi leirikoulut, luonto ja alueen luontevat yhteistyökumppanit kuten muut koulut ja oppilaitokset, liikuntatoimi ja kulttuurilaitokset.

Jokaiselle yleisopetuksen oppilalle räätälöidään oma *oppimissuunnitelma* tai tarvittaessa henkilökohtainen opetusjärjestelyitä koskeva suunnitelma HOJKS, joka tehdään erityisopetukseen siirretyille tai otetuille oppilaille. Suunnitelmat rakentuvat luokkaopetuksesta ja oppilasta kiinnostavien alojen työpaikkaopinnoista.

Ryhmän opetuksesta ja muusta toiminnasta vastaa *tiimi*, johon kuuluvat koulun rehtori, ryhmän opettaja tai erityisopettaja sekä päätoiminen nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Opetuksen suun-

nittelussa tehdään yhteistyötä peruskoulun muiden opettajien ja työpaikoilla opiskelua ohjaavien kanssa. Nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tai vastaavan henkilön tehtävät keskittyvät erityisesti nuorten sosiaalisen kasvun tukemiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä muuhun tuki- ja neuvontatyöhön sekä työpaikkaverkoston kehittämiseen. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista normaaliin tapaan.

Työpaikkaopiskelu toteutetaan koulun, kodin ja työpaikkojen tiiviissä yhteistyössä. Työpaikkajaksojen kesto voi vaihdella oppilaan tarpeiden mukaan ja olla pisimmillään noin 4–6 viikkoa. Jaksoja voi parin vuoden aikana olla 8–10. Työpaikkaopiskelu suunnitellaan opetussuunnitelmaa ja oppilaan omia tavoitteita vastaavaksi ja se toteutetaan antamalla opetussuunnitelmaan ja työpaikan toimialaan liittyviä oppimistehtäviä. Oppilasta ohjataan oppimistehtävien kautta asteittain ottamaan vastuuta omasta opiskelustaan. Työpaikkajaksojen aikana on päiviä, jolloin opiskellaan koulussa.

Työpaikkaopiskelun järjestämiseksi paikkakunnalla kehitetään eri aloja kattava työpaikkaverkosto sekä koulutetaan tarvittaessa työpaikoilla ohjaajina toimivat työntekijät. Työpaikkaopiskelusta tehdään sopimus oppilaan, opettajan, huoltajien ja työpaikkaohjaajan välillä. Työpaikalla tapahtuvan opiskelun ohjaukseen osallistuvat myös ryhmän opettaja ja nuorisotyöntekijä.

Työpaikoilla ohjauksesta vastaa työpaikan työntekijä, työpaikkaohjaaja, joka toimii oppilaan opastajana ja tukena, eräänlaisena lähiohjaajana oman työnsä ohessa. Koulu perehdyttää työpaikkaohjaajat ohjaustehtävään. Työpaikalla suoritettavista oppimistehtävistä sovitaan työpaikan kanssa. Luokan opettaja ja nuorisotyöntekijä käyvät työpaikoilla ja seuraavat opiskelun edistymistä. *Työpaikkajaksojen oppimistehtävät* arvioidaan ja työpaikkajaksojen aikana tapahtunut oppiminen arvioidaan osana oppilaan arviointia.

Yksilöllisin järjestelyin huolehditaan riittävästä oppilaanohjauksesta, erityisesti ammatinvalinnanohjauksesta, jolla pyritään varmistamaan toisen asteen *jatko-opiskelupaikan* saaminen. Jokaisella oppilaalla tulee koulun päättyessä olla jatkosuunnitelma, jonka toteutumista koulussa pyritään seuraamaan. Nivelvaiheen tueksi kehitetään tukitoimia yhteistyössä paikkakunnan tai alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa.

2.6 Perusopetussäädökset ja joustava perusopetus

Lähtökohtana joustavassa perusopetuksessa ovat perusopetusta koskevat yleiset säädökset eli perusopetuslaki ja -asetus (L 628/1998, A 852/1998), perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2004) sekä koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma ja perusopetusasetukseen perustuva vuosittainen suunnitelma (A 852/1998 9 §).

Joustavassa perusopetuksessa *ei siis poiketa perusopetussäädöksistä*. Myös tavoitteet ovat samat kuin perusopetuksessa muutoinkin. Sen sijaan joustavassa perusopetuksessa otetaan tavanomaista enemmän käyttöön säädöksiin sisältyvää joustavuutta.

Perusopetussäädökset antavat enemmän mahdollisuuksia yksilöllisiin ja tavanomaisesta poikkeaviin opetusjärjestelyihin kuin usein tullaan ajatelleeksi. Säädöksiin sisältyy kohtia, jotka antavat välineitä joustaviin työmuotoihin ja yksilöllisesti järjestettyyn opetukseen, kuten oppimissuunnitelman laatiminen oppilaalle, oppilaan oma opinto-ohjelma, tehostettu tuki, erityinen tuki ja erityisopetus sekä oppimisympäristöjen monipuolistaminen.

3 Joustava perusopetus – uusi toimintamuoto vaatii suunnittelua

Perusopetuksen järjestämistapa on aikojen kuluessa muodostunut suhteellisen samanlaiseksi eri puolilla maata ja eri kouluissa. Koulutuksellisen tasa-arvon vuoksi tällainen kehitys on ollut hyvin perusteltua.

Liisa Keltikangas-Järvinen on todennut oppilaiden yksilöllisistä temperamentti- ja persoonallisuustyypistä kirjoittaessaan¹⁸, että koulumaailmassa ja opetuksesta puhuttaessa korostetaan oppilaan yksilöllisyyden huomioon ottamista. Tosiasiassa Keltikangas-Järvisen mukaan koulussa kuitenkin pyritään pikemminkin samanlaisuuteen, yksilöllisten (temperamentti)erojen häivyttämiseen, koska se on koulun ja luokan toiminnan sujuvuuden kannalta yksinkertaisinta. Tavoitteena tulisi kuitenkin hänen mukaansa olla opetus, joka sallii erilaiset temperamenttiero. Se vaatii opetukselta ja muulta koulun toiminnalta joustavuutta.

Tätä vaatimusta yksilöllisiä eroja sallivista tai tukevista toimintatavoista voidaan pitää joustavan perusopetuksen yleisenä lähtökohtana. Yhtäläillä oppilailla voi olla myös sosiaalisesta taustasta, oppimisvaikeuksista tai aikaisemmasta koulunkäyntihistoriasta johtuvia eroja, joihin tarvitaan myös yksilöllisiä opetusratkaisuja.

Joustava perusopetus edellyttää perusopetuksen tavanomaisten toimintojen uudenlaista tarkastelua. Siinä kehitetään perusopetuksen yläluokkien toimintatapoja ja opetusmenetelmiä niin, että ne vastaavat nykyistä paremmin nuorten yksilöllisiin tarpeisiin. Erityisesti painotetaan sellaisia toimintamuotoja, joilla voidaan ehkäistä peruskoulun keskeyttäminen

ja turvata siirtyminen toisen asteen koulutukseen. Toiminta edellyttää suunnittelua, toimenpiteitä ja resursseja sekä *koulutuksen järjestäjiltä* että *kouluilta* ja *opettajilta*. Joustavan perusopetuksen vaatiman moniammatillisen yhteistyön vuoksi myös kunnan *muut hallinnonalat* tulevat mukaan kehittämistyöhön ja päivittäiseen toimintaan.

3.1 Koulutuksen järjestäjän toimenpiteet

Joustavassa perusopetuksessa koulutuksen järjestäjänä toimii yleensä kunta, jolla on parhaat edellytykset ottaa huomioon esimerkiksi yhteistyö kunnan eri hallinnonalojen kesken. Seuraavassa asiaa tarkastellaan siis kunnan kannalta. Kunta on vastuussa opetuksen järjestämisestä oppilaiden edellytysten mukaan. Kunta on toisaalta vastuussa myös kuntalaisten, nuortenkin, hyvinvoinnista ja heidän tarvitsemistaan palveluista.

Koulutuksen järjestäjän kannalta joustavassa perusopetuksessa korostuvat seuraavat näkökohdat:

- strateginen suunnittelu
- hallinnolliset toimenpiteet
  - opetussuunnitelman vahvistaminen
  - ohjausryhmä joustavaa perusopetusta varten
  - moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyöverkoston luominen
- talous- ja henkilöstösuunnittelu.

3.2 Strateginen suunnittelu

Joustava perusopetus on yksi kunnan keinoista huolehtia nuorten hyvinvoinnista ja opetuksen järjestämisestä oppilaiden edellytysten mukaan. Joustava perusopetus on myös keino ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Pitemmällä aikavälillä ja hieman eri näkökulmasta tarkasteltuna joustava perusopetus voi palvella myös kuntataloutta ja kunnan tai alueen elinkeinopolitiikkaa, jos nuoret sen avulla pystyvät paremmin jatkamaan opintojaan toisen asteen oppilaitoksissa ja sijoittumaan työelämään.

Siksi kunnan on perusteltua kirjata joustavaan perusopetukseen liittyviä tavoitteita ja joustava perusopetus toimintamuotona kunnan strategia-asiakirjoihin, esimerkiksi hyvinvointistrategiaan ja palvelustrategiaan.

3.3 Hallinnolliset toimenpiteet

Opetussuunnitelman vahvistaminen

Joustavassa perusopetuksessa sovelletaan opetussuunnitelman valtakunnallisia perusteita ja tuntijakoa eikä toimintaa varten tarvita kokeilulupaa tai poikkeamista yleisistä säännöksistä. Eräiden joustavan perusopetuksen toimintamuotojen vuoksi tarvitaan kuitenkin tavanomaisesta poikkeavia ratkaisuja ja enemmän joustavuutta kuin mitä yleensä on käytetty. Säännökset antavat näihin toimintamalleihin täyden mahdollisuuden.

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on selvittää, millaisia muutoksia paikalliseen opetussuunnitelmaan pitää tehdä joustavan perusopetuksen vuoksi. Esimerkiksi opetuksen järjestäminen työpaikkaopiskeluna tai oppilaan oman opinto-ohjelman mukaan opiskeleminen edellyttävät opetussuunnitelman tarkistamista. Koulutuksen järjestäjän selkeät linjaukset ovat tarpeen myös oppilaan oikeusturvan vuoksi. Niitä tarvitaan myös opettajien työn organisoimisessa.

Joustavan perusopetuksen ohjausryhmä

Joustava perusopetus ei kunnassa ole vain yhden koulun asia, vaan se edellyttää yhteistyötä ja toi-

mintojen yhteistä kehittämistä kunnan opetus- ja sivistystoimen, nuorisotoimen, vapaa-aikatoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen kesken. Sen lisäksi yhteistyöhön voivat osallistua seurakunta, poliisi ja kolmannen sektorin yhteisöt. Verkostomainen toiminta on tässä kokoonpanossa vielä uutta. Monissa kunnissa joustavaa perusopetusta varten on perustettu JOPO® -ohjausryhmä, joka toimii yhteisenä koordinaatio- ja suunnitteluelimenä varsinkin toiminnan alkuvaiheessa. Myös toiminnan vakiintuessa eri toimintamuotojen arviointi ja edelleen kehittäminen saattavat vaatia yhteistä foorumia.

Joustavan perusopetuksen ohjausryhmään on koottu eri paikkakunnilla toimintaan keskeisesti osallistuvia, eri hallinnonaloilla työskenteleviä henkilöitä. Esimerkiksi JOPO®-toiminnan ohjausryhmä voi koostua sivistystoimen, nuorisotoimen ja sosiaalitoimen edustajista. Ohjausryhmän muodostavat JOPO®-koulun rehtori, erityisopetuksen koordinaattori, aluenuorisosihteeri, koulupsykologi, oppilaak-siotoalueiden koordinaattorit, sosiaalityön esimies, johtava sosiaalityöntekijä, koulukuraattori ja kouluterveydenhoitaja. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii koulun rehtori ja sihteerinä projektipäällikkö.

Edellä kuvattu JOPO®-toiminnan ohjausryhmä on itse asiassa poikkihallinnollinen yhteistyö- ja koordinoitiryhmä. Sen tehtävänä on osallistua joustavan perusopetuksen ohjaamiseen ja toimintamuotojen kehittämiseen, päättää oppilaiden ohjaus- ja valintamenettelyistä sekä seurata tavoitteiden ja budjetin toteutumista. Ryhmän avulla etsitään uudenlaisia työtapoja, joilla saadaan aikaan tiiviimpi yhteistyö koulujen sekä nuoriso- ja sosiaalityön kesken. Kaikilla toimijoilla on yhteinen tavoite – nuorten elämänhallinnan tukeminen ja onnistuneet jatko-opintovalinnat.

Moniammatillinen yhteistyö ja verkostojen luominen

Kunnalla on koulutuksen järjestäjänä ja toimialojensa puolesta parhaat edellytykset käynnistää sellaista moniammatillista yhteistyötä, jota tarvitaan joustavan perusopetuksen oppilaiden tueksi.

Moniammatillisen yhteistyön avulla pyritään yhdistämään eri alojen osaamista ja ylittämään rajoja, joita

palvelujärjestelmän sektorijako aiheuttaa. Moniammatillinen yhteistyö perustuu verkostomaiselle työotteelle. Siinä ongelmaa tai ratkottavaa asiaa pitäisi osata katsoa eri näkökulmista.

Joustavassa perusopetuksessa oppilas ja oppilaan perhe ovat saattaneet olla sosiaalitoimen asiakkaina jo aikaisemmin. Nuori on ehkä joutunut tekemisiin poliisin kanssa. Myös nuorisotoimen työntekijät ovat voineet tutustua häneen vapaa-aikana. Kullekin sektorille on muodostunut oma, usein kapeakin käsitteensä oppilaan tilanteesta. Moniammatillisessa yhteistyössä saman oppilaan, asiakkaan, ongelmaa pystytään tarkastelemaan yhdessä eri näkökulmista ja ehkä löytämään keinoja, joilla tukea oppilasta ja kehittää koulun ja huoltajien kanssa ratkaisuja oppilaan tilanteisiin.

Moniammatillinen yhteistyö vaatii koulu yhteisöltä uudenlaista osaamista ja harjoittelua. Se on verraten uusi työmuoto, varsinkin opetustoimessa ja siinä laajuudessa kuin joustava perusopetus edellyttää. Moniammatillisessa yhteistyössä pitää kunkin toimijan yhtäältä tuntea oma erityisalansa ja toisaalta pystyä jakamaan tietoa sellaisten kanssa, jotka toimivat vierailulla kentillä. Yhteisen kielen syntyminen vie oman aikansa. Pedagoginen käsitteistö tai opetussuunnitelman ilmaukset voivat muiden hallinnonalojen työntekijöille olla yhtä vieraita kuin sosiaalityön ongelmat koulu ihmisille.

Kunnan tehtävänä on huolehtia hallinnonalojen välisen yhteistyön edellytyksistä niin, että moniammatillisia, eri ammattiryhmien yhteisiä työmuotoja pystytään kehittämään. Tavoitteena on, että joustavan perusopetuksen oppilaat saavat riittävästi tarvitsemaansa tukea ja heille varmistetaan paikalliset tukirakenteet paitsi koulussa myös koulun ulkopuolella. Juuri tämän tavoitteen vuoksi joustavan perusopetuksen ryhmässä toimii myös nuorisotyöntekijä tai vastaava muu henkilö. Eri hallinnonaloilla joustavan perusopetuksen vaatimaan yhteistyöhön on kunnassa annettava valtuutus ja varattava työntekijöille siihen aikaa.

Konkreettisimmin moniammatillinen yhteistyö toteutuu kahdella osa-alueella: *oppilashuollossa* ja opettajan työskennellessä pienryhmässä nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tai vastaavan *työparin* kanssa, joka on toiselta hallinnonalalta siirretty joustavan perusopetuksen ryhmän ohjaamiseen.

Nuorisotyöntekijällä on jo oman koulutuksensa ja työkokemuksensa kautta keinoja erilaisten ongelmatilanteiden selvittämiseen sekä ammatillisia valmiuksia perheiden kanssa tehtävään työhön. Myös nuoret kokevat nuorisotyöntekijän roolin ristiriitatilanteissa usein neutraalimmaksi kuin esimerkiksi opettajan, ja myös tästä syystä nuorisotyöntekijällä on tiimin toisena osapuolena mahdollisuus kohdata nuori arkipäivän tilanteissa eri lailla kuin opettajan.

Koska joustavan perusopetuksen ryhmässä työskentelevä nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä on toisen hallinnonalan henkilö, on kunnassa ratkaistava siitä aiheutuvat hallintokysymykset, sovittava hänen työpanoksensa käyttämisestä joustavan perusopetuksen ryhmässä sekä päätettävä käytännön työjohtokysymyksistä jo suunnitteluvaiheessa. Oppilashuollon ja työparin kanssa työskentelyä käsitellään laajemmin luvussa 7 Oppilaan tukeminen.

Muut yhteistyöverkostot

Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on omalta osaltaan huolehtia muista yhteistyöedellytyksistä, vaikka pääasiallinen toimija verkostotyössä saattaakin monesti olla koulu, jossa joustavaa perusopetusta annetaan.

Keskeisiä yhteistyötahoja ovat *kolmas sektori* ja työpaikkaopiskelun *työpaikat*. Monissa kunnissa on ryhdytty rakentamaan uusia tai vahvistamaan jo toimivia yhteistyöverkostoja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Seurakuntien nuorisotyö, lähitai nuorisopoliisi sekä urheiluseurat ovat tiivistäneet yhteistyötään ja kehittäneet toimintamuotojaan, erityisesti ennalta ehkäisevässä tarkoituksessa. Sivistystoimi ja sosiaalitoimi ovat kehittäneet yhdessä lähipoliisin kanssa varhaisen puuttumisen toimintamalleja nuorten ongelmatilanteiden ennaltaehkäisemiseen. Nuorten elämänhallintaan liittyviä kysymyksiä käsitellään yhdessä nuorten ja JOPO®-toiminnassa mukana olevien tahojen kanssa.

Joustavan perusopetuksen suunnittelussa on käytetty hyväksi usein jo olemassa olevia yhteistyöverkostoja. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvaus joustavan perusopetuksen verkostoista.

Seudullinen yhteistyö

Jos JOPO®-toimintaa järjestetään useamman kunnan yhteistyönä, on asioista sovittava kuntien kesken. On päätettävä esimerkiksi siitä, miten mahdolliset yhteistyökunnat osallistuvat toiminnan suunnitteluun, edustuksesta ohjausryhmässä, luokkatyöhön osoitettavan nuorisotyöntekijän palkkauksesta, muiden resurssien ohjaamisesta toimintaan sekä vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä.

3.4 Talous- ja henkilöresurssien suunnittelu

Joustavaa perusopetusta järjestetään yhden kunnan toimintana tai kuntien yhteistoimintana. Toiminnan tavoitteiden toteutumiseksi edellytetään, että kunta tai kunnat yhdessä osoittavat toimintaan opettajan lisäksi päätoimisen nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän. Joustavassa perusopetuksessa tarvitaan myös yhteistä suunnittelua kunnan hallinnonalojen, kuten opetustoimen, nuoriso- ja sosiaalitoimen kesken. Yhteistyöverkostoja rakennetaan puolestaan työpaikkojen ja muiden oppimisympäristöinä toimivien paikkojen kanssa.

Joustavan perusopetuksen resurssitarve muodostuu henkilöresursseista ja varsinaisista toiminta- ja kehittämisresursseista. Taulukossa 3 on esitetty jous-

tavan perusopetuksen järjestämisestä aiheutuvien kustannusten rakenne.

Joustavasta perusopetuksesta aiheutuvat lisäkustannukset muodostuvat leirikoulujen, opintokäyntien ja työpaikkajaksojen kuluista. Työpaikoilla työpaikkaohjaajat vastaavat ohjauksesta työnsä ohessa, eikä heille ole yleensä maksettu ohjauksesta erillistä korvausta. Työpaikkaohjaajien perehdytys tai koulutus tehtävään voi kuitenkin aiheuttaa lisäkustannuksia.

Kunnan opetustoimi vastaa ryhmän opetuksesta aiheutuvista kustannuksista ja saa tähän oppilaskohtaisen valtionavustuksen kuten muuhunkin opetukseen. Lisäksi kunnan nuorisotoimi tai sosiaalitoimi osoittaa päätoimisen nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän JOPO®-ryhmän käyttöön. Jotkin kunnat ovat tehneet tässä yhteistyötä seudullisesti tai muiden yhteisöjen, kuten seurakunnan nuorisotyön kanssa.

On myös selvitetty sitä, missä määrin kunnat ovat osoittaneet lisämäärärahaa joustavaan perusopetukseen. Ylimääräiset toimintakustannukset, joilla on katettu leirit, opintokäynnit ja työpaikkaopiskelu ovat kokemusten mukaan olleet noin 3 000–4 500 euroa ryhmää kohden lukuvuodessa. Kansainväliseen toimintaan voidaan saada avustusta eri lähteistä, esimerkiksi CIMOn hallinnoiman Comenius-ohjelman kautta.

Taulukko 3. Joustavan perusopetuksen järjestäminen, kustannusrakenne

Toiminta	Resurssit/Henkilöt	Kustannuksista vastaa
Opetus	Päätoiminen opettaja tai erityisopettaja Aineenopettajat Oppilaanohjaaja	Opetustoimi
Tukitoiminta	Päätoiminen nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä tai vastaava Terveystenhoitaja kuten muillakin oppilailla Kuraattori tarvittaessa	Nuorisotoimi tai sosiaalitoimi osoittaa työntekijän Terveystoimi Opetustoimi tai sosiaalitoimi
Muu toiminta; toiminnan suunnittelu ja kehittäminen, verkostoyhteistyö	Aikaa yhteistyöhön eri hallinnonaloilta Työpaikkaverkostot Työpaikkajaksolla annettava ohjaus Vanhempien kanssa tehtävä työ	Kukin hallinnonala omalta osaltaan Työpaikkaohjaajat vastaavat pääosin ohjauksesta työpaikalla
<i>Toimintaresurssit</i>		
Varsinainen toiminta	Leirikoulut, opintokäynnit ym. Työpaikkajaksot (matkat, ruokailut) Asiantuntijaesitykset luokassa	Opetustoimi
Henkilöstökoulutus	Rehtorin, opettajan ja nuorisotyöntekijän koulutus ja työnohjaus, sijaiskustannukset	Opetustoimi

3.5 Koulun toimenpiteet

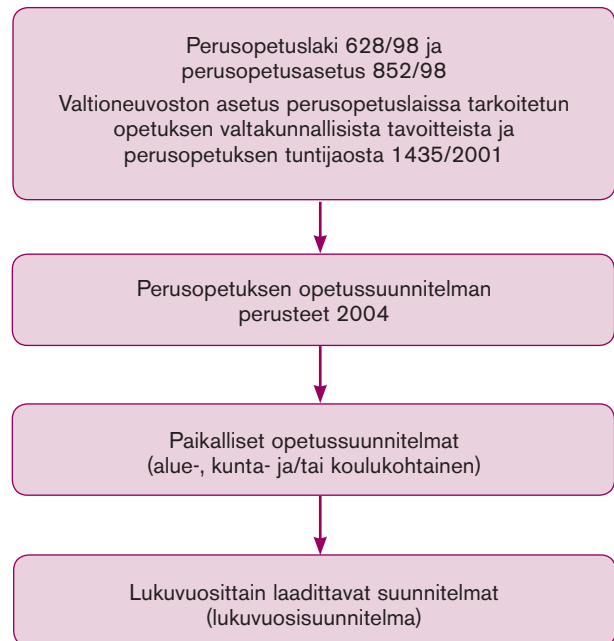
Suunnittelua ja kehittämistyötä edellytetään myös kouluilta ja opettajilta. Vaikka uusi toimintamuoto koskee yhtä ryhmää tai luokkaa, sillä on vaikutusta koko koulun toimintaan. Uudet toimintamuodot edellyttävät opetussuunnitelman tarkistamista ja muokkausta, arvokeskusteluja, ehkä uutta työnjakoa sekä erilaisia käytännön järjestelyjä. Joustava perusopetus tuo kouluun myös uusia, suunnittelua vaativia toimintamuotoja, kuten työpaikkaopiskelu. Seuraavaan on koottu ne asiat tai kohteet, joissa joustava perusopetus koulun tasolla edellyttää *yhteistä suunnittelua* ja kehittämistoimenpiteitä. Niitä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavissa luvuissa.

- Paikallinen opetussuunnitelma. Joustavaa perusopetusta koskevat muutokset ja oppilaan arviointi. Näitä asioita tarkastellaan luvuissa 4, 5 ja 6.
- Koulun lukuvuosisuunnitelma (luku 4)
- Opetusjärjestelyt, erityisesti työpaikkaopiskelu (luku 5)
- Moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyöverkostot (luku 7)
- Tiedottaminen (luku 8)
- Oppilasvalinta (luku 8)
- Nivelvaiheiden yli saattaminen (luku 9)
- Henkilöstökoulutus ja opettajien osaamisen kehittäminen (luku 10)
- Koulun toiminnan arviointi (luku 11)

4 Opetuksen suunnittelu

Opetuksen suunnittelussa tärkein työväline on opetussuunnitelma. Valtakunnallisella tasolla Opetushallitus vahvistaa opetussuunnitelman perusteet, joissa määritellään perusopetuksen valtakunnalliset tavoitteet ja sisällöt.¹⁹ Paikallisen opetussuunnitelman vahvistaa koulutuksen järjestäjä. Paikallisessa opetussuunnitelmassa voi olla koulukohtaisia osioita. Joillakin seuduilla opetussuunnitelma on laadittu seudullisesti, useiden kuntien ja koulujen yhteistyönä.²⁰ Opetussuunnitelman ohella koulun toimintaa ohjataan lukuvuosittain tehtävällä suunnitelmalla eli lukuvuosisuunnitelmalla.¹ Opetussuunnitelmajärjestelmä on esitetty kuviossa 1.

Tässä luvussa tarkastellaan ensiksi perusopetusta koskeviin säädöksiin ja opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvää joustavuutta eli ns. joustoelementtejä ja pohditaan, millaisia mahdollisuuksia ne antavat joustavan perusopetuksen järjestämiseen. Toiseksi selvitetään, miten joustava perusopetus tulisi ottaa huomioon laadittaessa ja kirjoitettaessa paikallista opetussuunnitelmaa ja koulun lukuvuosisuunnitelmaa.

Kuvio 1. Perusopetuksen opetussuunnitelmajärjestelmä.

¹ Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

4.1 Opetussuunnitelma joustavassa perusopetuksessa

Opetussuunnitelman perusteissa on vahvistettu opetuksen kansalliset tavoitteet sekä opetettavat aineet ja aihekokonaisuudet. Tuntijakoasetuksessa määritetään, kuinka paljon eri oppiaineita perusopetuksessa opetetaan ja opiskellaan. Opetussuunnitelman perusteissa on lisäksi määritelty oppilaan arvioinnin perusteet eli kuvattu se, *mitä* perusopetuksen aikana tulee oppia.²¹ Sen sijaan kouluissa päätetään siitä, *miten* tavoitteet saavutetaan ja *miten* opetus ja koulutyö ylipäätään järjestetään. *Mitä* ja *miten* ovat olennaisia kysymyksiä myös joustavassa perusopetuksessa.

Joustavassa perusopetuksessa ei poiketa opetussuunnitelman valtakunnallisista tavoitteista. Sen sijaan opetusjärjestelyt ja koulutyö poikkeavat monella tavalla tavanomaisesta: joustavassa perusopetuksessa on pyritty ottamaan käyttöön perusopetussäädöksiin ja opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvä joustavuus ja pyritty etsimään sellaisia joustavia ja yksilöllisiä työmuotoja ja käytäntöjä, joihin opetussuunnitelman perusteet jo antavat mahdollisuuden.

4.2 Joustavuus perusopetussäädöksissä

Viimeisissä opetussuunnitelmauudistuksissa on säädöksiin lisätty huomattavasti joustavuutta. Synnä ovat yhtäältä olleet yhteiskunnalliset muutokset ja oppimiselle siitä aiheutuvat uudet odotukset. Koulun ei enää ajatella olevan ainoa paikka, jossa opitaan, ja ehkä suurin osa nuorten omaksumista tiedoista ja taidoista opitaankin muualla kuin koulussa. Silti koulun asema on kiistaton tietojen jäsentäjänä ja kulttuuriperinnön siirtäjänä. Myös työelämässä tarvitaan jatkuvasti uudenlaisia taitoja työn sisällön muutosten ja usein vaihtuvien työsuhteiden vuoksi. Siksi myös oppiminen on jatkuvaa, ja tätä kautta on toteutumassa elinikäisen oppimisen ajatus. Siihen tarvitaan välineitä.

Toisaalta joustavuutta säädöksiin on lisätty myös lasten ja nuorten yhä yksilöllisempien tilanteiden vuoksi. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä kaikki pyritään viemään yhdessä läpi perusopetuksen. Monille se merkitsee yksilöllistä tukea, kuten erityisopetusta tai muuta tukea.

Havainnollinen esimerkki uusien opetussuunnitelmien joustavuudesta on perusopetuksen lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet.¹¹ Aikaisemmin lisäopetus oli luokkamuotoista ja sen tuntijako oli määrätty ainekohtaisesti. Nyt lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteissa annetaan puitteet, joiden pohjalta koulutuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman. Lisäopetusta varten ei siis ole määritelty valtakunnallista tuntijakoa eikä oppimäärää. Opetussuunnitelmaan voi kuulua perusopetuksen oppimäärään kuuluvia kaikille yhteisiä oppiaineita, valinnaisia aineita, perusopetuksen tehtävän mukaisia muita aineita ja oppiainekokonaisuuksia, ammattiin valmentavia opintoja sekä työelämään tutustumista. Lisäopetuksen oppilaan opinnot suunnitellaan aina yksilöllisesti. Lisäopetuksessa korostetaan erilaisten oppimisympäristöjen, monipuolisten menetelmien ja työtapojen käyttämistä opiskelumotivaation vuoksi. Periaatteessa jokaisella lisäopetuksen oppilaalla voi olla erilainen, oppilaan ja huoltajien kanssa yhteistyössä laadittu oppimissuunnitelma, joka on sovitettu oppilaan tarpeiden, aikaisempien opintojen ja tilanteen perusteella. Välttämättä ei tarvita edes kokonaista lisäopetusluokkaa, vaan opetus voidaan järjestää myös yhdelle oppilaalle vastuuolettajan ohjauksessa.

4.3 Opetussuunnitelman joustoelementit

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on useita nk. *joustoelementtejä*. Niitä käsitellään seuraavassa tarkastellen erityisesti, mitä mahdollisuuksia ne antavat ns. haastavien oppilaiden opintojen järjestämiseen ja opiskelun tukemiseen.

¹¹ Opetussuunnitelman perusteet 2004. Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallituksen määräys 3/011/2004.

Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot: Oppimiskäsitys^{III}

Opetussuunnitelman perusteihin kirjatussa oppimiskäsityksessä korostetaan oppimisen yksilöllistä ja yhteisöllistä rakentumista. Vaikka oppimisen yleiset periaatteet ovat kaikilla samat, oppiminen riippuu oppijan aiemmin rakentuneesta tiedosta, motivaatiosta sekä oppimis- ja työskentelytavoista.²² Oppimisen tilannesidonaisuuden vuoksi oppimiskäsityksessä korostetaan myös monipuolisten oppimisympäristöjen merkitystä. Oppimiskäsitys on siten dynaaminen. Se korostaa oppilaan omaa aktiivisuutta, oppimistaitojen ja työskentelytapojen oppimista sekä elinikäisen oppimisen välineiden saavuttamista.

Opetussuunnitelman perusteissa olevaan oppimiskäsitykseen ovat vaikuttaneet myös laajasti yhteiskunnan muutokset sekä muutenkin kansalais- ja työelämän vaatimukset. Erityisiä haasteita uudelle oppimiskäsitykselle luovat esimerkiksi yhteiskunnassa ja työelämässä ratkaistavien ongelmien kompleksisuuden kasvu, toimintaympäristöjen teknologisuus, kansainvälisyyden lisääntyminen ja verkostoissa toimiminen.²³ Marja Vauras kysyykin Uudistuva perusopetus -teoksessa julkaistussa artikkelissaan haastavasti: Miten kouluopetus pystyy virittämään *motivaation* ja oppimisen potentiaalit kaikissa erilaisissa oppilaissa? Motivaation näkökulmasta oma-kohtaisen merkityksellisuuden kokemukset selittävät tehtäväsuuntautunutta oppimista ja ponnistelua.

Joustavalle perusopetukselle edellä mainittu oppimiskäsitys antaa runsaasti mahdollisuuksia. Dynaaminen ja nuorten omaa aktiivista tiedonrakentamista korostava, konstruktivistinen oppimiskäsitys antaa mahdollisuuksia siihen, että tietoja ja taitoja hankitaan myös perinteisestä kouluoppimisesta poikkeavalla tavalla.

Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot: Oppimisympäristö^{IV}

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppimisympäristöt tulee järjestää siten, että ne mah-

dollistavat monipuolisten opiskelumenetelmien ja työtapojen käytön. Oppimisympäristöjen tulee tukea oppilaan kasvua ja oppimista.

Opetushallituksen Uudistuva perusopetus -julkaisussa²⁴ todetaan, että oppimisympäristön käsite on keino toteuttaa opetussuunnitelman tavoitteita käytännössä. Oppimisympäristö ei ole yksiselitteinen tai kaikille sama, vaan viime kädessä jokainen oppilas luo oman tulkintansa oppimisympäristöstä.²⁵ Siten samakin, opettajan suunnittelema fyysinen ja sosiaalinen oppimisympäristö voi olla eri oppilaille hyvin erilainen ja vaikuttaa esimerkiksi oppilaan opiskelumuotivaatioon eri tavoin. Parhaimmillaan oppilas itse voisi vaikuttaa oppimisympäristön valintaan ja muotoiluun niin, että se tukee hänen omaa opiskeluaan.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältävät ajatuksen konstruktivistisesta oppimisesta, jonka mukaan oppiminen on seurausta oppilaan kvalitatiivisesta ja tavoitteellisesta toiminnasta, jossa hän aiempien tietorakenteidensa pohjalta käsittelee ja tulkitsee opittavaa ainesta. Oppiminen on aktiivista toimintaa, mutta esimerkiksi opettaja voi auttaa oppijaa tukemalla, haastamalla ajattelemaan ja tarjoamalla erilaisia oppimisympäristöjä oppimisen tueksi.

Joustavassa perusopetuksessa oppimisympäristöinä käytetään luokkaopetuksen rinnalla esimerkiksi leirikouluja, opintokäyntejä ja työpaikkajaksoja. Usein joustavaan perusopetukseen tulevia oppilaita ei tavanomainen kouluopetus ole pystynyt motivoimaan. Tavoitteena on löytää tai kehittää oppimisympäristöjä, joissa oppiminen on oppilaille merkityksellistä. Opiskelussa tulee oppilaan näkökulmasta olla jotakin mieltä tai järkeä, älyllistä aktiivisuutta ja sen täytyy tuntua tärkeältä ja mieluisalta sekä johtaa oppimiseen, muuten siitä luovutaan. Henkilökohtaisesti koettu mielekkäisyys ja merkityksellisyys sisältävät sekä affektiivisia että kognitiivisia aineksia, jotka ovat kiertoutuneita toisiinsa.²⁶

Kokemusten mukaan opiskelu aidoissa työympäristöissä täyttää usein nämä kriteerit. Oppimisympäristöjen valinnalla ja muotoilulla pyritään siis ensisijaisesti synnyttämään vahvempaa suuntautumista ja motivaatiota opiskeluun ja koulunkäyntiin

III Opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

IV Opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

sekä tukemaan sitä, että oppilas löytää oman tapansa opiskella. Työpaikkoja oppimisympäristöinä käsitellään lähemmin luvussa 5.

Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot: Yhteiset ja valinnaiset aineet ja aihekokonaisuudet^V

Paikallisessa opetussuunnitelmassa täsmennetään yhteisten oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt sekä niiden sijoittaminen eri vuosiluokille tai opintokokonaisuuksiin. Samoin opetussuunnitelmassa päätetään, miten aihekokonaisuudet toteutetaan eri oppiaineissa ja koulun muussa toiminnassa.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetään myös valinnaiset aineet, niiden laajuus, tavoitteet, sisältö ja vuosiluokat, joilla aineita tarjotaan. Säädöksissä todetaan lisäksi, että oppilaille voidaan antaa opetusta muissakin kuin tuntijaossa mainituissa aineissa. Perusopetuksen opetussuunnitelma voi sisältää myös ammatillisia opintoja.^{VI}

Joustavassa perusopetuksessa paikallinen opetussuunnitelma antaa runsaasti erilaisia joustavia mahdollisuuksia sekä yksilöllisiin että koko luokkaa koskeviin ratkaisuihin. Joustavuutta sisältyy siis yhteisiin aineisiin, aihekokonaisuuksiin ja valinnaisiin aineisiin. Lisää mahdollisuuksia opetuksen joustavaan järjestämiseen antavat yhteisten oppiaineiden valinnaiset syventävät tai soveltavat oppimäärät, useasta oppiaineesta muodostetut kokonaisuudet sekä ammatilliset opinnot.

Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot: Oppimissuunnitelma^{VII}

Oppimissuunnitelma on suunnitelma oppilaan opinto-ohjelman toteuttamiseksi. Opinto-ohjelma sisältää ne oppiaineet ja aineryhmät, joita oppilas opiskelee lukuvuoden aikana. Oppimissuunnitelmassa kuvataan, miten opetussuunnitelman tavoitteet on tarkoitus saavuttaa. Siinä määritellään myös mahdolliset valinnaiset opinnot ja opiskelun erityiset painoalueet

sekä kuvataan tarvittavat tukitoimet, kuten tukiope- tus tai osa-aikainen erityisopetus.

Oppimissuunnitelman tarkoituksena on, että oppilas oppii ottamaan yhä enemmän vastuuta opiskelustaan, sitoutuu siihen ja saa opiskeluunsa enemmän tavoitteellisuutta. Oppimissuunnitelman avulla annetaan myös huoltajille tietoa opiskelusta ja sen etenemisestä, jotta he pystyvät tukemaan oppilasta tämän koulutyössä. Oppimissuunnitelmalla voidaan myös eriyttää opetusta ja turvata oppilaille parhaat edellytykset edetä opinnoissaan. Sitä käytetään myös pohjana oppilaan edistymisen arvioinnissa.

Oppimissuunnitelma voidaan periaatteessa tehdä kaikille oppilaille, mutta sen laatimisesta päätetään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Oppimissuunnitelma tehdään yhteistyössä oppilaan, huoltajan, opettajien ja koulun muiden asiantuntijoiden kesken. Perusopetuksen alkuvaiheessa oppimissuunnitelman laatimisen päävastuu on opettajalla, mutta opintojen edetessä oppilaan osuus valmistelussa voi kasvaa.

Joustavassa perusopetuksessa yksilöllinen oppimissuunnitelma laaditaan jokaiselle oppilaille, kuten opetusministeriö on edellyttänyt. Jos kyseessä on erityisopetuksessa oleva oppilas, laaditaan HOJKS.

Oppimissuunnitelmassa otetaan huomioon oppilaan aikaisemmin hankkimat tiedot ja osaaminen. Oppimissuunnitelma rakentuu lähiopetuksesta, oppilasta kiinnostavien alojen työpaikkaopinnoista ja mahdollisista tukitoimista. Oppimissuunnitelmassa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, että se ohjaa oppilasta oppimistehtävien kautta ottamaan asteittain vastuuta omasta opiskelustaan. Sillä ohjataan oppilasta myös pohtimaan jatkosuunnitelmiaan ja selkeyttämään vähitellen ammatinvalintaa ja varmistamaan jatkokoulutuspaikan valintaa.

Oppimissuunnitelma on joustavassa perusopetuksessa työväline, jonka avulla myös huoltajat saavat yksityiskohtaisempaa tietoa oppilaan koulunkäynnistä ja työpaikkajaksosta. Opettaja, oppilas ja oppilaan perhe tai huoltajat voivat yhdessä asteittain rakentaa oppimissuunnitelmaa ja täsmentää siihen sisältyviä osioita. Tämä työstäminen voi tapahtua prosessin-

V Opetussuunnitelman perusteet 2004; Perusopetuslaki (628/1998) 15 §; Perusopetusasetus (852/1998) 11 §.

VI Perusopetuslaki (628/98) 11 § ja 15 §.

VII Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 22.

omaisena pitkän ajan kuluessa. Samalla sekä oppilas että huoltajat voivat paremmin sitoutua suunnitelmaan ja muokata sitä. Oppimissuunnitelmaa yhdessä työstettäessä saatetaan myös löytää oppilaan erityiset kiinnostuksen kohteet tai vahvuudet, joita oppimissuunnitelmassa voidaan ottaa huomioon.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Oppilaan oma opinto-ohjelma^{VIII}**

Oppilas tai oppilaat voivat eri oppiaineiden opinnoissa edetä oppilaan oman opinto-ohjelman mukaisesti, jos opetus järjestetään vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta vuosiluokkiin sitomattomasti. Siitä päätetään paikallisessa opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelmassa päätetään myös opintokokonaisuuksista, joiden suorittaminen on edellytyksenä opinnoissa etenemiseen asianomaisessa aineessa.

Jos oppilas etenee oman opinto-ohjelmansa mukaan, oppimissuunnitelmassa on mainittava opintokokonaisuudet, jotka sisältyvät oppilaan opinto-ohjelmaan, määriteltävä niiden suorittamisjärjestys ja aikataulu sekä mahdolliset erityistavoitteet. On myös määriteltävä ne tiedot ja taidot, jotka ovat edellytyksenä kunkin opintokokonaisuuden opiskelun aloittamiselle.

Joustavassa perusopetuksessa oma opinto-ohjelma on hyvä työväline. Se antaa huomattavasti lisää mahdollisuuksia esimerkiksi työpaikkajaksojen opetuksen järjestämiseen ja opintojen rytmittämiseen. Työpaikkajaksoista voidaan tarvittaessa muodostaa omia opintokokonaisuuksia. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on tästä esimerkkejä.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Työtavat**

Yksi joustavuutta lisäävistä tekijöistä opetussuunnitelman perusteissa on se, että työtapojen valinnasta *päättää opettaja*. Työtapojen valinnan kriteerinä on

muun muassa, että niiden tulee tukea ja ohjata oppilaan oppimista sekä yksilöllisesti että ryhmässä. Työtapojen valinnalla kehitetään oppimisen, ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja, työskentelytaitoja ja sosiaalisia taitoja sekä aktiivista osallistumista. Oppilaiden erilaiset oppimistyylit ja tyttöjen ja poikien väliset sekä yksilölliset kehityserot ja taustat tulee ottaa huomioon.^{IX}

Joustavassa perusopetuksessakin opettaja siis päättää työtavoista, jotka parhaiten tukevat oppilasta. Tässä suhteessa opettajalla on huomattavasti vapautta mutta myös vastuuta. Opettaja voi siis päättää esimerkiksi, opetetaanko jotkin asiat koulussa vai työpaikalla vai kenties leirikoulussa. Opiskelu voi sisältää yksilöllisesti vaihtelevia määriä luokkaopetusta, itsenäistä työskentelyä, verkossa opiskelua, projekteja, työpaikkaopiskelua, opintokäyntejä, portfolion laatimista tuotoksista jne. Käytännössä perusteet näille ratkaisuille kirjataan paikalliseen opetussuunnitelmaan tai sen nojalla laadittavaan lukuvuosisuunnitelmaan.^X

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Oppilaanohjaus ja ohjauksen järjestäminen**

Paikalliseen opetussuunnitelmaan tulee sisältyä ohjauksen ja työelämään tutustumisen järjestelyjä koskeva suunnitelma.^{XI} Joustavassa perusopetuksessa oppilaanohjauksen sisältöjä ja järjestelyjä tulee soveltaa niin, että ohjaus vastaa niihin erilaisiin ohjaustarpeisiin, joita eri oppilailla on. Ohjauksessa voidaan käyttää hyväksi työpaikkaopiskelua eri yrityksissä ja toimialoilla. Ohjauksen järjestämistä käsitellään laajemmin luvussa 7.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Tukiopetus^{XII}**

Tukiopetus mahdollistaa yksilöllisen tuen antamisen oppilaalle tarvittaessa edellyttäen, että tukiopetusresurssia on riittävästi käytettävissä.

VIII Perusopetusasetus (852/1998) 11 §, Opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.

IX Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.

X Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

XI Opetussuunnitelman perusteet 2004, 10.

XII Perusopetuslaki (628/1998) 16 §. Opetussuunnitelman perusteet 2004, 22.

Joustavaan perusopetukseen tukiopeutus antaa lisää joustavuutta, varsinkin jos oppilaalla on oppimisvaikeuksia tai hänellä on ollut paljon poissaoloja tai hän on muuten jäänyt jälkeen opintosuorituksissaan jo ennen JOPO®-ryhmään tuloaan.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Oppilashuolto^{XIII}**

Opetussuunnitelmaan tulee sisällyttää oppilashuollon ja oppilashuoltoon liittyvän yhteistyön järjestämistä koskeva suunnitelma. Tältä osin opetussuunnitelma on laadittava yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa.

Myös oppilashuoltoa voidaan pitää joustoelementtinä. Pyrkimyksenä on käsitellä tarvittaessa yksittäisen oppilaan ongelmia, havaita ne varhain ja etsiä rakentavia ratkaisuja niiden hoitamiseen. Oppilashuollon yhteistyömallit tuovat kouluun myös muiden ammattien osaamista oppilaiden ongelmien käsittelyssä. Oppilashuoltoon on laajasti ottaen katsottava myös oppilaan yksilölliseen tukemiseen tähtäävä työpari luokassa toiminta. Oppilashuoltoa joustavassa perusopetuksessa käsitellään laajemmin luvussa 7.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Tehostettu tuki^{XIV}**

Erityisoppilaiden määrän kasvun vuoksi perusopetuksessa pyritään siirtämään painopistettä varhaiseen puuttumiseen ja ennalta ehkäisevään toimintaan. Tavoitteena on vahvistaa esi- ja perusopetuksen oppilaan oikeutta saada oppimiselleen ja koulunkäynnilleen tukea riittävän varhain ja joustavasti opetuksen yhteydessä sekä lisätä oppilaille annettavan tuen suunnitelmallisuutta ja tehostaa nykyisin käytössä olevia tukitoimia.

Tuki porrastettaisiin siten, että opetuksen yhteydessä annettavaa, lyhytaikaista tukea vahvemmat tukimuodot olisivat tehostettu tuki ja erityinen tuki.

Ensisijainen tukimuoto, tehostettu tuki käsittäisi nykyisin käytössä olevat tukimuodot, kuten tukiopeutuksen, osa-aikaisen erityisopetuksen, oppilashuollollisen tuen ja erilaiset pedagogiset ratkaisut. Tehostetun tuen avulla tuettaisiin oppimista ja kasvua sekä ehkäistäisiin oppilaan oppimiseen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen tai kehitykseen liittyvien ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä syrjäytymistä.

**Opetussuunnitelman mahdollistamat joustot:
Erityisopetus^{XV}**

Osa-aikaista erityisopetusta^{XVI} annetaan oppilaalle, jolla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia ja joka tarvitsee muun opetuksen yhteydessä erityistä tukea oppimisen edellytysten parantamiseksi. Jos oppilas otetaan tai siirretään kokonaan *erityisopetukseen*, sen tavoitteena on auttaa ja tukea oppilasta siten, että hänellä on tasavertaiset mahdollisuudet suorittaa oppivelvollisuus edellytystensä mukaisesti yhdessä ikätovereidensa kanssa. Tällöin oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), joka korvaa oppimissuunnitelman.

Joustavassa perusopetuksessa erityisopetus lisää edelleen toiminnan joustavuutta mahdollistamalla oppilaan tarvitsemat yksilölliset sovellukset eri oppiaineissa. Suuri osa joustavan perusopetuksen oppilaista ei kuitenkaan välttämättä tarvitse erityisoppilaan statusta tai hyödy siitä, vaan muut edellä mainitut joustoelementit saattavat riittää oppilasta tukeviin järjestelyihin.

4.4 Opetussuunnitelman laatiminen joustavaa perusopetusta varten

Kuten edellisestä kävi ilmi, opetusta koskevissa säädöksissä ja opetussuunnitelman perusteissa on runsaasti sellaista joustoa, josta usein vain osa on otettu

XIII Opetussuunnitelman perusteet 2004, 10; Valtioneuvoston asetus (1435/2001) 4 §.

XIV Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta. OPM/Luonnos 21.1.2009

XV Opetussuunnitelman perusteet 2004, 23–24; Perusopetuslaki (628/1998) 17 §; Perusopetusasetus (852/1998) 15 §.

XVI Em. perusopetuslain muutosehdotuksen mukaan osa-aikainen erityisopetus voisi jatkossa olla tehostetun tuen muoto.

paikallisissa opetussuunnitelmissa ja käytännön koulutyössä käyttöön. Joustavassa perusopetuksessa joustoa tarvitaan erityisesti oppilaiden yksilöllisten tilanteiden ja ongelmien vuoksi.

Monia joustoelementtejä, kuten työtapojen vaihtelua tai monimuotoistamista, voidaan opetuksessa käyttää milloin tahansa, eikä niitä tarvitse välttämättä kirjata opetussuunnitelmaan. Muilta osin opetussuunnitelmassa tai lukuvuosisuunnitelmassa päätetään siitä, miten toiminta joustavassa perusopetuksessa järjestetään. Varsinkin alkuvaiheessa se selkiyttää toiminnan luonnetta ja sisältöä. Toiseksi se käynnistää koko koulun tasolla keskustelun uudesta toimintamuodosta edellyttäen, että opetussuunnitelma laaditaan kaikkien opettajien yhteistyönä. Kolmanneksi opetussuunnitelmaan kirjatut asiat ohjaavat toimintaa ja antavat sille selkärangkaa. Ei ole epätavallista, että joustavan perusopetuksen toden teolla alettua monia asioita ruvetaan uudelleen kyseenalaistamaan. Neljänneksi opetussuunnitelman toimivuuden arviointi ja edelleen kehittäminen on helpompaa, kun asioista on tehty päätökset.

On kuitenkin huomattava, että opetussuunnitelmassa asioista on päätettävä sellaisella tavalla, etteivät päätökset muodostu esteeksi toiminnan kehittämiseksi. Opetussuunnitelmaa voidaan tarvittaessa tarkentaa lukuvuosisuunnitelmassa. Suunnitelmiin on käytännön toimivuuden vuoksi syytä jättää riittävästi liikkumavaraa, mutta niiden on oltava siinä määrin tarkkoja, että ne takaavat oppilaan ja opettajankin oikeusturvan.

Seuraavaan asetelmaan on koottu niitä asioita, joista opetussuunnitelmassa olisi tarpeen päättää, kun kunnassa tai koulussa järjestetään joustavaa perusopetusta. Luettelo noudattaa Opetussuunnitelman sisältö -kohtaa opetussuunnitelman perusteissa^{XVII}. Osa asioista voidaan kirjata lukuvuosisuunnitelmaan^{XVIII}, jossa säännösten mukaan päätetään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja opetuksen yhteydessä järjestettävästä muusta toiminnasta sekä työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta sekä muista tarpeellisista opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista.

Opetussuunnitelman tarkistus joustavaa perusopetusta aloitettaessa

- *Arvot ja toiminta-ajatus.* Opetussuunnitelmaan kirjataan ne joustavan perusopetuksen arvoihin tuomat muutokset, jotka ovat tulleet esiin kunnan tai koulun yhteisissä arvokeskusteluissa.
- *Yleiset kasvatuksen ja opetuksen tavoitteet.* Joustavan perusopetuksen vuoksi voi olla tarpeen täsmentää tai korostaa opetussuunnitelmassa joitakin kasvatustavoitteita, jotka ovat ao. oppilasryhmän kasvun ja kehityksen kannalta tärkeitä. Opetuksen tavoitteet sinänsä ovat samat kuin muillakin oppilailla.
- *Kieliohjelma.* Joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia opetussuunnitelmaan.
- *Noudatettava paikallinen opetussuunnitelma.* Joustavassa perusopetuksessa saatetaan työpaikkajaksojen vuoksi poiketa koulussa muuten noudatettavasta opetussuunnitelmasta, esimerkiksi valinnaisaineissa. Ne tulee kirjata paikalliseen tai koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan.
- *Toimintakulttuurin, oppimisympäristön ja työtapojen kuvaukset.* Kuvataan joustavassa perusopetuksessa tavalliset oppimisympäristöt, kuten työpaikat, leirikoulut ja opintokäynnit.
- *Opetuksen painotukset.* Voi olla tarpeen korostaa työpaikkaopiskelua myös painotuksena.
- *Opetuksen eheyttäminen.* Voi olla tarpeen kirjata, että opetuksen eheyttämisessä hyödynnetään työpaikkaopiskelua.
- *Aihekokonaisuuksien toteuttaminen.* Kirjataan, että osa aihekokonaisuuksista toteutetaan työpaikkajaksojen aikana sopiviin aihepiireihin integroituna.

XVII Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 10.

XVIII Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

- *Opetuksen tavoitteet ja sisällöt.* Opetuksen tavoitteet ja sisällöt ovat samat, mutta toteutus vaihtelee kullakin oppilaalla työpaikkajaksojen mukaan. Kirjataan tarvittaessa, että jotkut oppilaat opiskelevat oman opinto-ohjelman mukaan, sekä kirjataan myös sitä varten laadittavat opintokokonaisuudet.
- *Valinnaisaineiden opetus.* Valinnaisaineisiin voidaan kirjata työpaikkajaksolla tehtäviä opintokokonaisuuksia, jotka täsmennetään myöhemmin tilanteen mukaan.
- *Tavoitteet oppilaan käyttäytymiselle.* Noudatetaan opetussuunnitelman perusteissa esitettyjä tavoitteita. Joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia niihin.
- *Yhteistyö esiopetuksen ja muun perusopetuksen kanssa.* Joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia opetussuunnitelmaan.
- *Kodin ja koulun yhteistyö.* Kirjataan tehostettu, pitkäkestoinen yhteistyö kotien kanssa ja kotien sitouttaminen oppilaan opiskelun tukemiseen.
- *Yhteistyö muiden tahojen kanssa.* Kirjataan yhteistyö nuorisotoimen ja kunnan muiden hallintokuntien kanssa. Kirjataan yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa ja oppilaiden tutustuminen ammatilliseen koulutukseen. Kirjataan myös sellaiset tahot, jotka muodostavat oppilaiden tärkeimmät turvaverkot sekä peruskoulun aikana että välittömästi sen jälkeen.
- *Oppilashuollon suunnitelma ja siihen liittyvän yhteistyön järjestäminen.* Kirjataan tehostettu oppilashuollon järjestäminen, varhainen puuttuminen ongelmiin ja turvaverkkojen rakentaminen joustavan perusopetuksen oppilaille.
- *Oppimissuunnitelman laatimisen periaatteet.* Kirjataan, että kaikille joustavan perusopetuksen oppilaille laaditaan yksilöllinen oppimissuunnitelma tai HOJKS yhteistyössä kotien kanssa.
- *Ohjaustoiminta opiskelun tukena ja työelämään tutustumisen järjestelyt.* Kirjataan tehostettu oppilaanohjaus. Työelämään tutustumiseen kirjataan myös työpaikkaopiskelujaksot ja niiden merkitys opinto-ohjauksessa. Nuorisotyöntekijän tehtävä ohjaustoiminnassa kirjataan.
- *Kerhotoiminnan järjestäminen.* Kirjataan joustavan perusopetuksen toimintamuodoksi, jos se katsotaan tarpeelliseksi esimerkiksi kasvatuksellisista syistä.
- *Tukiopetuksen järjestäminen.* Kirjataan tehostettu tukiopetuksen käyttö ja varhainen puuttuminen oppimisvaikeuksiin.
- *Tehostettu tuki.* Mikäli ao. perusopetuslain muutos tulee voimaan, kirjataan joustavassa perusopetuksessa käytettävät tehostetun tuen muodot.
- *Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetus.* Kirjataan, että myös joustavan perusopetuksen oppilaille vartaan tarvittaessa mahdollisuus erityiseen tukeen.
- *Eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluvien oppilaiden opetus.* Kirjataan joustava perusopetus yhtenä mahdollisena opiskelumuotona eri kieli- ja kulttuuriryhmiin kuuluville oppilaille kuten muillekin.
- *Oppilaan arviointi.* Kirjataan työpaikkajaksolta saatavan palautteen hyödyntäminen oppilaan arvioinnissa. Voidaan korostaa oppilaan itsearviointitaitojen kehittymistä työpaikkajaksolla. Muuten joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia opetussuunnitelmaan.
- *Opinnoissa etenemisen periaatteet.* Joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia.
- *Todistukset.* Oppilaalle voidaan tarvittaessa antaa todistukseen liitteitä, joissa kuvataan opintoja tarkemmin. Muuten joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia opetussuunnitelmaan.
- *Tietostrategia.* Joustava perusopetus ei edellytä tarkennuksia opetussuunnitelmaan.
- *Toiminnan arviointi ja jatkuva kehittäminen.* Joustava perusopetus ei periaatteessa edellytä tarkennuksia tähän osioon. Kirjataan kuitenkin toimintamallin arviointi ja tulosten seuranta vuosittain. Joustavan perusopetuksen oppilaiden tilannetta voidaan seurata muutaman vuoden aikavälillä peruskoulun päättymisen jälkeen mahdollisesti koulun ja nuorisotoimen yhteistyönä.

4.5 Lukuvuosisuunnitelma

Koulutuksen järjestäjä laatii lukuvuosittain opetus-suunnitelmaa täsmentävän lukuvuosisuunnitelman.^{IXX} Se on koulun toimintasuunnitelma, jossa päätetään opetuksen yleisestä järjestämisestä, opetustunneista ja muusta opetukseen liittyvästä toiminnasta, työajoista, koulun ulkopuolella annettavasta opetuksesta ja muista tarpeellisista opetuksen järjestämistä koskevista asioista. Käytännössä lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan muun muassa lukuvuoden työaika, toimintataraamit, opetukselle asetetut tavoitteet ja opetuksen järjestäminen, oppilasmäärä ja oppilasryhmät, opetukseen varattu resurssi, lukuvuoden teemat ja tapahtumat, kehittämistoiminta, kodin ja koulun yhteistyö sekä koulun ulkopuolella tapahtuva toiminta.

Lukuvuosisuunnitelman tarkoituksena on jäsentää koulun toimintaa, kuvata pääpiirteissään koulun opetusjärjestelyt ja ennakoita niitten valmistelua, toteutusta sekä resursointia. Lukuvuosisuunnitelman avulla kerrotaan myös oppilaan huoltajille tai koulun sidosryhmille siitä, miten koulun opetus, työskentely ja muu toiminta on kyseisenä lukuvuotena tarkoitus toteuttaa.

Koulun lukuvuosisuunnitelma on tarkoitettu eläväksi asiakirjaksi, jota voidaan tarvittaessa täydentää. Esimerkiksi oppilaiden opintokäynnit ja leirikoulut kirjataan lukuvuosisuunnitelmaan jo pelkästään vastuukysymysten vuoksi, vaikka kaikki lukuvuoden aikana tehtävät opintokäynnit eivät aina olekaan vielä tiedossa silloin, kun lukuvuosisuunnitelma vahvistetaan. Suunnitelmaan voidaan tehdä ns. vuosikello- tai kalenteriosa, jota tarpeen vaatiessa päivitetään.

Useissa kouluissa lukuvuosisuunnitelman pohjalta laaditaan oppilaille oma lukuvuosiopas, johon on merkitty teemapäivät, juhlat ja muut tapahtumat sekä vanhempainillat, mutta myös yhteisvalinnan alkamis- ja päättymispäivä, arviointikeskustelupäivät sekä väli- ja lukuvuositodistusten antamispäivät. Oppilas voi täydentää kalenteria merkitsemällä sinne muita tärkeitä päivämääriä, kuten esimerkiksi luokka- tai ryhmäkohtaisesti sovittavat opintokäynnit tai koepäivät.

Toisinaan oppilaille jaettava lukuvuosikalenteri toimii kodin ja koulun viestintävälineenä. Opettajat merkitsevät kalenteriin varatuille sivuille esimerkiksi oppiaineittain koearvosanat, jotka oppilaan huoltaja kuittaa nähdynksi nimikirjoituksellaan. Kalenteriosaan voidaan varata sivut myös poissaoloja ja myöhästymisiä varten.

Lukuvuosisuunnitelma joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen näkökulmasta lukuvuosisuunnitelma palvelee sekä JOPO®-ryhmää että muuta kouluyhteisöä. JOPO®-ryhmän toiminta suunnitellaan ja kirjataan koulun yhteiseen lukuvuosisuunnitelmaan. Siihen kirjataan joustavan perusopetuksen käytännön järjestelyt, koulun ulkopuolella annettava opetus, kuten työpaikkajaksot ja niiden ajankohdat sekä niihin sijoittuvat koulupäivät, leirikoulut ja niiden ajankohdat, mikäli ne tiedetään jo lukukauden alussa. Lisäksi kirjataan, että tehdään opetussuunnitelmaa tukevia opintokäyntejä, joilla lisätään toiminnallisuutta ja monipuolistetaan opetusta.

Joustavassa perusopetuksessa lukuvuosisuunnitelmaan kirjataan myös tehostettu ohjaus ja oppilashuollon järjestäminen sekä myös JOPO®-ryhmässä työskentelevä opettajan työpari ja mahdollisesti myös työparin työnjakoon liittyviä kysymyksiä sekä edelleen työpaikkaohjaajien osuus oppilaan ohjauksessa työpaikkajaksojen aikana. Myös kansainvälinen toiminta kuvataan.

Lukuvuosisuunnitelmaa voidaan hyödyntää tiedottamisessa. Sen avulla kerrotaan joustavasta perusopetuksesta kouluyhteisön muille opettajille, koulun muille oppilaille ja huoltajille. Koko koulun lukuvuosisuunnitelma on JOPO®-ryhmänkin kannalta hyvä työväline, sillä jo sitä laadittaessa joko edellisen lukuvuoden päättyessä tai heti lukuvuoden alkaessa elokuussa voidaan vaikuttaa myös JOPO®-ryhmän toimintaan. Lukuvuosisuunnitelma auttaa hahmotamaan JOPO®-ryhmän lukuvuoden kulkua sekä arvioimaan sitä, missä määrin toiminnalle asetetut tavoitteet on pystytty saavuttamaan.

^{IXX} Perusopetusasetus (852/1998) 9 §.

Joustavaa perusopetusta aloitettaessa ei koulussa varmastikaan osata ennakoida kaikkia eteen tulevia asioita. Siksi lukuvuosisuunnitelma on varsinkin toiminnan alkuvaiheessa kirjoitettava niin, että sitä voidaan tarvittaessa täydentää. Lukuvuosisuunnitelman sisältö muotoutuu ja täsmentyy ajan kuluessa, kun kokemukset joustavasta perusopetuksesta karttuvat. Jotta lukuvuosisuunnitelma palvelisi mahdollisim-

man hyvin joustavan perusopetuksen kehittymistä koulussa, voivat koulun rehtori, JOPO®-ryhmän opettaja ja nuoriso- tai sosiaalityöntekijä arvioida lukuvuoden päättyessä lukuvuosisuunnitelman vahvuuksia ja niitä rakenteita, jotka kannattaa säilyttää toiminnan vakiinnuttamiseksi ja vahvistamiseksi.

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on esimerkki joustavan perusopetuksen lukuvuosisuunnitelmasta.

5 Opetuksen toteuttaminen

Joustavan perusopetuksen järjestämisestä kouluissa ei ole ehtinyt toistaiseksi kertyä kovin runsaasti kokemuksia. Joustavan perusopetuksen arviointiraportin mukaan²⁷ toteutukseen olivat kuitenkin tyytyväisiä sekä oppilaat, opettajat että huoltajat. Yli 80 prosenttia huoltajista katsoi, että JOPO® oli organisoitu koulussa erinomaisesti tai hyvin, samoin oppilaista yli 80 prosenttia. Kouluista noin 65 prosenttia katsoi organisoinnin toimineen erinomaisesti tai hyvin. Oppilaista vain 1,9 prosenttia eli viisi oppilasta katsoi JOPO® toteutuksen epäonnistuneen.

Eri kouluissa JOPO®-toiminnan painotukset vaihtelevat jonkin verran. Arviointitutkimuksessa tuli esiin kolme erilaista JOPO®-toiminnan mallia.

Työpaikkaopiskelupainotteisessa mallissa koulussa oli jo aikaisemmin ollut vastaavaa toimintaa ja nyt hankkeessa ryhdyttiin syventämään työpaikkaopiskelua, mm. kehittämään selkeämmin opinnollisia oppimistehtäviä työpaikalla.

Pienryhmä- ja yksilöopetusta painottavassa mallissa työpaikkaopiskelun rinnalla opetuksen pääpaino oli paikata pohjatietoaukkoja ja varmistaa, että oppilaille syntyy edes jonkinlainen osaaminen ja jatko-opintokelpoisuus.

Oppilaslähtöiseen kasvatukseen ja elämäntilanteen huomioivaan välittämiseen pohjautuva malli puolestaan perustui vahvasti opettajan persoonaan ja siinä korostuivat henkilökohtainen välittäminen ja tuki sekä oppilaan omien vahvuuksien paikantaminen ja hyödyntäminen. Tämä malli oli kahdessa JOPO®-ryhmässä.²⁸

Kaikille malleille oli ominaista, että alkuun jouduttiin puuttumaan poissaoloihin ja huolehtimaan työrauhakysymyksistä.

Joustavaan perusopetukseen tulevilla oppilailla ongelmana ovat usein olleet pitkäaikaiset luvattomat poissaolot. Tavanomainen kuuntelemiseen, lukemiseen ja kirjalliseen työskentelyyn perustuva kouluopetus ei ole pystynyt motivoimaan heitä opiskeluun. Joustavassa perusopetuksessa joudutaankin panostamaan koulunkäynnin säännöllisyyteen ja etsimään keinoja oppilaiden koulumotivaation parantamiseksi. Siksi pyritään kehittämään opetuskäytäntöjä, -menetelmiä ja oppimisympäristöjä, joissa oppilaat kokevat oppimisensa merkitykselliseksi. Tässä luvussa tarkastellaan

- oppimisympäristöjä ja perusteita niiden monipuolistamiseen
- toiminnallisten työmenetelmien käyttöä perusopetuksessa
- eräitä luokkaopetuksen erityispiirteitä joustavassa perusopetuksessa
- työpaikkaopiskelua ja sen soveltuvuutta perusopetukseen sekä
- sitä miten työpaikkaopiskelussa on mahdollista saavuttaa perusopetuksen tavoitteet
- oppimissuunnitelman ja oman opiskeluohjelman laatimista oppilaille
- joustavan perusopetuksen soveltamista maahanmuuttajien opetuksessa.

Oppimisympäristöt perusopetuksessa

Opetussuunnitelman perusteissa oppimisympäristön käsite on otettu keinoksi toteuttaa suunnitelman tavoitteita käytännössä. Oppimisympäristö voidaan määritellä paikaksi, tilaksi, yhteisöksi tai toimintakäytännöksi, jonka tarkoituksena on edistää oppimista²⁹. Oppimisympäristö-käsitteellä halutaan kuvata perinteisestä opettajajohtoisesta ja esittävästä luento-opetuksesta poikkeavia opetuskäytäntöjä. Oppimisympäristössä korostuu oppijan oma aktiivisuus ja itseohjattu opiskelu.³⁰ Oppimisympäristöt ovat viime vuosina alkaneet laajentua koululuokan ulkopuolelle.³¹

Joustavassa perusopetuksessa olennaisimpia piirteitä on hyödyntää luokkahuoneen lisäksi erilaisia oppimisympäristöjä, kuten työpaikkoja, leirikouluja, seikkailu- ja elämysympäristöjä, luontoa tai kaupunkiympäristöä. Oppimisympäristö on tässä suhteessa nähtävä *paikkana*, jossa opiskelu järjestetään. Peruskysymys joustavassa perusopetuksessa on, miten valitut uudenlaiset oppimisympäristöt rakennetaan, jotta ne tukevat oppimista. Siksi valittuja oppimisympäristöjä on pidettävä myös *pedagogisina tai didaktisina järjestelyinä*, joilla pyritään tukemaan oppimista. Joustavan perusopetuksen oppilaiden ongelmana on useimmiten opiskelumotivaation ylläpitäminen. Siksi oppimisympäristöjen ja työmenetelmien valinnassa myös siihen joudutaan kiinnittämään paljon huomiota.

Lisäksi on huomattava, että jokin tietty oppimisympäristö ei ole yksiselitteinen tai kaikille oppilaille sama, vaan viime kädessä jokainen luo oman tulkintansa oppimisympäristöstä. Oppilaan omalla motivaatiolla ja emootioilla on suuri vaikutus siihen, miten hän kokee oppimisympäristön³². Siksi oppimisympäristöjen valintaa ja muotoilua joudutaan joustavassa perusopetuksessa miettimään myös yksilöllisesti, kunkin oppilaan tilanteen mukaan.

Joustavassa perusopetuksessa erilaisten oppimisympäristöjen käytöllä pyritään edistämään oppimista muun muassa herättämällä oppilaiden kiinnostus opittaviin asioihin aidoissa työympäristöissä. Oppimisympäristöjen valinnalla ja muotoilulla pyritään siis ensisijaisesti synnyttämään vahvempaa motivaatiota ja lisäämään tavoitteellisuutta opiskeluun ja koulunkäyntiin sekä tukemaan sitä, että oppilas

löytää oman tapansa opiskella. Työpaikan merkityksellisyttä oppilaalle tämän oppimisympäristönä lisätään myös siten, että hän pääsee itse vaikuttamaan työpaikkojensa valintaan.

Opettajan työssä oppimisympäristö-käsitteen laajeneminen merkitsee työn monipuolistumista. Perinteisen opetuksen ohella huomiota on kiinnitettävä myös laajemman oppimista tukevan ympäristön kehittämiseen ja oppimisen ohjaamiseen. Oppimisympäristöjen tutkimusta selvittänyt työryhmä totesi, että työpaikkoja ja työtä oppimisympäristönä on tutkittu vähän ja suositteli sitä yhdeksi oppimisympäristötutkimuksen uudeksi kohteeksi.³³

5.1 Koulutyön organisointi joustavassa perusopetuksessa

Oppimisympäristöjen monipuolisuus näkyy myös työvuoden opetuksen rytmittymisessä luokkaopetukseen ja työpaikkaopetukseen sekä muuhun toimintaan, kuten erimuotoisiin leirikouluihin, opinto- ja työpaikkakäynteihin sekä koulutuskokeiluihin ammatillisissa oppilaitoksissa. Kokonaiskuvan saamiseksi seuraavassa on esitetty erään JOPO®-koulun koulutyön rytmitys. Kouluvuosi ja työpäivät jakautuvat elokuussa tehdyn lukuvuosisuunnitelman mukaan seuraavasti:

- lukuvuodessa on neljä jaksoa
- koulupäiviä eli luokassa tapahtuvaa opetusta on 127 päivää
  - näistä leirikoulupäiviä on 7 päivää
  - lisäksi retkiä ja opintokäyntejä
- työpaikkajaksoja on 4
  - työpaikkajaksot kestävät 5–6 viikkoa
  - työpaikkajaksolla työpaikkaopiskelu ja luokkaopiskelu vuorottelevat
  - työpaikkaopiskelupäiviä ovat yleensä tiistai, keskiviikko ja torstai
  - koulupäiviä ovat vastaavasti maanantai ja perjantai
- työpaikkaopiskelupäiviä on lukuvuodessa yhteensä 60
  - työpaikkajaksolla työpaikkapäiviä on 14–18
  - työpaikkajakson aikana on 9–11 koulupäivää.

Yksityiskohtaisemmin lukuvuoden työn organisointia joustavassa perusopetuksessa kuvataan lukuvuosisuunnitelmaesimerkissä kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

Joustavan perusopetuksen arviointiraportin³⁴ mukaan JOPO®-ryhmissä keskimääräinen ajankäyttö jakautui seuraavasti. Opetusta JOPO®-ryhmässä oli vähän yli puolet (56 %), työpaikkaopiskeluun käytettiin noin viidesosa (17 %), integroidussa perusopetuksessa oppilaat olivat vajaan viidesosan ajasta (16 %). Muu aika käytettiin leirikouluihin (3 %), retkiin (3 %) ja muuhun toimintaan, johon kuuluivat erilaiset erikoiskurssit, kuten ensiapukurssi, mopokurssi ja liikuntakurssit, osallistuminen toisen asteen opiskeluun, taito- ja harrastusaineiden opiskelu kansalaisopistossa ja kotiopetus.

Ryhmien väliset erot ajankäytössä ja laajemmin ottaen työn organisoinnissa olivat huomattavat. Esimerkiksi laajin leirikouluihin käytetty aika oli 20 päivää, kun keskiarvo oli 4,3 päivää. Vastaavasti jotkut oppilaat olivat työpaikalla opiskelemissa 76 päivää, kun keskimääräinen työpaikkaopiskelupäivien määrä oli 25,5. Hajonta integroidussa opetuksessa oli myös huomattava, enimmillään siihen käytettiin 178 päivää, kun keskiarvo oli 23,1 päivää. Käytännössä se tarkoittaa, että työpaikkaopiskelua on käytetty hyvin yksilöllisesti oppilaan tilanteen ja tarpeiden mukaan. Sama koskee opiskelua JOPO®-ryhmässä ja integrointia muihin ryhmiin, todetaan arviointiraportissa.

5.2 Koulussa tapahtuva opetus

Edellä todettiin, että joustavaan perusopetukseen tulevilla oppilailla ovat usein olleet ongelmana poissaolot ja haluttomuus tavanomaiseen kirjalliseen työskentelyyn. Tämä on erityinen haaste luokkamuo-
toiselle opetukselle. Miten järjestää luokkatyöskentely, jota oppilaat ovat vältelleet, niin että se saa heidät uudelleen kiinnostumaan opiskelusta.

Jokainen JOPO®-ryhmä on erilainen ja ryhmät sinänsäkin ovat heterogeenisiä. Tätä heterogeenisuutta voidaan kuvata seuraavalla esimerkillä:

JOPO® -luokassa on yleensä noin 10 oppilasta, mutta ryhmä voi koostua yhden luokka-asteen oppilaista tai siinä saattaa olla oppilaita luokka-asteilta 6–9 ja lisäksi lisäopetuksen oppilaita.

Oppilaiden lähtötaso eri aineissa voi vaihdella katkonaisen kouluhistorian vuoksi. Joillakin voi olla suuria aukkoja perustiedoissa ja -taidoissa.

Oppilaiden perhetausta saattaa olla vaikea, eikä nuori saa kotoa riittävää tukea opiskeluunsa. Joillakin on muita sosiaalisia ongelmia, kuten päihteiden käyttöä tai rikollisuutta.

Pääosa joustavan perusopetuksen oppilaista opiskelee yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan, mutta joukossa saattaa olla erityisoppilaita, joilla on yksilöllinen oppimäärä yhdessä tai useammassa oppiaineessa. Osalla oppilaista voi olla oppimisvaikeuksia. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla voi olla kielellisiä vaikeuksia. Osa oppilaista ei ehkä ole pitkään aikaan käynyt koulua säännöllisesti, jolloin osaaminen ja lähtötaso eri aineissa vaihtelevat suuresti. Joillakin lähtötavoitteena voi olla säännöllisen koulunkäyntirutiinin löytäminen ja hyvät koulukäytänteet.

Ryhmän heterogeenisuus tekee opetuksen järjestämisestä haastavan. Opetusta joudutaan eriyttämään oppilaiden erilaisen taustan ja lähtötason vuoksi. Käytännössä luokkaopetuksessa voi syntyä tilanteita, joissa jokaisella ryhmän oppilaalla on erilainen opinto-ohjelma, erilaiset oppimistehtävät ja erilainen etenemisen tahti.

Oppilaiden vaihtelevasta lähtötasosta johtuen tavanomainen frontaaliopetus ei useinkaan ole edes mahdollista. Myös oppimistehtäviä joudutaan eriyttämään ja muokkaamaan sopiviksi kokonaisuuksiksi. Huolimatta eriyttämisen tarpeesta ryhmässä – tai ehkä juuri siksi – ryhmäytymistä käytetään ryhmän kiinteyttämiseen ja yhteisöllisyyden edellytysten luomiseen.

Osa oppilaista voidaan integroida koulun muihin opetusryhmiin joissakin aineissa, esimerkiksi taito- ja taideaineissa. Tosin integrointi voi olla käytännössä vaikeaa työpaikkajaksojen vuoksi, ellei integrointimahdollisuutta oteta huomioon koko koulun työjärjestyksiä suunniteltaessa. Opetuksen jaksottaminen koulun kaikilla yläluokilla helpottaa oppilaiden integroimista koulun muihin opetusryhmiin esimerkiksi taito- ja taideaineissa.

Joustavan perusopetuksen ryhmän monimuotoisuuden hallinnassa hyvänä työvälineenä on oppimissuunnitelma tai HOJKS, jonka avulla pystytään seuraamaan kunkin yksittäisen oppilaan etenemistä.

Oppimissuunnitelman ja HOJKSin laatimista käsitellään kohdassa 5.4.

Työpari luokassa. Luokkaopetuksessa ovat läsnä opettaja ja hänen työparinsa, nuorisotyöntekijä, sosiaalityöntekijä tai vastaava. Työparin tehtäviä ja työnjakoa käsitellään luvussa 7.

Koulussa tapahtuva opetus ja työpaikkaopiskelu

Koulussa tapahtuva opetus ja työpaikkaopiskelu nivoutuvat kiinteästi toisiinsa. Luokkaopetuksessa valmentaututaan työpaikkaopiskeluun. Oppilaat pohtivat omia kiinnostuksen kohteitaan ja ryhtyvät hankkimaan työpaikkaa itsenäisesti tai opettajan avustuksella.

Ennen työpaikkajaksoa hankitaan tietoa työpaikasta ja ehkä toimialasta laajemminkin ja opetellaan työpaikalla sopivaa käyttäytymistä ja pukeutumista. Edelleen pohditaan sitä, millaisia asioita työpaikalla voitaisiin oppia, ja suunnitellaan työpaikkatehtävät jo luokassa.

Työpaikkajakson aikana on myös koulupäiviä. Normaalin aineenopetuksen rinnalla tarkistetaan työpaikkajakson yleinen sujuminen, työpaikkaopiskelun tavoitteet ja oppimistehtävien eteneminen.

Työpaikkajakson jälkeen tarkistetaan työpaikkatehtävät ja raportit sekä arvioidaan jaksolla opittua. Myös työpaikalla käydään arviointikeskustelut. Reflektointi luokassa vahvistaa työpaikkaopiskelun tavoitteisuutta, ja samalla varmistutaan siitä, että opiskelussa edetään perusopetuksen tavoitteiden suuntaisesti. Palautekeskusteluissa työpaikkajakson kokemuksia vertaillaan ja arvioidaan yhdessä myös koko oppilasryhmän kanssa, jolloin tavoitteena on oppimisen syventäminen. Kokemusten jakaminen samanikäisten ja -vertaisten kanssa voi olla olennaista persoonallisuuden kehittymisen kannalta.³⁵ Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomakkeita muun muassa työpaikkajaksolla annettavaa arviointia varten.

Toiminnalliset työtavat

Oppimisympäristöjen rinnalla joustavassa perusopetuksessa kiinnitetään huomiota opetusmenetelmien monipuolisuuteen. Lähtökohtana on etsiä sellaisia menetelmiä, jotka saavat kunkin oppilaan kiinnostuksen opiskeluun ja koulunkäyntiin uudelleen

heräämään. Monesti tässä tarvitaan työmuotojen ja opetusmenetelmien yksilöllistä soveltamista.

Toiminnallisista työtavoista on haettu keinoja ennen kaikkea opetuksen monipuolistamiseen. Opetuksen havainnollistamisesta ja ilmiökeskeisestä opetuksesta on enää pieni matka kokemukselliseen ja elämykselliseen oppimiseen. Erkki Olkinuora asettaa toiminnalliselle oppimiselle seuraavia vaatimuksia:

- Oppiminen on suunniteltu siten, että sen yhtenä tavoitteena on oppilaan ongelmaratkaisukyvyyn kehittäminen.
- Opetus ja oppimateriaali ovat havainnollistavia.
- Opetuksessa huomioidaan kokemuksellinen ja elämyksellinen oppiminen.
- Opetuksessa huomioidaan erilaiset oppimistavat, kuten tekemällä oppiminen.
- Oppimisprosessia pidetään tärkeänä osana oppimista, ja oppilasta tuetaan ymmärtämään myös oppimisprosessin tärkeys.
- Opetus huomioi ongelmakeskeisen opiskelun ja oppimisen.
- Tutkivan oppimisen menetelmät monipuolistavat sekä opetusta että oppimista.³⁶

Joustavassa perusopetuksessa keskeinen tavoite on kehittää uudenlaisia joustavia ja yksilöllisiä opetusmenetelmiä, joilla voidaan vähentää koulupudokasriskiä ja tarjota oppilaille toiminnallisia ja vaihtoehtoisia tapoja opiskella. Joustavan perusopetuksen arvioinnissa³⁷ kouluilta kysyttiin niiden omassa toiminnassaan kehittämiä menetelmiä ja toimintamalleja.

Vastauksissa korostuivat erilaiset didaktiset mallit, erityisesti yhteistoiminnallinen oppiminen ja itseohjattu projektityyppinen opiskelu. Opetuksessa on pyritty välttämään oppikirja- ja ainekeskeisyyttä, joten enemmän korostuivat aine- ja aihekokonaisuudet ja niihin liittyvä aktiivinen tiedonhaku sekä keskusteleva opetus. Oppilaille on annettu myös omia opetus-tehtäviä, mikä auttaa hahmottamaan opiskelua myös opettajan näkökulmasta, samalla kun vastuunkanto omista tehtävistä lisääntyy. Yhteistyötä on tehty erilaisten toimijoiden ja ammattiryhmien kesken, kuten vanhempien sekä paikallisten järjestöjen, jotka ovat toimineet muun muassa kouluttajina. Lisäksi ryhmät ovat saaneet käyttöönsä erilaisia kädentaitojen harjoittamiseen tarkoitettuja tiloja tai nuorisotiloja.

JOPO®-ryhmien vetäjiä pyydettiin arvioimaan, mitkä uusista malleista olisivat siirrettävissä tavalliseen perusopetukseen. Vastausten perussisältö oli, että muuhun opetukseen olisivat siirrettävissä tiettyjen reunaehtojen puitteissa kaikki käytetyt toimintamallit tai ainakin osa niistä, kuten työpaikkaopiskelun hyödyntäminen ja parempi yksilöllisyyden huomioiminen opetuksessa. Muutamissa kouluissa uusia toimintamalleja oli jo otettukin perusopetuksen käyttöön, mm. työpaikkatehtäviä ja tehostettua työelämään tutustumisen (TET) mallia.

Muutamissa kouluissa JOPO®-hankkeen myötä oli syntynyt uudenlaista kehittämistoimintaa ja yksilöllisten toiminnallisten menetelmien leviämistä koko kouluun. Myös oppilashuolto oli tehostunut, oppimisympäristöajattelu lisääntynyt ja työpaikkaopiskelun laajempi hyödyntäminen käynnistynyt tavallisessakin opetuksessa.

Joustavassa perusopetuksessa toiminnallisuutta toteutetaan luokkatyöskentelyssä valitsemalla oppilaiden kiinnostukseen, omakohtaiseen työskentelyyn ja tiedonhankintaan perustuvia työmuotoja. Yleinen ratkaisu on myös sijoittaa luokkaopetuksen lomaan leirikoulutyypistä opiskelua ja opintokäyntejä, joissa voidaan soveltaa toiminnallisia työmuotoja. Toiminnallisiin menetelmiin luetaan myös erilaiset verkko-opiskelu ympäristöt ja niiden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen, kuten itsenäinen tiedonhankinta ja tutkiva työote. Myös työpaikkaopiskelun raportit voidaan tuottaa käyttäen toiminnallisia menetelmiä. Raportti voi olla esimerkiksi valokuvakooste, sarjakuva, ääni- tai videotallenne. Eräissä JOPO®-ryhmissä työpaikkajaksojen kokemuksia ja tuloksia esitetään koulun muille oppilaille.

JOPO®-ryhmissä yhtenä toiminnallisen opetuksen muotona on käytetty *seikkailu-* tai *elämypedagogiikkaa*.³⁸ Seikkailukasvatuksessa kiinnitetään huomiota luonnossa liikkumisen ja luontoelämysten tärkeyteen, kädentaitojen ja selviytymistaitojen ylläpitämiseen ja ryhmätoiminnan sosiaalistaviin vaikutuksiin. Seikkailupedagogiikkaan liitetään lähes aina luonnossa liikkuminen, mutta mikään ei estä järjestämästä esimerkiksi city-leiriä tai kaupunkisuunnistusta tehtävineen, mikä voi omalta osaltaan kehittää samoja taitoja ja osa-alueita kuin eräleiri.

Joustavassa perusopetuksessa seikkailukasvatusta käytetään erityisesti *sosiaalisen kasvatuksen* menetel-

mänä. Seikkailu- tai elämysleiri tai leirikoulu korostaa toiminnallisuutta, ryhmän merkitystä ja kokemuksellista oppimista. Leiri suunnitellaan siten, että ryhmän jokainen oppilas voi ottaa elämys- tai seikkailuhaasteen vastaan ja suoriutua siitä omien kykyjensä ja taitojensa rajoissa. Parhaimmillaan oppilaat voivat saada itselleen uusia kokemuksia ja elämyksiä ryhmään kuulumisesta ja keskinäisen luottamuksen syntymisestä. Seikkailu voi olla fyysisten rajojen ylittämistä, mutta myös ihmissuhteiden rajojen ylittämistä ja vastuunottoa. Vaativiin seikkailutehtäviin osallistuminen on aina oppilaalle vapaaehtoista. Seikkailutehtävät ja -kasvatusta vaativat myös vetäjältä vahvaa asiantuntemusta.

Usein joustavassa perusopetuksessa lukuvuoden työ aloitetaan leirikoululla, jossa menetelmänä käytetään seikkailukasvatusta. Seikkailutehtävien ominaisuutena on, että niitä on mahdotonta suorittaa yksin; oppilas tarvitsee ryhmän tukea selviytyäkseen tehtävistä. Siten seikkailukasvatukseen liittyviä arvoja ja ihmisenä kasvamisen ominaisuuksia ovat osallistuminen, vastuunotto ja vastuuntunnon kehittyminen, myötätunto ja sen osoittaminen, suvaitsevaisuus ja erilaisuuden hyväksyminen.

Parhaimmillaan leirikoulu ryhmäyttää oppilaita ja heidän kanssaan työskenteleviä aikuisia, tarjoaa luontevia mahdollisuuksia keskustella erilaisista elämään liittyvistä asioista, myös kipukohdista ja vaikeista asioista, antaa nuorelle mahdollisuuden arvioida omia vahvuuksiaan ja kokea onnistumisen elämyksiä. Se antaa nuorille myös mahdollisuuden kohdata itsensä ja kouluympäristön henkilöt poikkeavassa ja epätavallisessa ympäristössä ja löytää näistä uusia puolia. Oppilaat oppivat tuntemaan myös luokkatoverinsa ja luottamaan niin heihin kuin opettajaan ja työpariinkin. Kokemusten mukaan leiritoiminta voi antaa virikkeitä ja herättää tunteita, joita voidaan hyödyntää lukuvuoden aikana eri oppiaineiden tunteilla ja opetuksessa yleensä.

Opettaja ja nuorisotyöntekijä puolestaan saavat leireillä usein lisää tietoa oppilaista ja pystyvät näin syventämään ja monipuolistamaan oppilaantuntemustaan.

Opetushallitus on laatinut leirikouluja varten toimintaohjeiston, joka on osoitteessa www.oph.fi. Leirikoulujen vastuukysymyksiä käsitellään Opettajien ammattijärjestön sivuilla osoitteessa www.oaj.fi.

Myös muun muassa opintokäyntien avulla monipuolistetaan oppimisympäristöjä. Se ei ole uutta

muussakaan opetuksessa, mutta erityisen vahvasti se korostuu joustavassa perusopetuksessa. Aidossa ympäristössä perehdytään johonkin oppimistehtävään tai aihekokonaisuuteen. Oppimistehtävät johdetaan aina opetussuunnitelman tavoitteista. Luokkaopetukseen verrattuna oppimisen mielekkyys ja merkityksellisyys syntyy usein aidosta ympäristöstä ja omakohtaisesta tiedonhankinnasta, kokemuksista tai elämyksellisyydestä.

Opintokäyntien avulla syvennetään nuorten käsityksiä siitä, miten yhteiskunta toimii, mitkä ovat nuorten mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan toimintoihin ja kasvatetaan samalla osallisuutta.

Taulukossa 4 on esimerkinomaisesti esitetty opintokäyntien kohteita ja avattu niiden suhdetta opetussuunnitelmaan ja eri oppiaineisiin.

Esimerkkejä

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvattu esimerkki koulun ja kulttuurilaitoksen yhteistyönä aikaan saadusta oppimisympäristöstä, InnoApajasta (www.tekniikanmuseo.fi/innoapajatoiminta.html), jolla pyritään tukemaan eri oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien opetusta. InnoApajassa yhdistellään koulutyöskentelyä ja museokäyntejä oppimisympäristöön rakennettujen oppimispolkujen avulla. Vastavia toimintoja on kehitetty esimerkiksi Suomen Tammi-hankkeessa (www.opf.fi).

CD-levyllä on toinen esimerkki siitä, miten ottamalla historian opetuksen lähtökohdaksi oppilaiden autoharrastus voidaan avata ensin aihealueeseen liit-

Taulukko 4. Opintokäyntien kohteita ja niiden tavoitteita. esimerkkejä.

Oppiaineet, joista oppimistehtäviä voidaan laatia	Opintokäynnin kohde	Tavoite perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista
Yhteiskuntaoppi ja erityisesti siinä taloustiedon osuus	Pankki, vakuutusyhtiö, paikallinen yritys	Oppilas oppii - tarkastelemaan ja kehittämään osaamistaan vastuullisena kuluttajana ja yhteiskunnallisena toimijana. - yrittäjyyden perusteet ja ymmärtää yrittäjyyden merkityksen yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden tekijänä.
Biologia	Vesilaitos ja sen toiminta, vedenpuhdistamo, kierrätyskeskus metsä, suo, pelto, joki tai järvi, lintujen pesimäalue	Oppilas oppii - tunnistamaan kotiseudun ympäristömuutoksia, pohtimaan niiden syitä ja esittämään ongelmien ratkaisumahdollisuuksia. - ymmärtämään ympäristönsuojelun keskeisimmät tavoitteet ja luonnonvarojen kestävä käytön periaatteet. - tunnistamaan eliölajeja, arvostamaan luonnon monimuotoisuutta ja suhtautumaan myönteisesti sen vaalimiseen.
Historia	Erilaiset museot, muistomerkit, paikkakunnan merkittävät rakennukset tai muut (paikallisesti) merkittävät kohteet, kirjasto	Oppilas oppii - käyttämään erilaisia lähteitä, vertailemaan niitä ja muodostamaan oman perustellun mielipiteensä niiden pohjalta. - hankkimaan ja käyttämään historiallista tietoa.
Yhteiskuntaoppi	Kela, työvoimatoimisto, vero toimisto	Oppilas oppii tuntemaan julkiset palvelut.
Yhteiskuntaoppi, lakitieto	Poliisi, maistraatti	Oppilas tuntee tekojensa oikeudelliset seuraamukset.
Aihekokonaisuus: osallisuus, osallistuminen	Nuorisovaltuusto tai vastaava kunnanvaltuusto, eduskunta	Oppilas - saa käsityksen yhteiskunnallisen tiedon luonteesta. - oppii hankkimaan ja soveltamaan yhteiskuntaa ja talouselämää käsittelevää informaatiota kriittisesti ja toimimaan aktiivisena vaikuttajana.
Oppilaanohjaus	Työvoimatoimisto, ammatilliset oppilaitokset	Oppilas - saa tukea ja ohjausta ammatillisessa suuntautumisessa. - oppii hankkimaan tietoja yhteiskunnasta, työelämästä ja yrittäjyydestä. - oppii etsimään tietoja ja hankkimaan taitoja opiskelua, tulevaisuutta sekä elämää koskevia suunnitelmia ja valintoja varten käyttäen myös tieto- ja viestintäteknologian tarjoamia mahdollisuuksia.
Fysiikka ja kemia	Energialaitos, lämpövoimala, sähkövoimala	Oppilas - oppii tuntemaan luonnonilmiöitä ja prosesseja ja niissä tapahtuvia energiamuutoksia, erilaisia luonnon rakenteita ja rakenneosia. - ymmärtämään ilmiöiden syy-seuraussuhteita.

tyvät historialliset näkökulmat ja sitten edetä yleisempiin historian aihepiireihin. Esimerkki perustuu oppilaiden omia autoja, autotekniikkaa ja autojen historiaa koskevaan tiedonhankintaan Internetistä. Vastaavia sovelluksia voidaan käyttää muissakin oppiaineissa. Lähtökohtana voivat olla erilaiset nuoria kiinnostavat teemat, kuten musiikki, muoti, pelit ja ruoka.

5.3 Työpaikat oppimisympäristöinä

Koulu ja työpaikka opiskelupaikkoina

Opiskelu työpaikalla on tavoitteellista opetussuunnitelman mukaista opiskelua. Siinä *osa oppilaan opiskelusta siirretään* koulusta työpaikoille. Oppilaalla on pitkäkestoisia, 6–8 viikon mittaisia työpaikkajaksoja.

Työpaikkaopiskelu on tavoitteellista toimintaa, jota ohjaavat perusopetuksen yleiset tavoitteet ja niiden pohjalta oppilaalle laaditut työpaikkatehtävät eli oppimistehtävät. Työpaikalla tapahtuvaan opiskeluun liittyvät olennaisesti koulupäivät, jotka lomittuvat joka viikolle työpaikkaopiskelun väliin. Koulupäivät tarjoavat mahdollisuuden reflektoida työpaikalla opittua. Silloin tarkistetaan myös työpaikkatehtävät eli arvioidaan vaiheittain tavoitteiden saavuttamista, täsmennetään niitä ja asetetaan uusia.

Koulu ja työpaikat ovat opiskelupaikkoina erilaisia monissa suhteissa, mutta sisältävät samojaakin piirteitä. Ne antavat mahdollisuuksia samanlaisiin mutta myös toisistaan poikkeaviin opetusjärjestelyihin ja oppimisympäristöihin. Taulukkoon 5 on koottu kouluopiskelun ja työpaikkaopiskelun eroja ja yhtäläisyyksiä.

Taulukko 5. Opiskelu koulussa ja työpaikalla. Eroja ja yhtäläisyyksiä.

Toiminta	Koulussa	Työpaikalla/ työpaikkajaksolla
Toiminnan tarkoitus	Opetus, opiskelu, oppiminen	Tuotteiden valmistus, palvelujen tarjoaminen tms.
Toiminnan jäsentyminen sisällön mukaan	Oppiaineet, aihekokonaisuudet	Työn logiikan mukaan, vaihtelee toimialoitain ja työpaikoittain
Toiminnan ajallinen jäsentyminen	Oppitunnit, välitunnit	Työpäivä, työtehtäväkokonaisuudet, työtehtävät
Opetussuunnitelman tehtävä	Ohjaa koulu yhteisön työtä	Ohjaa työpaikalla tapahtuvaa opiskelua tai oppimistoimintaa
Opetussuunnitelman noudattaminen	Noudatetaan opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä	Noudatetaan opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä
Oppimissuunnitelma	Joustavassa perusopetuksessa laaditaan kaikille oppilaille. Muussa yleisopetuksessa ei välttämättä laadita kaikille erikseen.	Yksilöllinen oppimissuunnitelma, työpaikkajaksot kirjataan oppimissuunnitelmaan
Oppimisympäristö	Oppimisympäristö muotoillaan opetusjärjestelyjen avulla	Oppimisympäristö muotoillaan oppimistehtävien avulla
Oppilaan oma opinto-ohjelma	Käytetään vuosiluokkiin sitomattomassa opetuksessa, muuten harvoin	Käytetään usein
Työtavat	Opettaja valitsee	Määräytyvät paljolti työpaikan toimintojen mukaan; työtehtäviin osallistuminen, oppimispäiväkirja tms., oppimistehtävät
Oppilaan asema	Oppilas, oppija	Oppilas, oppija, ei ole työsuhteessa työpaikkaan
Opettajan tehtävä	Opettaminen, oppimisympäristöjen muotoilu	Työpaikan toimintojen analysointi oppimisen kannalta, oppimisympäristön kehittäminen yhdessä työpaikan henkilöiden kanssa. Ohjaa tai kouluttaa työpaikan henkilöstöä.
Opettajan työn luonne	Luokan, ryhmän opettaminen, yksilöllinen eriyttäminen tarvittaessa. Työskentely työparin kanssa.	Ohjaustyö yhdessä työpaikkaohjaajan kanssa, oppimisen tavoitteiden toteutumisen valvonta keskeistä
Ohjaajat	Opettaja, nuorisotyöntekijä	Työpaikkaohjaaja, opettaja, nuorisotyöntekijä

Tiedot, taidot ja oppiminen työssä

Sananlaskun mukaan työ tekijäänsä opettaa. Työtä opitaan tekemällä, työssä harjaantumalla. Tosiasiassa suurin osa ihmisten osaamisesta on käytännön työssä tai työtehtävien yhteydessä opittua. Ajatellaan henkilöitä, jotka ovat suorittaneet saman tietotekniikan peruskurssin. Kurssin jälkeen osaaminen on suurin piirtein samanlaista. Toinen joutuu työssään käyttämään tietotekniikkaa päivittäin, toinen ei juuri lainkaan. Jonkin ajan kuluttua osaamisessa voi olla huomattava ero. Työ on kouluttanut tai opettanut ensin mainittua henkilöä, mutta muutos ts. oppiminen on tapahtunut ikään kuin huomaamatta ja helposti ja oppimisprosessia voi olla vaikeata edes kuvata verbaalisesti. Silti oppiminen näkyy muutoksena, parempana osaamisena.

Työn käyttäminen opetuksessa ei ole mitenkään uutta. Uno Cygnaeus korosti kansakoulun opetussuunnitelmassa työn kasvattavaa, sivistävää merkitystä.³⁹ Samoin John Deweyn oppimisfilosofiaan kuului oppiminen työtä tekemällä, *learning by doing*.⁴⁰ Yhteisenä tekijänä näissä oli, että työ tuotiin koulun sisään tai yhteyteen. Kouluihin perustettiin verstaiteja, työpajoja tai kasvitarha.

Joustavassa perusopetuksessa edellisiin verrattuna on se ero, että opiskelu tapahtuu työpaikoilla, todellisissa työympäristöissä ja tuottavassa työssä. Työpaikalla opiskelussa lähtökohtana on tekeminen, tuottaminen ja sen kautta kasaantuvat kokemukset ja oppiminen.⁴¹ Seuraavassa kuvataan muutaman esimerkin avulla työssä ja työpaikalla opiskelua.

Esimerkki 1. Kun seppä muokkaa metallia, hän antaa muotoa metallille, hän valmistaa esinettä, esimerkiksi vasaraa. Samalla hän oppii materiaalien erot ja sen, mikä metalli soveltuu vasaran tekoon, mikä ei. Hän oppii samalla myös itsestään eli sen, mikä on hänelle mahdollista ja mikä mahdotonta. Harjaantumisen myötä hän oppii myös liikuttelemaan näitä rajoja tahtomaansa suuntaan ja tekemään yhä haastavampia taontatöitä. Seppä oppii tekemällä, tuottamalla ”by making”.⁴² Hänelle syntyy tuntuma sekä omiinsa että työstettävän kohteen voimiin ja niiden keskinäiseen suhteeseen. Hän oppii itsestään, alkaa tuntea omat mahdollisuutensa ja niiden reaalisuuden.⁴³

Esimerkki 2. Vastaavasti voidaan ajatella vastavalmistunutta opettajaa. Hänellä on hallussaan tietoa, hän hallitsee oman oppiaineensa, kasvatustiedettä ja ainedidaktiikkaa. Mutta opetusharjoittelusta huolimatta hänellä ei ole vielä kovin paljon opettajan taitoja. Niitä hän oppii tekemällä opettajan työtä. Samalla kun opettaja opettaa ja käyttää esimerkiksi oppimiaan opetusmenetelmiä, hän oppii oppilaista ja heidän erilaisista oppimistyyleistään. Edelleen hän oppii lisää työ- ja opetusmenetelmistään ja niiden käytöstä. Hän löytää myös uusia näkökulmia omaan oppiaineeseensa, mitkä asiat ovat olennaisia, mitkä ovat kiinnostavia ja mitkä ehkä voi jättää vähemmälle. Hän oppii ehkä näkemään yhteyksiä muiden oppiaineiden kanssa ja tekemään yhteistyötä aineiden välillä. Suuri osa opettajan osaamisesta on jonkin ajan kuluttua hankittu työssä oppimalla.

Tiedollisen oppimisen ja taitojen oppimisen eroa voidaan kuvata myös seuraavasti:

Tietojen omaksumisessa korostuvat kognitiiviset taidot; tiedollisessa oppimisessa kysymys asettuu: *Miten asiat ovat?*

Työpaikkajaksolla oppilaan osallistuessa työhön ja tehdessä työtehtäviä hän joutuu lisäksi asettamaan seuraavia kysymyksiä. *Miten asia on? Miten sen pitäisi olla, että se olisi hyvin? Miten se tehdään kauniisti tai taitavasti?* Hän joutuu aktiivisesti ratkaisemaan työhön ja työn tekemiseen liittyviä kysymyksiä työpaikkaohjaajan avustuksella. Lisäksi hän oppii asioita tarkkailemalla työpaikan toimintaa, sellaistaakin, minkä tekemiseen hän itse ei suoranaisesti osallistu.⁴⁴ Tulevaisuuden koulutuksessa tarvitaan yhä enemmän tämän tyyppisiä *miksi* -kysymyksiä, joihin sisältyy myös tietojen soveltaminen käytäntöön.

Opetussuunnitelma ja opiskelu työpaikalla

Perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetussuunnitelmassa on määritelty tarkemmin oppiaineet ja niiden tavoitteet ja sisällöt.

Voidaanko näitä asioita opiskella ja oppia myös työpaikalla? Miten opiskelu järjestetään? Mitä kenkähäpassa voi oppia? Tarkastellaan asiaa esimerkin avulla.

Oletetaan, että oppilas on valinnut työpaikkajaksollaan työpaikaksi kenkäkaupan. Se herättää helposti kysymyksiä. Onhan kenkäkauppa yhteen tuoteryhmään erikoistunut, ainakin ulkopuolisen silmin kapea-alainen työpaikka. Mitä nyt kukaan voisi kenkäkaupassa oppia? Mitä tekemistä sillä on

koulussa opetettavien asioiden kanssa? Miten otetaan huomioon eri oppiaineet ja opetussuunnitelman tavoitteet?

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan opetussuunnitelman oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien yhtymäkohtia työpaikan toimintoihin.

Taulukko 6. Oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien yhtymäkohtia työpaikan toimintoihin. Esimerkki.

Oppiaine	Kenkäkaupan toiminnot
Äidinkieli ja kirjallisuus	Asiakaspalvelu, erilaiset kielikoodit, tuoteselosteet, mainonta ja mainostekstit
Vieraat kielet	Asiakaspalvelu, vieraskieliset asiakkaat, ulkomaisten kenkien tuoteselosteet, sisäänosto ulkomaisilta toimittajilta, vieraskielinen työpaikkasanasto
Matematiikka	Kassatoiminnot, varastokirjanpito, palkanlaskenta, prosenttilaskut ja käytännön peruslaskutehtävät
Biologia	Ihmissen anatomia: jalat, ryhti, lasten, nuorten ja vanhusten jalat
Maantieto	Kenkien valmistusmaat: Suomi, Kaukoitää, muut maat, globalisaatio kenkäbisneksessä, globaali logistiikka
Fysiikka ja kemia	Kenkien materiaalit, ominaisuudet, hoitoaineet
Terveystieto	Jalkojen hoito, terveelliset vs. epäterveelliset kengät, työpaikkahygienia asiakaspalvelussa, työpaikkaruokailun terveellisyys, liikunta, ruokavalio, tuki- ja liikuntaelinsairauksien ennaltaehkäisy
Uskonto tai elämänkatsomustieto	Työn etiikka, eettiset kysymykset asiakaspalvelussa Lapsityövoiman käyttö jalkinetehtaissa
Historia ja yhteiskuntaoppi	Kenkien historia, kenkätrendit ja kenkämuoti kautta aikojen, kenkäteollisuus Suomessa, esimerkkinä Tampere ja Sievi
Musiikki	Musiikin käyttö liiketoiminnassa, kenkäkaupan taustamusiikki
Kuvataide	Somistaminen, kenkien ym. tuotteiden esillepano, tekstaus, kenkien suunnittelu, eri tekniikoiden hyödyntäminen, muotoilu (jalka esim. savesta tai kipsistä), kenkien muotoilu Suomessa ja muissa maissa
Käsityö	Somistaminen, nahan käsittely, kenkien valmistusprosessi
Liikunta	Työpaikkaliikunta, ergonomia ja työskentelyasennot
Kotitalous	Kenkien hoito ja huolto
Oppilaanohjaus	AmmatINVALINTAVAIHTOHETOJEN POHTIMINEN
Valinnaiset aineet	Ehetytetyjä opintokokonaisuuksia tms.
Aihekokonaisuudet	Kenkäkaupan toiminnot
Ihminenä kasvaminen	Toimiminen työyhteisössä, toimiminen asiakkaiden kanssa, sosiaalisuus ja sosiaaliset suhteet
Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys	Kenkäkulttuuri Suomessa ja muissa maissa, kehitysmaat
Viestintä ja mediataito	Viestintä kenkäbisneksessä, viestintä kenkäkaupassa, mainonta
Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys	Perehtyminen yritystoimintaan, osallistuminen työyhteisöön, oma panos työyhteisössä
Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta	Kierrätys ja jätehuolto kenkäkaupassa, kenkämaterialien valinta, kenkien kestävyys, kenkien korjaus ja suutarin työ
Turvallisuus ja liikenne	Kenkien vaikutus liukastumisen ehkäisyssä, kenkien terveellisyys, tuoteturvallisuus
Ihminen ja teknologia	Perehtyminen kengänvalmistukseen, kengänvalmistus teollisesti ja käsityönä, tietotekniikan käyttö kenkäkaupassa ja kenkäbisneksessä

Esimerkki osoittaa, että työpaikan toiminnoilla on runsaasti yhtymäkohtia opetussuunnitelmaan, oppiaineisiin ja aihekokonaisuuksiin. Tätä analyysia voidaan käyttää laadittaessa työpaikalla tehtäviä oppimistehtäviä ja samalla varmistua siitä, että perusopetuksen tavoitteet ohjaavat työpaikkaopiskelua. Työpaikkatehtävien palautekäsittelyssä ja kokemusten reflektoinnissa puolestaan arvioidaan, miten em. tavoitteet on saavutettu.

On selvää, että työpaikalla opitaan myös paljon sellaista, mitä opetussuunnitelmaan ei ole suoranaisesti kirjattu tavoitteeksi. Vastaavasti työssä myös opitaan asioita, joita koulussa ei voida oppia tai harjoitella kuten työprosessit, palvelutyö ja tuotannollinen työ, työnteon etiikka, työnteon säännöt, työturvallisuus, työyhteisössä, aikuisten ryhmässä toimiminen jne. Tavoitteet liittyvät aihekokonaisuuksiin. Työssä opittujen taitojen tulee näkyä myös oppilaan arvioinnissa.

Edellä kuvatun kaltainen analyysi tehdään muistakin työpaikoista, vaikka sen ei aina tarvitse olla näin perusteellinen. Olennaisempaa on, että kultakin työpaikalta löydetään soveltuvat kiinnepohdat oppimistehtävien laatimista varten. Niiden perusteella muotoillaan ne keskeiset ja kullekin oppilaalle soveltuvat oppimisympäristöt, joissa oppilas koulun lisäksi opiskelee. Niiden perusteella laaditaan myös opiskelijan opinto-ohjelman keskeinen sisältö.

Liitteessä 2. on esitetty toinen esimerkki, jonka aiheena on tuotannollinen työ.

Työpaikat oppimisympäristöinä

Työpaikalla oppilaan tehtävät muodostuvat itse työpaikan *työtehtävistä* ja koulussa sovitusta *oppimistehtävistä*, joiden suorittamiseen hän saa työpaikalta aineksia ja joutuu hankkimaan niistä tietoa.

Vaikka työpaikkojen toiminnoissa on yhteyksiä kouluaineisiin, ei mikään tahansa työpaikka silti sellaisenaan sovellu oppimisympäristöksi. Työpaikkaa ja työtehtäviä on tavallisesti muotoiltava siten, että niistä muodostuu oppilaalle sopivia oppimisympäristöjä, jotka tukevat hänen oppimistaan ja sen tavoitteisuutta. Tämä muotoilu tapahtuu työtehtävien ja oppimistehtävien avulla. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on aineistoa työpaikkaopiskelusta.

Työtehtävät

Ensiksi työpaikalla on katsottava oppilaalle *sopivat työtehtävät*. Niiden tulee olla monipuolisia ja tarjota oppimisen mahdollisuuksia. Ne valitaan niin, että oppilas suoriutuu niistä yksin tai ohjaajan opastuksella. Toisaalta niiden pitää olla sopivan haastavia, ja asteittain voidaan lisätä vaativuutta ja vastuuta oppilaan kykyjen ja kehittymisen mukaan. Edelleen työpaikan on huolehdittava siitä, että oppilas saa kiitosta työstään ja onnistumisen kokemuksia hyvin suoritetuista työtehtävistä. Oppilaiden kokemusten perusteella on arvioitavissa, että myönteiset kokemukset työpaikkajaksolta lisäävät motivaatiota, joka saattaa heijastua myös luokkatyöskentelyyn ja laajemmin ottaen koko elämänhallintaan.

Oppimistehtävät

Toiseksi työpaikalla tehdään *oppimistehtäviä*. Oppimistehtävien laatimista ohjaavat opetussuunnitelman tavoitteet mutta käyttäen hyväksi työpaikan antamia mahdollisuuksia ja näkökulmia, kuten edellä on kuvattu. Oppimistehtävät laaditaan koulussa jo ennen työpaikkajaksoa, tavallisesti yhdessä oppilaan kanssa, ja ne ovat osa työpaikkajaksolle valmentautumista. Oppimistehtäviäkin varten työpaikan oppimisympäristöä on muotoiltava siten, että se antaa mahdollisuuden tiedonhankintaan; on esimerkiksi järjestettävä tilaisuus haastatella työpaikan työntekijöitä, tutustua työpaikan esitteisiin ja muuhun kirjalliseen aineistoon oppimistehtävästä riippuen jne.

Työpaikan muotoileminen oppimisympäristöksi edellyttää siis seuraavia asioita:

- 1 *Analyysi työpaikan toiminnoista*. Laaditaan edellisen kaltainen analyysi työpaikan toiminnoista suhteessa oppiaineisiin.
- 2 *Oppimistehtävät työpaikalla*. Laaditaan em. analyysin ja opetussuunnitelman pohjalta työpaikkajakson aikana tehtävät oppimistehtävät yhdessä oppilaan kanssa. Oppimistehtävät yhden työpaikkajakson aikana rajataan niin, että ne kattavat yleensä vain joitakin aineita. Ne voivat luonteeltaan olla myös projektitehtäviä, joissa yhdistetään eri aineiden tavoitteita.

- 3 *Työtehtävien valinta* työpaikalla oppilaan osaamiseen sopiviksi ja mahdollisesti asteittain vaikeutuviksi. Niiden tulee myös tarjota monipuolisesti oppimisen mahdollisuuksia. Lisäksi huolehditaan tehtävien palkitsevuudesta ja onnistumisen kokemuksista.
- 4 *Oppilaan kiinnostus* työpaikkaan ja työpaikka-tehtäviin. Koska lähtökohtana on, että oppilas viime kädessä itse tulkitsee oppimisympäristön, oppilaan kiinnostuksen herättäminen ja motivaatio on työpaikkatehtävien ja koko työpaikkajakson toimivuuden kannalta hyvin keskeinen asia. Tehtävän tulisi olla oppilalle mielekäs ja merkityksellinen, erityisesti koska hän vastaa sen suorittamisesta ainakin osittain itsenäisesti.
- 5 *Työpaikalla annettava ohjaus*. Ohjauksella perehdytetään työtehtäviin, työturvallisuuteen ja työpaikan sääntöihin. Työpaikkajakson aikana oppilas tarvitsee riittävästi aikuisen ihmisen ymmärtävää tukea. Siksi työpaikkaohjaajiksi tulisi löytää tai valita henkilöitä, jotka ovat halukkaita ohjaamaan nuoria. Opettajan ja nuorisotyöntekijän käynnit työpaikoilla antavat toiminnalle jäntevyyttä ja ohjaavat opiskelua tavoitteiden suuntaisesti.
- 6 *Työpaikkakokemusten reflektointi*. Työpaikkajakson lomaan sijoittuvat koulupäivät antavat tilaisuuden reflektoida opittua, tarkistaa työpaikkajakson sujumista, oppimisympäristön toimivuutta ja työpaikka-tehtävien edistymistä. Tulokset ja kokemukset kootaan myös työpaikkajakson päätyttyä reflektiota varten.

Työpaikkaopiskelu ja oppilas

Työpaikkaopiskelu on ymmärrettävä oppimisprosessina, jossa oppilas asteittain oppii ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan ja alkaa etsiä kiinnekohtia ympäröivään yhteiskuntaan. Luokkatunneilla oppilaat pohtivat suuntautumistaan, saavat oppilaanohjausta ja alkavat vähitellen selkiyttää omia uratoiveitaan.

Työpaikkajakso alkaa työpaikan hankkimisella, jossa oppilasta ohjataan omatoimisuuteen. Osa oppilaista pystyy itse hankkimaan työpaikkansa, osa tarvitsee koulun, opettajan tai nuorisotyöntekijän apua. Koululla voi olla tiedossa työpaikkoja tai kokonainen työpaikkaverkosto, jossa ollaan kiinnostuneita ohjaamaan JOPO®-oppilaita. Silloinkin oppilas itse käy sopimassa työpaikastaan.

Työpaikkajaksoon valmentaudutaan koulussa. Oppilaat hankkivat tietoa työpaikasta ja toimialasta. Opettaja ja oppilas laativat yhdessä työpaikkatehtävät

ja sopivat niiden suorittamisesta. Oppilaan kanssa sovitaan mahdollisesti oppimispäiväkirjan pitämisestä ja raportin laatimisesta ja tavasta, miten ne tehdään. Raportti voi olla kirjallinen, mutta yhtä hyvin posterit, piirros, sarjakuva, valokuvatuotos, ääni- tai videotallenne tai muu toiminnallisin menetelmin tuotettu raportti. Muotoa tärkeämpää on opitun osoittaminen.

Työpaikkajakson aikana oppilas on työpaikalla tavallisimmin kolmena päivänä viikossa kuusi tuntia kunakin. Oppilas osallistuu työpaikan töihin, jotka on sovitettu hänen osaamiseensa sopiviksi. Työpaikalta edellytetään, että oppilas otetaan mukaan myös muuhun työyhteisön toimintaan, kahvitaukoihin tms. Työpaikkajaksolla oppilas valmistaa myös työpaikkatehtävät ja/tai -raportin ja pitää mahdollisesti myös oppimispäiväkirjaa.

Työpaikalla oppilalle on nimetty *työpaikkaohjaaja*, joka käytännössä on vanhempi ja kokenempi työntekijä, joka opastaa tulokasta tämän työtehtävissä ja pitää yhteyttä kouluun tarvittaessa. Joskus työpaikkaohjaajaa on kutsuttu mentoriksi, mikä kuvaakin hyvin työn luonnetta ohjaajana, opastajana ja neuvonantajana. Työpaikkaohjaajat perehdytetään tehtäväänsä. He myös antavat arvion oppilaan työpaikkajaksosta. Työpaikkaohjaaja ei kuitenkaan ohjaa työpaikalla tehtäviä oppimistehtäviä, vaan se on koulun tehtävä.

Työpaikkajakson aikana opettaja ja/tai nuorisotyöntekijä käyvät seuraamassa jakson sujumista, jolloin he saavat myös välitöntä palautetta oppilaan työssä olemisesta, edistymisestä ja mahdollisista hankaluuksista. Asioista on mahdollista keskustella oppilaan kanssa sekä työpaikalla että palata niihin koulupäivien aikana.

Joskus työpaikkajakso epäonnistuu. Oppilas tulee työhön epäsäännöllisesti, jää pois kokonaan, ei tule toimeen työpaikan henkilöiden kanssa tai ei halua tehdä tehtäviään. Jatkon kannalta on kuitenkin tärkeää, että oppilaan ja mahdollisesti yhdessä työpaikankin kanssa selvitetään epäonnistumiseen johanneet tekijät eli puretaan tilanne. Oppilalle etsitään uusi työpaikka.

Työpaikkajaksojen alkaessa on varmistettava oppilaiden vakuutusturva. Koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaikassa, koulumatkalla ja majoituksessa

sattuneen tapaturman hoito on oppilaalle maksuton eli opetuksen järjestäjä vastaa perusopetuksessa olevien oppilaiden tapaturmien hoidon. Opetuksen järjestäjän edun mukaista on kuitenkin se, että koulut huolehtivat jo etukäteen yhdessä työpaikkojen kanssa siitä, että työpaikka on turvallinen oppimisympäristö oppilaille. Työpaikoilla on vastaavasti selvitettävä oppilaalle perusteellisesti työturvallisuuteen liittyvät kysymykset.

5.4 Oppimissuunnitelman laatiminen oppilaille

Joustavassa perusopetuksessa kaikille oppilaille laaditaan oppimissuunnitelma tai tarvittaessa HOJKS. Joissakin tilanteissa voidaan myös laatia oma opinto-ohjelma. Nämä eroavat eräissä suhteissa toisistaan:

- Oppimissuunnitelmassa ei poiketa opetussuunnitelman tavoitteista. Oppimissuunnitelmassa määritellään oppilasta varten suunnitellut opetusjärjestelyt ja tukitoimet.
- HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma laaditaan erityisopetukseen siirretyille tai otetuille oppilaille, joilla siis on sitä koskeva päätös. HOJKSissa voidaan poiketa joissakin tai kaikissa aineissa opetussuunnitelman tavoitteista eli opetusta yksilöllistetään oppilaan tilanteen mukaan.
- Oppilaan omassa opinto-ohjelmassa opetus voi edetä vuosiluokkiin jaetun oppimäärän sijasta vuosiluokkiin sitomattomasti. Asiasta on päätettävä opetussuunnitelmassa. Siinä päätetään myös opintokokonaisuuksista, joita oppilas suorittaa eri aineissa. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevalle on myös laadittava oppimissuunnitelma.

Seuraavassa käsitellään näiden laatimista erityisesti joustavan perusopetuksen näkökulmasta.

Oppimissuunnitelma

Oppimissuunnitelma sisältää siis sen, että oppilaat opiskelevat yleisopetuksen tavoitteiden mukaisesti. Oppimissuunnitelma voidaan kuitenkin oppilaiden aikaisemmasta kouluhistoriasta riippuen *räätälöidä yksilöllisesti*. Oppimissuunnitelman avulla oppilasta pyritään ohjaamaan siihen, että hän alkaa asteittain ottaa vastuuta omasta opiskelustaan ja sitoutua siihen.⁴⁵

Joustavan perusopetuksen oppilaan oppimissuunnitelmassa on määriteltävä ainakin:

- Ne oppiaineet ja aineryhmät tai opintokokonaisuudet sekä oppisisällöt, joita oppilas opiskelee suunnitelman aikana. Oppimissuunnitelma rakentuu jokaisella oppilaalla yksilöllisesti oppilaan aikaisemmin hankkimien tietojen ja osaamisen pohjalle. Aikaisempien tietojen ja osaamisen tunnistaminen voi olla haastavaa oppilaan katkonaisen kouluhistorian vuoksi.
- Suunnitelma siitä, miten opetussuunnitelman tavoitteet on tarkoitus saavuttaa. Tähän kirjataan koulussa tapahtuva opiskelu ja työpaikkaopiskelu pääpiirteissään.
- Tukitoimet, joiden avulla oppilasta tuetaan oppimistavoitteiden saavuttamisessa, esimerkiksi arvioitu tukiovetuksen määrä ja laatu, osa-aikainen erityisopetus, oppimisvaikeuksien hoitaminen tai muu tuki sekä luokassa toimivan nuorisotyöntekijän antama henkilökohtainen tuki.
- Oppilaan omat tavoitteet. Ne voivat vaihdella yksilöllisesti lähtien elämänhallinnasta, kuten koulunkäynnin säännöllisyydestä tai päihteistä irti pääsemisestä aina omien vahvuuksien tai harrasteiden löytämiseen tai arvosanataavoitteisiin ja jatko-opiskelutoiveisiin.

Oppimissuunnitelmassa voidaan lisäksi kuvata

- ylimääräiset tavoitteet, joita voidaan asettaa yhdessä oppilaan kanssa esimerkiksi tämän harrastusten tai mielenkiinnon kohteiden mukaan. Joustavassa perusopetuksessa nämä tavoitteet voivat liittyä myös esimerkiksi ammatinvalintaan tai toisen asteen opintolinjojen valintaan. Esimerkiksi säännöllinen liikuntaharrastus tai -valmennus voi korvata osan liikuntatunneista. Silloin arviointi tehdään yhdessä harrastuksen vetäjän kanssa.

Oppimissuunnitelmalla pyritään ennen kaikkea autamaan oppilasta oman opiskelunsa suunnittelussa ja arvioimisessa sekä ottamaan vastuuta opiskelustaan ja sitoutumaan oppimissuunnitelmaan yhdessä kirjattuihin tavoitteisiin. Tehtävä voi alussa olla vaikea oppilaan heikon koulumotivaation vuoksi. Oppilaan on opittava pois vanhasta toimintatavastaan, ennen kuin voi omaksua uusia. Prosessi vie aikaa ja vaatii hyvää ohjausta.

Vaikka yksilöllisten oppimissuunnitelmien laatiminen vaatii opettajalta aikaa ja paneutumista jokaisen ryhmässä opiskelevan oppilaan tarpeisiin, toimii oppimissuunnitelma myös opettajan työvälineenä. Sen avulla parannetaan oppilaantuntemusta ja osataan paremmin kiinnittää huomiota kunkin oppilaan yksilöllisiin tilanteisiin, esimerkiksi oppimisvaikeuksiin, ja voidaan seurata kunkin oppilaan etenemistä. Oppimissuunnitelmat toimivat myös opettajan työvälineinä koko opetusryhmän opetuksen eheyttämisessä tai eriyttämisessä. Edelleen yksilölliset oppimissuunnitelmat voivat olla myös oppilaan arvioinnin pohjana verrattaessa oppilaan edistymistä suhteessa aikaisempiin suorituksiin tai taitotasoon.

Yksilöllinen oppimissuunnitelma on myös työväline kodin ja koulun yhteistyössä. Oppimissuunnitelma ja esimerkiksi siihen pohjautuva oppilaan itsearviointi tai väliarviointi voivat luoda perustan sille, miten oppilaan huoltajalle annetaan tietoa opintojen edistymisestä. Tiedonkulun säännöllisyys auttaa huoltajan mahdollisuutta tukea nuoren opiskelua myös kotona. Ongelmatilanteissa, esimerkiksi oppilaan ollessa luvottomasti poissa koulusta tarvitaan välitöntä reagointia ja yhteydenottoa myös kotiin. Myös joustavan perusopetuksen arviointiraportin mukaan huoltajien esille nostamissa ongelmissa korostuvat tiedonkulkuun liittyvät ongelmat, mistä on seurannut epätietoisuutta toiminnan tavoitteista⁴⁶.

HOJKS

Eriyisopetukseen siirretyillä oppimissuunnitelman korvaa henkilökohtainen opetusjärjestelyjä koskeva suunnitelma HOJKS. Sen tarkoituksena on opetuksen suunnittelu oppilaan lähtötilanteen ja edellytysten mukaan. Myös oppiaineiden tavoitteita voidaan yksilöllistää ja siitä tehdään erillinen päätös. Joustavassa perusopetuksessa HOJKS laaditaan samaan tapaan kuin muussakin perusopetuksessa, ja sen tulee sisältää seuraavat tiedot:

- kuvaus oppilaan oppimisvalmiuksista ja vahvuuksista, oppimiseen liittyvistä erityistarpeista sekä näiden edellyttämisestä opetus- ja oppimisympäristöjen kehittämisestä
- opetuksen ja oppimisen pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteet
- oppilaan opinto-ohjelmaan kuuluvien oppiaineiden vuosiviikkotuntimäärät
- luettelo niistä oppiaineista, joissa oppilaan opiskelu poikkeaa muun opetuksen mukaisista oppimääristä
- niiden oppiaineiden tavoitteet ja keskeiset sisällöt, joissa oppilailla on yksilöllinen oppimäärä
- oppilaan edistymisen seurannan ja arvioinnin periaatteet
- opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, kommunikointitavat sekä erityiset apuvälineet ja oppimateriaalit
- kuvaus oppilaan opetuksen järjestämisestä muun opetuksen yhteydessä ja/tai erityisopetuksen ryhmässä
- henkilöt, jotka osallistuvat oppilaan opetus- ja tukipalveluiden järjestämiseen sekä heidän vastuualueensa
- tukipalveluiden seuranta
- työpaikkaopiskelun järjestelyt
- kenelle tietoja saa luovuttaa. Esimerkiksi HOJKSia koskevien tietojen luovuttamiseen luokan nuorisotyöntekijälle tarvitaan vanhempien lupa.

Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomake oppimissuunnitelman laatimista varten.

Oppimissuunnitelma oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevalle

Joustavassa perusopetuksessa on joidenkin oppilaiden kohdalla tarpeen poiketa vuosiluokkiin jaetusta oppimäärästä. Asiasta on päätettävä paikallisessa opetussuunnitelmassa. Siinä määrätään niistä opintokokonaisuuksista, joiden suorittaminen hyväksytysti on edellytyksenä opinnoissa etenemiseen asianomaisessa aineessa.

Oma opinto-ohjelma saattaa olla ratkaisuna erityisesti silloin, kun oppilaan koulunkäynti on ollut hyvin epäsäännöllistä ja eteneminen eri oppiaineissa vaihtelee. Oman opinto-ohjelman avulla voidaan joskus parhaiten tukea oppilasta päättötodistuksen saamisessa, koska siinä on mahdollisuudet jous-

vimmin asettaa yksilölliset oppimistavoitteet rakentamalla sopivia opintokokonaisuuksia. Esimerkiksi joissakin oppiaineissa voidaan oppilaalle muodostaa kahden vuosiluokan kokonaisuus.

Tällöinkin oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma, jossa on mainittava opinto-ohjelmaan sisältyvät opintokokonaisuudet, määriteltävä niiden suorittamisjärjestys ja aikataulu sekä mahdolliset erityistavoitteet. Joustavassa perusopetuksessa tällaisia opintokokonaisuuksia voidaan muodostaa myös työpaikkajaksoista. Opintokokonaisuuksien määrittely on tarpeen myös arviointia varten.

Muilta osin oppimissuunnitelman laatimiseen sovelletaan edellä esitettyjä periaatteita.

5.5 Maahanmuuttajataustaiset oppilaat joustavassa perusopetuksessa

Perustietoja maahanmuuttajaoppilaista

Maahanmuuttajaoppilailla tarkoitetaan sekä Suomeen muuttaneita että Suomessa syntyneitä maahanmuuttajataustaisia lapsia ja nuoria. Toinen ryhmän kuvaamisessa käytetty tapa on äidinkielen perustava: muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat eli vieraskieliset oppilaat.

Vuonna 2009 vieraskielisiä oppivelvollisuusikäisiä oli Suomessa noin 17 600. Määrä on kasvanut vuodesta 1997 lähtien noin 500 oppilaalla vuodessa. Jokaisessa perusopetuksen ikäluokassa on maahanmuuttajataustaisia oppilaita noin 3 %, ja yläluokilla vieraskielisiä oppilaita on vuosiluokkaa kohden pari tuhatta. Suurimmat maahanmuuttajataustaiset oppilasryhmät ovat venäjän- tai somalinkielisiä.

Maahanmuuttajataustaiset nuoret pääsevät toisen asteen koulutukseen heikommin kuin muut nuoret. Kevään 2007 yhteishaussa maahanmuuttajataustaisista nuorista (ensisijaisista hakijoista, joiden todistus hakuvuodelta) noin 73 % valittiin toisen asteen oppilaitokseen, kun muista nuorista valittiin noin 91 % hakijoista. Maahanmuuttajataustaisia hakijoita (äidinkieli muu kuin suomi tai ruotsi) oli 1 900.

Maahanmuuttajaoppilaiden tarvitseman tuen moninaisuutta voidaan kuvata seuraavasti. Opetushallituksen selvityksen (2003) mukaan valmistavan

opetuksen aloittaneista 12–17-vuotiaista 6 % oli luku- ja kirjoitustaidottomia. Perusopetuksessa 75 % maahanmuuttajaoppilaista opiskeli suomen tai ruotsin kieltä toisena kielenä. Vain 77 % maahanmuuttajaoppilaista sai oman äidinkielenensä opetusta, ja oman äidinkielen opettajilta puuttui yleensä opettajan kelpoisuus. Opetettuja kieliä oli 49. Usein oman äidinkielen opetusta ei voida järjestää, koska opettajaa ei ole saatavissa. Myös omalla äidinkielellä annettava tukiopetus eri oppiaineissa oli resursoitu puutteellisesti, ja yli puolessa kunnista sitä ei annettu lainkaan, vaikka siihen voidaan saada valtionavustusta. Maahanmuuttajien tukiopetukseen ovat oikeutettuja ne oppilaat, joiden maahantulosta on kulunut enintään neljä vuotta.

Maahanmuuttajille järjestetään 900–1 000 tunnin eli noin vuoden laajuista perusopetukseen valmistavaa opetusta. Vuoden 2008 syksyllä perusopetukseen valmistavaan opetukseen osallistui noin 1 700 oppilasta.

Maahanmuuttajaoppilaiden lähtötaso, -valmiudet ja -tilanteet vaihtelevat suuresti, joten opetusta ja tukitoimia on eriytettävä kunkin oppilaan tilanteen mukaan. Oppilaiden tilanteisiin vaikuttaa ennen kaikkea aikaisempi elämänhistoria. Monet pakolais-taustaiset nuoret ovat asuneet ennen Suomeen tuloa useissa eri maissa eikä heillä ole ollut mahdollisuutta käydä koulua lähtömaissaan. Perheiden vanhimmat pojat, jotka Suomessa ovat vielä oppivelvollisia, ovat voineet jo vuosia toimia perheen elättäjinä. Koko perheen kotoutumisprosessi ja sen eriaikaisuus näkyy monin tavoin maahanmuuttajaopetuksen arjessa.

Maahanmuuttajaoppilaille, joiden kielelliset valmiudet eivät ehkä ole kovin vahvat, joustava perusopetus toiminnallisine työtapoineen voi olla hyvä vaihtoehto. Opiskelun työpainotteisuus saattaa myös tukea nuoren kotoutumista, ja työpaikkakokemusten kautta hän voi sopeutua paremmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Toisaalta monet maahanmuuttajaryhmät arvostavat perinteiseen tapaan luokassa opettajaohjoisesti järjestettyä opetusta. JOPO®-ryhmissä on ollut kokemuksia siitä, että nuorten vanhemmat ovat pelänneet työpainotteisen opiskelun asettavan nuoren huonompaan asemaan jatko-opintojen ja koulutuksen arvostuksen suhteen. Maahanmuuttajayhteisön ja -vanhempien informoiminen joustavan perusopetuksen mahdollisuuksista onkin ollut yksi toiminnan suurimmista haasteista.

Maahanmuuttajien opetusta koskevat periaatteet

Maahanmuuttajien opetuksessa noudatetaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita^{XX}, kuitenkin niin, että toiminnassa otetaan huomioon oppilaiden taustat ja lähtökohdat, kuten äidinkieli ja kulttuuri, maahanmuuton syy ja maassaoloaika. Opetuksella on lisäksi erityistavoitteita: sillä tuetaan oppilaan kasvua sekä suomalaisen kieli- ja kulttuuriryhteyden että oppilaan oman kieli- ja kulttuuriryhteyden aktiiviseksi ja tasapainoiseksi jäseneksi.

Kielikoulutukseen kiinnitetään erityistä huomiota. Maahanmuuttajaoppilaalle opetetaan suomea tai ruotsia toisena kielenä, mikäli hänen kielitaitonsa ei ole äidinkielen tasoinen kaikilla kielitaidon osaluilla. Mahdollisuuksien mukaan on järjestettävä myös oman äidinkielen opetusta. Oppimisvalmiuksien saavuttamista on muutenkin tuettava. Maahanmuuttajaoppilaalle laadittava oppimissuunnitelma voi olla osa oppilaan kotoutumissuunnitelmaa.

Maahanmuuttajien opetuksessa kiinnitetään huomiota myös aikaisempaan oppimishistoriaan, kasvatusta ja opetusperinteisiin sekä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön. Siinä otetaan huomioon perheiden kulttuuritausta ja kokemukset lähtömaan koulujärjestelmästä. Huoltajat tutustutetaan suomalaiseen koulujärjestelmään, koulun toiminta-ajatuksen, opetussuunnitelmaan, arviointiin, opetusmenetelmiin sekä oppilaan oppimissuunnitelmaan. Opetuksessa hyödynnetään oppilaan ja huoltajien tietämystä oman kieli- ja kulttuurialueensa luonnosta, elämäntavoista, kielistä ja kulttuureista.

Maahanmuuttajien opetuksessa on käynnistetty toimintoja, jotka koskevat suomen tai ruotsin kielen harjaannuttamista, maahanmuuttajalapsen oman äidinkielen vahvistamista, valmistavaa opetusta sekä henkilökunnan verkostoitumista. Maahanmuuttajien koulutusta koskevia tietoja on saatavissa Opetushallituksen verkkosivuilla (www.oph.fi ja www.edu.fi).

Maahanmuuttajille suunnattu joustava perusopetus

Joustavan perusopetuksen ryhmiin on osallistunut maahanmuuttajaoppilaita. Joillakin paikkakunnilla ryhmien enemmistö on ollut maahanmuuttajia, mutta useimmiten ryhmissä on vain yksittäisiä maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Sekaryhmät näyttäisivät kokemusten mukaan toimivan paremmin ja tukevan selvemmin myös kotoutumista.

JOPO®-ryhmissä tärkeimpiä työvälineitä maahanmuuttajataustaisten yläkouluikäisten opetuksessa ovat aiemmin opitun tunnistaminen ja tunnustaminen, työpaikkajaksot, toiminnallinen oppiminen sekä oppilaan yksilöllisiin tarpeisiin sovitettu oppimissuunnitelma ja moniammatillinen hallintokuntarajat ylittävä yhteistyö. Jokaiselle oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma, erityisopetukseen siirretylle oppilaalle vastaavasti HOJKS. Se rakentuu lähiopetusjaksoista, työpaikkaopinnoista ja työpaikoilla suoritettavista oppimistehtävistä sekä leirikoulujaksoista ja tutustumiskäynneistä.

Hyviä kokemuksia on myös joustavan perusopetuksen yhteistyöstä paikkakunnan maahanmuuttajapalveluiden kanssa, kun esimerkiksi lukujärjestykseen on sijoitettu säännöllisiä tapaamisia tai tunteja, joilla käsitellään maahanmuuttajakysymyksiä nuorten tarpeiden mukaan. Samalla niillä voidaan reflektoida työharjoittelukokemuksia ja paneutua nuorten jatko-opintoihin.

Työpaikalla opiskelu

Työpaikkajaksot ovat maahanmuuttajanuorille usein ensimmäinen kontakti suomalaiseen työkuultuuriin. Työpaikkajaksot toimivat parhaimmillaan monipuolisena oppimisympäristönä niin perusopetuksen kuin kotoutumisenkin näkökulmasta. JOPO®-nuori saattaa olla perheen ensimmäinen jäsen, joka tutustuu suomalaiseen työelämään.

Työpaikkaopiskelulla pyritään tukemaan maahanmuuttajataustaisten nuorten ammatinvalintaa ja jatkokoulutussuunnitelmia. Työpaikoilla opiskelvat

XX Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet s. 36.

oppimistehtävät muokataan opetussuunnitelmassa päätettyjen tavoitteiden ja sisältöjen mukaisesti. Pääpaino voi olla esimerkiksi suomen kielessä. Oppimistehtävinä voi esimerkiksi kerätä työpäivän aikana opitut suomen kielen sanat ja selvittää niiden merkityksen ja käyttötavat.

Toiminnallinen ja elämyksellinen oppiminen

Joustava perusopetus antaa erinomaiset mahdollisuudet siihen, että maahanmuuttajanuorten oppimisympäristönä käytetään ympäröivää yhteiskuntaa, jolloin tavoitteena on toiminnallisen oppimisen kautta tukea kotoutumista. Maahanmuuttajaoppilaille ”kotoutumisoppia” ovat erilaiset vierailut ja tutustumiset. Esimerkiksi suomalaisiin palveluihin ja oikeusturvaan voidaan tutustua opintokäynneillä Kelassa tai poliisilaitoksella. Näihin käynteihin niveltyy hyvin niin yhteiskuntaopin kun suomen kielen

opiskelua, joita voidaan myöhemmin luokassa jatkaa erilaisilla harjoituksilla.

Leirit ovat myös osa opetusta. Niillä tuetaan opintojen edistymistä, ryhmätoimintaa ja kotoutumista, ja niille voi osallistua myös maahanmuuttajien huoltajia. Huoltajat voivat osallistua myös muihin tapahtumiin ja projekteihin.

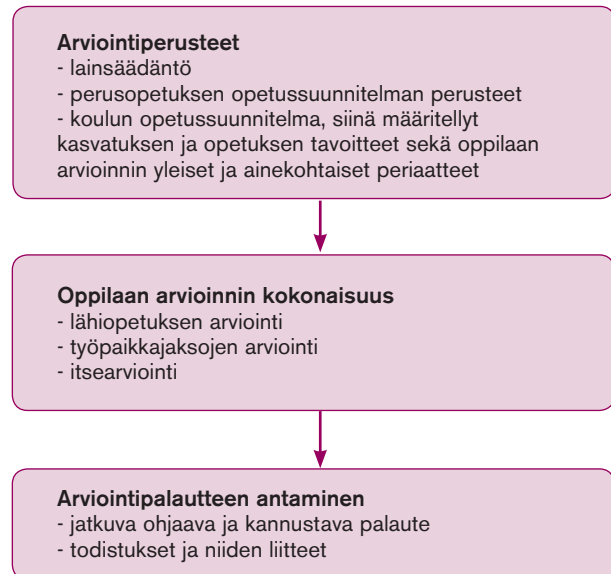
Kodin ja koulun yhteistyö

JOPO®-tiimi tekee tiivistä yhteistyötä maahanmuuttajataustaisten lasten huoltajien kanssa koko kouluajan esimerkiksi kuukausittain toistuvien arviointi- ja muiden keskustelujen kautta. Vanhemmilta voidaan edellyttää aktiivista osallistumista opiskelun suunnitteluun, tukemiseen, seurantaan ja muuhun yhteistyöhön koulun kanssa. Vanhempien osallistumisella eri toimintamuotoihin pyritään vahvistamaan nuorten – ja miksei myös perheiden kotoutumista.

6 Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa

Oppilaan arvioinnin kaksi erilaista perustehtävää eli opintojen aikainen ohjaava arviointi ja osaamisen tason ilmaiseva päättöarviointi ovat joustavassa perusopetuksessa samat kuin muussakin perusopetuksessa. Työpaikkajaksot, leirikoulut, opintokäynnit ja muut tavanomaisesta poikkeavat oppimisympäristöt ja toiminnalliset menetelmät aiheuttavat sen, että oppilaan arviointia ja palautteen antamista joudutaan tarkastelemaan uusista näkökulmista. Erityisesti on pohdittava työpaikkaopiskelun arviointia ja sen liittymistä muuhun oppilaan arviointiin. Joustavassa perusopetuksessa on etukäteen selvitettävä se, kuinka lähiopetus, työpaikkajaksot ja muu erilaisissa oppimisympäristöissä tapahtuva opiskelu otetaan huomioon kunkin oppiaineen arvioinnissa.

Seuraavassa kuviossa 2 esitetään ensiksi oppilaan arvioinnin säädöspohja: kuvauksen tarkoituksena on palauttaa mieleen arvioinnin perusteet ja samalla pohtia niiden soveltamista joustavassa perusopetuksessa (kuvio 2).

Kuvio 2. Oppilaan arviointi joustavassa perusopetuksessa.

6.1 Oppilaan arvioinnin säädöspohja

Arvioinnin tehtävänä on ohjata ja kannustaa oppilasta. Sen tulee olla monipuolista ja kohdistua oppimiseen, työskentelyyn ja käyttäytymiseen.

Perusopetuksen oppilaan arviointia ohjataan kolmella säädöksellä: perusopetuslailla, perusopetusasetuksella ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteilla.²¹ Oppilaan arviointi jaetaan kahteen tehtäviltään erilaiseen osaan: *opintojen aikaiseen arviointiin ja päättöarviointiin*. Opintojen aikaisen arvioinnin tehtävänä on ohjata ja kannustaa opiskelua ja kuvata, miten hyvin oppilas on saavuttanut kasvulle ja oppimiselle asetetut tavoitteet. Päättöarvioinnin tehtävänä on määritellä, miten oppilas on perusopetuksen päättyessä saavuttanut eri oppiaineissa asetetut oppimäärien tavoitteet.

Taulukkoon 7 on kerätty keskeisimmät perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa olevat oppilaan arvioinnin kohdat. Joustavaa perusopetusta aloitettaessa on koulussa tarkistettava paikallisen tai koulukohtaisen opetussuunnitelman arviointia koskevat kohdat ja selvítettävä, miten opintojen aikaisessa arvioinnissa otetaan huomioon erilaiset oppimisympäristöt, kuten työpaikkaopiskelu. Myös arviointipalautteen antaminen joustavassa perusopetuksessa on kirjattava opetussuunnitelmaan.

6.2 Opintojen aikainen arviointi joustavassa perusopetuksessa

Opintojen aikaisessa arvioinnissa on oleellista, miten arviointipalautteen avulla ohjataan oppilaan oppimista, kehitetään hänen opiskelu- ja työskentelytaitojaan sekä rohkaistaan ja motivoidaan häntä opinnoissaan.

Joustavassa perusopetuksessa korostuu oppilaan arvioinnin opintoja ohjaava ja tukeva tehtävä. Arviointipalautte auttaa oppilasta suuntaamaan opiskeluaan oikein ja kehittämään opiskelutaitojaan. Se tukee opitun jäsentymistä tieto- ja taitokokonaisuuksiksi. Rohkaiseva palaute kannustaa työskentelemään ja ruokkii

onnistumista. Siksi kaikille oppilaille tulee antaa palautetta heidän vahvuuksistaan ja edistymisestään.

Säännöksissä korostetaan oppilaan arvioinnin monipuolisuutta. Monipuolisuus edellyttää, että käytetään menetelmiä, joilla oppilas voi parhaiten osoittaa osaamistaan. Osaamista voidaan osoittaa suullisesti ja kirjallisesti sekä erilaisin oppiaineeseen soveltuvien näytöin. Kirjallinenkin näyttö voi olla muuta kuin suoriutumista koetilanteessa. Joissakin tapauksissa oppilaan osaaminen saadaan parhaiten selville keskustelujen ja muiden suullisten näyttöjen avulla, toisissa taas kirjallinen näyttö voi soveltua paremmin.

Joustavassa perusopetuksessa esimerkiksi työpaikkaopiskelun aikana arviointi perustuu usein tuotoksiin, näyttöihin, työtodistuksiin, ja sitä voidaan täydentää täsmäntävin keskusteluihin. Hyviä apuvälineitä ovat portfolio tai arviointikansio, johon oppilas kerää todistuksensa, itsearviointinsa ja esimerkiksi työpaikkajakoilta saadut työtodistukset ja siellä tehtyjen tehtävien kuvaukset ja tuotoksia. Arviointikansio antaa opettajalle välineen seurata oppilaan edistymistä. Se on myös oppilaan työkalu, kun hän harjoittelee itsearviointia. Kansiossa olevat edelliset arvioinnit antavat mahdollisuuden oppilalle palauttaa mieleen edellisten kertojen arvioinnit, ja hänen on helpompi havaita oma kehittymisensä tietyn ajanjakson kuluessa. Arviointikansio on myös kodin ja koulun yhteistyön työväline, jonka avulla oppilaan vanhempien on helpompi seurata lapsen tai nuoren taitojen ja osaamisen kehittymistä.

Oppilaalle tulee aina antaa riittävästi mahdollisuuksia osoittaa osaamisensa. Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että oppilas voi antaa erilaisia uusinta- ja lisänäyttöjä parantuneesta osaamisestaan. Riittävyys tarkoittaa sitäkin, että oppilalle annetaan riittävästi aikaa suoriutua jostakin tehtävästä, kokeesta tai muusta näytöstä.

Erityisen tärkeää oppilaan tilanteeseen sopivien näyttömahdollisuuksien järjestäminen on tapauksissa, joissa oppilaalla on oppimisvaikeuksia tai puutteellinen suomen/ruotsin kielen taito.

²¹ XXI Perusopetuslaki (628/1998), perusopetusasetus (852/1998) 10–14 §§ ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, luku 8 oppilaan arviointi).

Taulukko 7. Oppilaan arviointia koskevat säännökset perusopetuksessa.

Oppilaan arvioinnin tehtävä	
Arviointi opintojen aikana	Päätösarviointi
- ohjaa ja kannustaa opiskelua sekä kuvaa, miten hyvin oppilas on saavuttanut kasvulle ja oppimiselle asetetut tavoitteet.	- määrittelee, miten hyvin oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut perusopetuksen oppimäärän tavoitteet eri oppiaineissa.
Oppilaan arvioinnin periaatteet	
Arviointi opintojen aikana	Päätösarviointi
- tulee olla totuudenmukaista ja perustua monipuoliseen näyttöön - kohdistuu oppilaan oppimiseen ja edistymiseen oppimisen eri osa-alueilla sekä työskentelyyn ja käyttäytymiseen - ottaa huomioon arvioinnin merkityksen oppimisprosessissa - on keino, jonka avulla opettaja ohjaa oppilasta tiedostamaan omaa ajatteluaan ja toimintaansa sekä auttaa oppilasta ymmärtämään oppimistaan - muodostaa kokonaisuuden, jossa on tärkeää opettajan antama jatkuva palaute - osaamisen tason määrittelyssä käytetään apuna hyvän osaamisen kuvauksia, jotka myös suuntaavat arviointia keskeisiin asioihin - oppilaalle ja hänen huoltajalleen tulee antaa etukäteen tietoa arvioinnin perusteista ja jälkikäteen pyydettyä on selvitettävä, miten niitä on arvioinnissa sovellettu.	- on valtakunnallisesti vertailukelpoista ja kohtelee oppilaita tasavertaisesti - perustuu kussakin yhteisessä oppiaineessa oppilaan osaamiseen suhteessa tavoitteisiin päättövaiheessa vuosiluokilla 8–9; - osaamista arvioidaan monipuoliseen näyttöön perustuen - arvioinnissa käytetään päätösarvioinnin kriteerejä, jotka suuntaavat arviointia ja määrittelevät arvosanaan 8 vaadittavan osaamisen tason - myös työskentelyä ja käyttäytymistä arvioidaan, työskentely sisältyy oppiaineen arvosanaan, arviota käyttäytymisestä ei merkitä päätötodistukseen
Numeroarvioinnin käyttö todistuksissa	
Numeroarviointia koskevat seuraavat periaatteet:	
- numeroarvosana kuvaa osaamisen tasoa - hyvän osaamisen kuvaus määrittelee tason arvosanalle kahdeksan (8) - oppiaineet, aineryhmät ja käyttäytyminen voidaan arvioida numeroin todistuksissa - yhteisten aineiden arvioinnissa tulee todistuksissa käyttää numeroarvostelua viimeistään kahdeksannella vuosiluokalla.	- numeroin arvioidaan yhteiset oppiaineet (äidinkieli ja kirjallisuus, toinen kotimainen kieli, ensimmäinen vieras kieli, matematiikka, fysiikka, kemia, biologia, maantieto, terveystieto, uskonto tai elämäntutkimus, historia, yhteiskuntaoppi, musiikki, kuvataide, käsityö, liikunta sekä kotitalous) sekä ne valinnaiset aineet, jotka muodostavat yhtenäisen, vähintään kahden vuosiviikkotunnin oppimäärän.
Sanallinen arviointi todistuksissa	
Sanallista arviointia voidaan käyttää:	
- aina numeroarvostelun lisäksi - kaikissa yhteisissä oppiaineissa vuosiluokilla 1–7 - valinnaisena aineena opettavan aineen tai aineryhmän arvioinnissa - perusopetuslain 25 §:n 2 momentissa tarkoitetun pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden arvioinnissa - niiden oppilaiden arvioinnissa, joiden äidinkieli on muu kuin suomen ja ruotsin kieli. Lukuvuositodistuksesta tulee ilmetä, onko oppilas saavuttanut vuosiluokan tavoitteet hyväksytysti - kuvaus oppilaan hyvästä osaamisesta tukee opettajaa hänen arvioidessaan oppilaan edistymistä, ja se on arvioinnin perusta kuvattaessa, miten oppilas on saavuttanut tavoitteet	- sanallisesti voidaan arvioida oppimäärältään alle kahden vuosiviikkotunnin käsittävät valinnaiset aineet.
Muita arvioinnissa huomioon otettavia asioita	
- arviointipalautetta tulee antaa oppilaalle ja hänen huoltajalleen riittävästi ja monipuolisesti - tietoa tulee antaa oppilaan edistymisestä, vahvuuksista sekä niistä osa-alueista, joita on kehitettävä - arviointipalautetta voidaan antaa välitodistuksin, tiedottein ja arviointikeskusteluissa tai muilla tavoin.	

Oppilaita arvioidaan joustavassa perusopetuksessa samojen periaatteiden mukaisesti kuin perusopetuksessa yleensäkin. Arvioinnin perustana ovat perusopetuksen tavoitteet, kuten muillakin oppilailla. Opintojen etenemisen seuraamisessa ja oppilaan arvioinnissa ovat apuvälineinä myös kullekin oppilaalle laadittu oppimissuunnitelma tai HOJKS.

Opetussuunnitelman perusteissa on eri oppiaineissa tuntijaon nivelkohdassa hyvän osaamisen kuvaus, joka määrittelee tason arvosanalle kahdeksan (8). Kuvaus toimii opettajan apuvälineenä. Se auttaa opettajaa suuntaamaan arvioinnin oleellisiin asioihin ja suhteuttamaan antamansa arvosanat kansallisesti määriteltyyn tasoon. Joustavassa perusopetuksessa noudatetaan samaa hyvän osaamisen kuvausta.

Paikallisessa tai koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa on määriteltävä tai kuvattava se, miten oppilaan arviointi ja arviointipalautteen antaminen on joustavassa perusopetuksessa järjestetty. Opettaja ei välttämättä ole ainoa palautteen antaja eikä aina edes läsnä seuraamassa oppilaan opiskelua tai suorituksia. Eri lähteistä arvioinnin tueksi saatavaa tietoa on yhdistettävä oppilaan arvioinnissa ja arvosanaa annettaessa. Tätä käsitellään yksityiskohtaisemmin jäljempänä kohdassa Oppilaan arviointi ja arvosanan muodostaminen.

Perusopetusasetuksen (852/1998) 10 §:n mukaan oppilaan opintojen edistymisestä sekä työskentelystä ja käyttäytymisestä on annettava riittävän usein tietoa oppilaalle ja hänen huoltajalleen. Tietojen antamisesta ja sen ajankohdista päätetään tarkemmin koulun opetussuunnitelmassa. Useissa kouluissa huoltajille lähetetään lukuvuoden alussa tiedote, johon on merkitty erikseen todistuksen antopäivät sekä mahdolliset muut arviointiajankohdat, kuten työpaikkajaksojen päättymisajankohdat.

6.3 Työskentelyn arviointi

Työskentelyn arviointi kuuluu oppilaan oppimistaitojen arviointiin. Se kohdistuu oppilaan taitoon suunnitella, säädellä, toteuttaa ja arvioida omaa työtään. Arvioinnissa otetaan huomioon myös, miten vastuullisesti oppilas työskentelee ja miten hän toimii yhteistyössä toisten kanssa. Työskentelyn arviointi

on osa oppiaineen arviointia. Työskentelyä voidaan arvioida myös erikseen.

Joustavassa perusopetuksessa koulun opetussuunnitelmaan on kirjattava se, miten työskentelytaidot eri oppiaineissa arvioidaan. Se voidaan tehdä joko määrittelemällä työskentelymuodot ja erilaiset työskentelytaidot oppiaineittain tai kirjaamalla koulun opetussuunnitelmaan yleisesti ne työskentelytaidot, jotka oppilaalla tulee olla perusopetuksen päättyessä.

Työskentelytaitojen ja taitotason määrittely helpottaa niiden arviointia työpaikkajaksoilla ja kertoo oppilaalle hänen omasta kehitymisestään, työskentelytaitojensa kohentumisesta ja työnteon säännöllisyydestä. Työskentelytaitojen määrittely antaa pohjaa myös työpaikkajaksojen aikana ja päättyessä käytävälle arviointikeskusteluille, joihin yleensä osallistuvat oppilaan lisäksi työpaikkaohjaaja, opettaja ja nuorisotyöntekijä. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvaus työskentelytaitojen arviointiin käytettävästä lomakkeesta tai jäsennyksestä.

6.4 Käyttäytymisen arviointi

Käyttäytymisen arviointi kohdistuu siihen, miten oppilas ottaa huomioon muut ihmiset ja ympäristön sekä noudattaa sääntöjä. Koulun opetussuunnitelmassa on asetettava oppilaan käyttäytymiselle tavoitteet, jotka perustuvat koulun kasvatustavoitteisiin. Oppilaan käyttäytymistä arvioivat kaikki oppilasta opettavat opettajat.

Joustavassa perusopetuksessa käyttäytymisen arviointia varten saadaan tietoa myös työpaikkajaksoilta. Se, miten käyttäytymisestä kerätään arviointitietoa ja miten palautetta annetaan luokan ulkopuolisissa tilanteissa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä, kirjataan etukäteen koulun opetussuunnitelmaan.

Oppimissuunnitelmiin voidaan kirjata yhdessä oppilaan kanssa myös käyttäytymisen tavoitteet. Tämä toimii ikään kuin sopimuksena, johon oppilas koulussa ja työpaikoilla sitoutuu. Työpaikalle sopivaa ja asiallista käyttäytymistä harjoitellaan ennen työpaikkajaksoja jo koulussa, mikä antaa oppilaalle käsitteen siitä, mitä on hyvä käyttäytyminen. Vastaavasti hyvä ja ystävällinen käytös työpaikalla tulisi ottaa huomioon annettaessa käyttäytymisestä arvosanaa tai

muuta palautetta. Oppilaan käyttäytymisestä tulee antaa riittävän usein tietoja myös huoltajalle.

6.5 Oppilaan itsearviointi

Itsearvioinnin kautta oppilas oppii arvioimaan omaa työskentelyään, oppimistaan sekä kehittymistään suhteessa aikaisempiin saavutuksiinsa. Itsearvioinnin avulla hän oppii myös säätämään omaa toimintaansa.

Usein oppilaat ovat omissa arvioissaan kriittisempiä kuin heitä arvioiva aikuinen. Jotta oppilas saisi asianmukaista ja kannustavaa palautetta, joustavassa perusopetuksessa olisi hyvä suunnitella rakenteet ja ajankohdat oppilaiden kanssa käytäviä itsearviointiin perustuvia arviointikeskusteluja varten. Tämä saattaa sopia työpaikkajaksojen päättymisvaiheisiin, jolloin tarkistetaan ja arvioidaan myös työpaikkatehtävät. Yhtä hyvin itsearvioinnit voivat ajoittua juuri ennen väli- ja lukuvuositodistuksen saamista. Arviointikeskustelu painottuu tuolloin jakson oppimistavoitteiden, työskentelytaitojen sekä koulunkäynnin säännöllisyyden saavutuksiin. Näihin keskusteluihin osallistuivat opettaja, oppilas, nuorisotyöntekijä sekä työpaikkaohjaaja ja joskus myös huoltaja.

Perinteisen itsearviointilomakkeen täyttämisen ja arviointikeskustelun sijaan kouluissa olisi hyvä keskustella siitä, mitä muita työvälineitä itsearvioinnissa voitaisiin käyttää. Keskustelumalleja tarvitaan varsinkin työpaikoilla tehtäviä arviointeja varten. Oppilaat hyötyvät myös ryhmäarvioinneista, jolloin oppilaalla on mahdollisuus peilata omaa osaamistaan ja taitojensa kehittymistä ryhmän muiden oppilaiden työskentelyyn ja toimintaan.

6.6 Maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointi

Maahanmuuttajaoppilaiden eri oppiaineiden arvioinnissa otetaan huomioon oppilaan tausta ja vähitellen kehittyvä suomen kielen taito. Oppilaan taitoja ja osaamista voidaan arvioida työpaikkajaksojen yhteydessä, arvioinnissa voidaan käyttää suullisia kokeita, oppilaalle voidaan antaa enemmän aikaa kokeiden

tai tehtävien tekemiseen tai hän voi käyttää esimerkiksi kokeissa apuna sanakirjaa tai muita apuvälineitä. Maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointi kohdistuu ennen kaikkea eri oppiaineiden sisällön hallintaan, ei suomen kielen taitotasoon. Tätä eroa on selvennettävä myös työpaikkajaksoilla työpaikkaohjaajien laatimissa arvioinneissa.

Perusopetusasetuksen 10 §:n mukaan maahanmuuttajataustainen oppilas voidaan arvioida sanallisesti koko perusopetuksen ajan päättöarviointia lukuun ottamatta. Tällöin koulun on kuitenkin huolehdittava siitä, että oppilaalla ja hänen huoltajallaan on realistinen kuva oppilaan taidoista ja tiedoista sekä niistä aiheista tai asioista, joissa oppilaan tietojen ja taitojen tulisi vielä kehittyä.

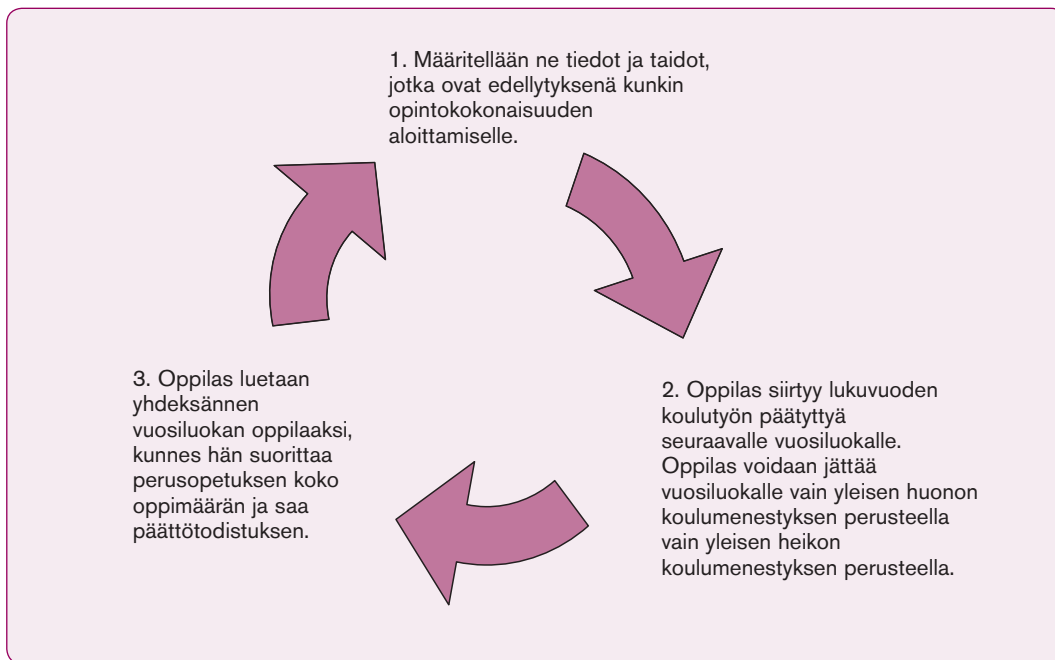
6.7 Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevien arviointi

Perusopetuksen oppilaan on mahdollista edetä opinnoissaan joko vuosiluokittain tai vuosiluokkiin sitomattomasti eli oman opinto-ohjelman^{XXII} mukaisesti. Vuosiluokkiin sitomaton opiskelu tuo tietyissä tilanteissa lisää joustoa paitsi oppilaan opintojen järjestämiseen myös niiden arviointiin. Muutoin arvioinnin periaatteet ovat oman opinto-ohjelman mukaan etenevillä samat kuin vuosiluokittaisissa opinnoissakin.

Oman opinto-ohjelman mukaan etenevän oppilaan osaamista ja suorituksia arvioidaan suhteessa opetussuunnitelmassa päätettyihin opintokokonaisuuksiin ja niiden tavoitteisiin. Opintokokonaisuudet voidaan muodostaa oppiaineittain tai integroiden eri oppiaineiden tavoitteita ja sisältöjä. Opetussuunnitelmassa päätetään myös opintokokonaisuuksien laajuudesta sekä siitä, mitä tietoja ja taitoja oppilaalta edellytetään, jotta hän voi siirtyä opiskelemaan seuraavaa opintokokonaisuutta.

Merkittävin jousto vuosiluokkiin sitomattomassa opiskelussa on se, että oppilas siirtyy lukuvuoden koulutyön päätyttyä seuraavalle vuosiluokalle ja jatkaa opintojaan siitä, mihin ne edellisessä lukuvuotena jäivät, vaikka hänellä olisi hylättyjä tai puuttuvia suorituksia. Luokallisessa järjestelmässä hylätyt tai

XXII Perusopetusasetus (852/1998) 11 §; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 13.

Kuvio 3. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelevan oppilaan arviointi.

puuttuvat suoritukset johtavat usein luokalle jäämiseen, jolloin kaikki oppilaan kyseisen vuosiluokan suoritukset – myös hyväksytyt – raukeavat. Vuosiluokattomassa opiskelussa oppilaan jo hyväksytysti suorittamat opinnot eivät siis raukea. Oppilas voidaan jättää luokalle vain yleisen huonon koulumenestyksen perusteella. Yhdeksännellä vuosiluokalla oppilas luetaan asianomaisen vuosiluokan oppilaaksi niin kauan, kunnes hän saa päättötodistuksen tai eroaa koulusta (kuvio 3).

6.8 HOJKSin mukaan opiskelevien oppilaiden arviointi

Yleisen oppimäärän mukaan opiskeltavissa aineissa oppilaan suoritukset arvioidaan suhteessa oppimäärän tavoitteisiin ja kuvauksiin hyvästä osaamisesta. Yksilöllisen oppimäärän mukaan opiskeltavissa aineissa arvioidaan oppilaan suoritukset hänelle yksilöllisesti asetettuihin tavoitteisiin perustuen. Näissä arviointi voi olla myös sanallinen kaikilla vuosiluokilla. Myös työpaikkajaksolla tavoitteet voidaan asettaa yksilöllisesti ja suoritukset arvioidaan sen mukaan.

6.9 Päättöarviointi joustavassa perusopetuksessa

Oppilaan päättöarvioinnissa noudatetaan joustavassa perusopetuksessa samoja periaatteita kuin muussakin perusopetuksessa. Päättöarviointia ja päättötodistuksia koskevat määräykset sisältyvät perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2004.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan päättöarvosanan tulee perustua monipuoliseen näyttöön oppilaan osaamisesta perusopetuksen päättövaiheessa vuosiluokilla 8-9. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että päättöarvosana muodostettaisiin esimerkiksi näiden luokkien kurssiarvosanojen keskiarvona. On erittäin tärkeää ottaa huomioon, että kaikissa oppiaineissa osaaminen on paljolti kumuloituvaa eli tietynä hetkenä näkyvä osaaminen sisältää myös aiemmin opitun. Kumuloituminen näkyy erityisen selvästi esimerkiksi kielissä, joissa oppilaan osaamisen opiskelun päättyessä kuvaa hänen kielitaitonsa tasoa. Myös muissa aineissa osaaminen on nykyisen oppimis- ja tiedonkäsityksen mukaan kumuloituvaa, sillä osaamisella tarkoitetaan enemmänkin jäsentyneen tieto- ja taitorakenteen muodostumista sekä

ajattelun, tiedon hankinnan ja käsittelyn sekä tiedon soveltamisen taitojen kehittymistä kuin yksittäisten sisältöjen hallintaa.

On myös otettava huomioon, että oppilaan osoittamassa osaamisessa voi olla murrosiän kuohunnasta tai muusta syystä johtuvia vaihteluja, vaikka varsinaisessa osaamisen tasossa ei olisikaan tapahtunut suuria muutoksia. Määrittelyllä 8–9 halutaan antaa arvioinnin asiantuntijalle eli opettajalle riittävä liikkumavara osaamisen tarkastelua ja arviointia varten. Tiukat valtakunnalliset ohjeet johtaisivat helposti monenlaisiin kohtuuttomuuksiin ja ongelmatilanteisiin.

Määrittelemällä päättövaiheeksi luokat 8 ja 9 halutaan myös ohjata käytäntöön, jossa opettaja jo 8. luokalla antaa oppilaalle ja huoltajalle ohjaavaa palautetta oppilaan osaamisen tasosta suhteessa päätösarvioinnin kriteerien määrittelemään hyvän osaamisen tasoon. Näin oppilaan ja hänen huoltajansa on mahdollista saada realistinen käsitys siitä, millä osa-alueilla oppilaan pitäisi vielä parantaa osaamistaan saadakseen tietyn päättöarvosanan.

6.10 Arvioinnin suorittaja

Todistusarvosanojen ja muun palautteen pohjaksi arviointitietoa kootaan useista lähteistä ja useilta toimijoilta.

<p>Toimintamuoto Koulussa tapahtuva opetus</p> <p>Itsenäinen opiskelu, projektityöt, oppimispäiväkirja ym.</p> <p>Työpaikka, oppimistehtävät, työskentelytavat, säännöllisyys</p> <p>Leirikoulu, tehtävät, käyttäytyminen, ryhmässä toimiminen</p>	<p>Opiskelua ohjaa Opettaja, mukana myös nuorisotyöntekijä</p> <p>Opettaja</p> <p>Työpaikkaohjaaja, ajoittain opettaja ja/tai nuorisotyöntekijä</p> <p>Opettaja, mukana myös nuorisotyöntekijä</p>
---	---

Arvosanan antamisesta vastaa aina opettaja, mutta hän saa aineksia arviointiin monista eri toimintamuodoista ja lähteistä, kuten muilta opettajilta, työpaikkaohjaajalta ja nuorisotyöntekijältä. Käytännössä tämä edellyttää sitä, että opettaja on hyvin selvillä oppilaan suorituksista ja saavutuksista eri oppimisympäristöissä.

Työpaikkajaksoilla opettaja ei pysty seuraamaan oppilaan päivittäistä työskentelyä, vaan siitä huolehtii työpaikkaohjaaja. Työpaikkajaksojen arviointi voi olla yhteinen arviointikeskustelu tai työpaikkaohjaajan kirjallinen tai suullinen raportointi oppilaan edistymisestä. Työpaikkatehtävät täydentävät sitä.

Myös huoltajille tulee antaa tietoa arvosanojen muodostumisesta. Huoltajien tulee saada tietoa oppilaan arvioinnin periaatteista ja arvosanoista, erityisesti siitä, että arvosanojen muodostumiseen vaikuttavat kokeiden lisäksi myös tuntiaktiivisuus, säännöllinen työskentely, oppilaan työskentelytaidot, työpaikkajaksot ja leirikoulut. Koulussa tulee varmistaa, että työpaikkajaksot ovat opiskelua eivätkä pelkästään työtä. Useissa kouluissa näitä asioita käsitellään huoltajien kanssa syksyn vanhempainilloissa. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on kuvattu oppilaan arvioinnin muodostumista ja arvosanan antamista työpaikkajaksolla.

6.11 Todistukset

Joustavassa perusopetuksessa oppilaalle annetaan

- lukuvuositolidistus lukuvuoden päättyessä
- erotodistus silloin, kun oppilas vaihtaa toiseen kouluun tai eroaa perusopetuksesta tai ei ole saanut oppivelvollisuutta suoritetuksi oppivelvollisuutensa aikana. Erotodistuksen liitteenä tulee olla koulussa noudatettu tuntijako sekä selvitys opetuksen mahdollisista painotuksista. Erotodistukseen ei merkitä käyttäytymisen arviota.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa tehdyn päätöksen mukaan voidaan lisäksi antaa:

- jaksoarviointi tai jaksotodistus kunkin jakson päättyessä, mikäli opetus on jaksotettua.

Päätötodistus annetaan perusopetuksen päättyessä oppilaalle, jonka suoritukset kaikissa numeroin arvosteltavissa aineissa ovat vähintään välttäviä.

Oppilaan todistukset ovat julkisia. Tarkempia säännöksiä niistä on opetussuunnitelman perusteissa.²³ Säädösten mukaan päätötodistukseen voi kuulua liitteitä, esimerkiksi arvio oppilaan käyttäytymi-

XXIII Opetussuunnitelman perusteet 2004, 256.

sestä ja työskentelystä sekä sanallinen liite alle kaksi vuosiviikkotuntia käsittävistä valinnaisista aineista. Jokaisesta liitteestä tulee ilmetä oppilaan tunnustietot. Päättötodistuksen liitteistä ei tule mainintaa päättötodistukseen.

Joustavassa perusopetuksessa todistuksissa noudatetaan samaa käytäntöä kuin muussakin perus-

opetuksessa. Huomiota on kuitenkin kiinnitettävä päättötodistuksen liitteisiin. Työpaikkajaksot, työtodistukset ja oppilaan muut erityiset suoritukset voidaan esittää päättötodistuksen liitteissä. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on lomake työtodistusta varten. Työtodistukset voivat olla oppilaan todistuksen liitteinä.

7 Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen oppilaat tarvitsevat yleensä muita oppilaita enemmän tehostettua tai yleistä tukea opiskelussaan. Tukimuodot^{XXIV} sinänsä eivät poikkea muusta perusopetuksesta. Opetussuunnitelman perusteissa oppilaan yleisiä tukimuotoja ovat kodin ja koulun välinen yhteistyö, oppimissuunnitelma, ohjaus, tukiopeutus, oppilashuolto ja kerhotoiminta.

Joustavassa perusopetuksessa korostuu kuitenkin hallintokuntien välinen yhteistyö ja huomiota

kiinnitetään oppilashuoltoryhmän kokoonpanoon ja moniammatilliseen toimintaan. Tukimuotona voidaan lisäksi pitää nuorisotyöntekijän tai vastaavan työskentelemistä luokassa opettajan työparina. Tätä toimintaa kuvataan tässä luvussa jäljempänä. Tuen tarve voidaan havainnollisuuden vuoksi jäsentää oppimisen, opiskelun ja koulunkäynnin tukemiseen ja toisaalta psykososiaaliseen eli kasvun ja kehityksen tukeen (taulukko 8).

Taulukko 8. Oppilaan tukeminen joustavassa perusopetuksessa. Tuen tarve ja tukimuodot.

Tuki	Tuen tarve	Tukimuodot
Oppimisen, opiskelun ja koulunkäynnin tuki	Koulun käynnin säännöllisyys	Kodin ja koulun yhteistyö, hallintokuntien yhteistyö, oppilashuoltopalvelut, opettajan työpari luokassa, poissaolojen seuranta
	Oman opiskelutyölin löytäminen	Yksilölliset ja toiminnalliset opiskelumuodot, oppilaanohjaus, työpaikkaopiskelujaksot
	Opiskelussa eteneminen	Oppimissuunnitelma tai HOJKS, ohjaus, jatkuvan palautteen periaate, arviointikeskustelut
	Oppimisvaikeudet	Yksilölliset opiskelumuodot, opetuksen eriyttäminen, tukiopeutus, osa-aikainen erityisopetus, koulupsykologin tuki
	Nivelvaiheen kysymykset, siirtyminen toisen asteen koulutukseen	Oppilaanohjaus, henkilökohtainen ohjaus, oppimissuunnitelma, oman jatkosuunnitelman työstäminen, kodin ja koulun yhteistyö, koulutusasteiden ja oppilaitosten yhteistyö
	Koulutusväylän ja uran valinta	Oppilaanohjaus, työpaikkaopiskelun antamat valmiudet, koulutuskokeilut ja tutustuminen toisen asteen oppilaitoksiin
Kasvun ja kehityksen tuki	Sopeutuminen ryhmään	Nuorisotyöntekijä luokassa opettajan työparina, ryhmän merkitys, ryhmäytymistä tukevat työmuodot, seikkailukasvatus
	Henkilökohtaiset vaikeudet, sosiaaliset ongelmat	Oppilashuoltopalvelut, oppilashuoltoryhmä, oppilaanohjaus, nuorisotyöntekijän antama yksilöllinen tuki, ohjaus koulun ulkopuolisen tuen piiriin
	Kotiin tai perheeseen liittyvät vaikeudet	Oppilashuollon palvelut, koulun ja kodin yhteistyö, hallintokuntien välinen yhteistyö

XXIV Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 19.

7.1 Kodin ja koulun yhteistyö joustavassa perusopetuksessa

Kodin ja koulun yhteistyötä määrittelevät niin perusopetuslaki ja -asetus kuin opetussuunnitelman perusteet seuraavasti:

- koulun kasvatustavoitteet
- koulutyön suunnitteluun ja arviointiin osallistuminen
- opinto-ohjaus, opintoihin liittyvät valinnat
- oppilaan opintojen edistyminen, työskentely ja käyttäytyminen
- vuosiluokalle jättäminen
- uskonnon opetuksen järjestäminen
- kieli- ja kulttuuriryhmän opetusjärjestelyt
- oppilashuollollinen tuki
- kurinpidolliset rangaistukset
- tukiopetus
- erityisopetukseen siirto
- oppimissuunnitelma ja HOJKS
- salassapito ja oppilasta koskevien tietojen antaminen
- kerhotoiminta sekä aamu- ja iltapäivätoiminta

Huoltajilla on oikeus saada tietoa esimerkiksi opetussuunnitelmasta, opetuksen järjestämisestä ja oppilashuollosta, mutta on tärkeää, että he voivat osallistua myös koulun opetus- ja kasvatustyön suunnitteluun.^{XXV} Kodin ja koulun yhteistyön linjaamiseen opetussuunnitelmatyössä osallistuvat myös kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaiset.

Joustavassa perusopetuksessa yhteistyö huoltajien kanssa on vielä tavallistakin tärkeämpää. Joustavan perusopetuksen toimintamallit, kuten pitkät työpaikkajaksot, poikkeavat tavanomaisesta koulunkäynnistä. Vanhemmilla saattaa olla paljon kysymyksiä joustavan perusopetuksen toimintamuodoista, he saattavat olla huolissaan esimerkiksi joustavan perusopetuksen vertailukelpoisuudesta tavanomaiseen perusopetukseen ja pohtia, antaako se esimerkiksi samat jatko-opiskelumahdollisuudet.

Vanhempien osallistumista joustavan perusopetuksen suunnitteluun voidaan perustella myös sillä, että huoltajat voivat näin paremmin sitoutua uuteen toimintatapaan, ehkä kiinnostuvat sen kautta aikaisempaa enemmän lapsensa koulunkäynnistä ja osaavat myös paremmin tukea sitä. Rakentamalla huoltajien kanssa yhteistyössä nuorta tukevia toimintamalleja pystytään myös turvaamaan, että nuori saa kotoaan tukea peruskoulun jälkeisessä nivelvaiheessa. Kokemusten mukaan vanhemmat yleensä hyväksyvät joustavan perusopetuksen toimintamallit, erityisesti havaittuaan oppilaan koulunkäynnin sujuvan ja motivaation paranevan.

Vanhemmat ja vanhempien verkostot voivat toimia myös voimavarana joustavan perusopetuksen ryhmissä. Huoltajat voivat osallistua leirikouluihin tai muihin tapahtumiin ja tuoda myös ammatillista asiantuntemustaan luokan käyttöön.⁴⁷ Eräissä joustavan perusopetuksen ryhmissä vanhemmille on järjestetty keskinäisiä tukiryhmiä sekä vanhempien ja nuorten yhteisiä tapaamisia. Joskus koulussa joudutaan oppilaan perhetilanteen vuoksi ottamaan yhteyttä lastensuojeluviranomaisiin.^{XXVI}⁴⁸ Hyvä keskusteluyhteys kodin ja koulun välillä helpottaa yhteydenpitoa myös silloin, kun kohdataan ongelmia.

Erityisesti joustavan perusopetuksen maahanmuuttajaoppilaiden vanhemmat tulisi saada osallistumaan toiminnan suunnitteluun kulttuurierojen vuoksi. Aktiivinen osallistuminen saattaa auttaa sekä nuorta itseään että hänen vanhempiaan niin ympäröivän yhteiskunnan kuin opetuskäytäntöjenkin ymmärtämisessä.

Joustavan perusopetuksen arvioinnissa⁴⁹ tarkasteltiin myös kodin ja koulun yhteistyötä ja sen onnistuneisuutta seuraavasti. JOPO®-toiminnan keskeinen uusi toimintatapa on tehostettu yhteistyö kodin ja koulun välillä. Oppilaiden poissaolojen vähentäminen on onnistunut oikea-aikaisen puuttumisen kautta, mikä käytännössä on tarkoittanut välitöntä yhteydenottoa kotiin, mikäli oppilas ei ole ilmestynyt aikataulun mukaisesti sovittuun paikkaan.

XXV Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 20.
XXVI Lastensuojelulaki (417/2007).

Yhteyttä on pidetty pääasiassa puhelimitse ja tekstiviestein. Yhteistyöhön on liittynyt myös tavallista useampia vanhempainiltoja ja palaverieja sekä muuta yhteydenpitoa ja vuorovaikutusta. Joissakin ryhmissä on järjestetty huoltajille esimerkiksi tutustumisiltoja, päivällisiä, retkiä ja pelitapahtumia yhdessä oppilaiden kanssa.

Kodin ja koulun välinen yhteistyö on onnistunut varsin hyvin. Huoltajien antamien (koulu)arvosanojen keskiarvo oli 8,8 ja JOPO®-ryhmien vetäjien 7,9. JOPO®-ryhmien vetäjät toivat avoimissa vastauksissa esille eniten erilaisia yhteydenpito-ongelmia.

7.2 Ohjauksen järjestäminen joustavassa perusopetuksessa

Perusopetuslain (L 628/1998) mukaan oppilaalla on oikeus saada riittävästi tarvitsemaansa henkilökohtaista ja muuta ohjausta. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaanohjauksen tehtävänä on tukea oppilaan kasvua ja kehitystä, opiskeluvalmiuksia ja sosiaalista kypsymistä sekä elämänsuunnittelun kannalta tarpeellisten tietojen ja taitojen kehittymistä. Ohjaustoiminta muodostaa koko perusopetuksen kestävä jatkumon, jonka toteuttamiseen osallistuvat kaikki opettajat.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa on määriteltävä ohjaustoiminnan periaatteet ja työnjako eri toimijoiden kesken. Siinä kuvataan myös yhteistyö paikallisen työelämän kanssa. Nivelvaiheissa oppilaan siirtymistä tuetaan kouluasteiden ja oppilaitosten rajat ylittävällä yhteistyöllä perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten opinto-ohjaajien sekä opettajien kesken.^{XXVII} Ohjauksen työmuotoja perusopetuksessa ovat henkilökohtainen ohjaus, pienryhmäohjaus, luokkatunnit ja työelämään tutustuminen.

Joustavassa perusopetuksessa oppilaanohjaus on erityisen tärkeää. Ohjaus niveltyy kiinteästi muuhun toimintaan. Normaalista pienempi ryhmä sinänsä mahdollistaa hyvän oppilaantuntemuksen. Ryhmän ohjaukseen ja ryhmäytymiseen panostetaan myös vahvasti tavoitteena saada ryhmästä niin toimiva, että siitä muodostuu oppilasta tukeva tekijä. Erilaiset joustavat toimintamuodot, kuten leirikoulu, antavat

runsaasti mahdollisuuksia ja luontevia tilanteita ohjaukseen sekä ryhmässä että yksilöllisesti. Uravalinnan tukemiseksi ja kokemusten saamiseksi eri koulutus- ja ammattialoilta voidaan oppilaille järjestää myös tutustumistilaisuuksia tai opiskelujaksoja tai koulutuskokeilua toisen asteen oppilaitoksissa. Työpaikkajaksoja jo sinänsä toimivat keinona tutustua eri aloihin.

Ohjauksen työnjako joustavassa perusopetuksessa

Oppilaanohjauksen työnjako joustavassa perusopetuksessa voi poiketa tavanomaisesta. Käytännössä ohjauksesta huolehtivat pääosin *opettaja* ja *nuorisotyöntekijä*, joilla on yleensä läheisin suhde oppilaaseen kouluyhteisössä. Pienessä ryhmässä ohjaus voidaan niveltää luontevasti luokka- tai työpaikkatilanteisiin. Opettajan työparina luokassa toimiva *nuorisotyöntekijä* tai sosiaalityöntekijä osallistuu erityisesti oppilaan psykososiaaliseen ohjaukseen, johon hänellä on oman ammattitaitonsa tuoma erityisosaamista. Koska luokassa toimii kaksi henkilöä, voi kumpi tahansa tarvittaessa irrottautua luokkatilanteesta myös henkilökohtaiseen ohjaukseen. Joustavassa perusopetuksessa erityisesti psykososiaalinen eli kasvun ja kehityksen ohjaus voidaan integroida muuhun kasvatukseen ja opetukseen luokkatilanteissa ja leirikouluissa.

Työpaikalla tapahtuvasta työtehtävien ohjauksesta vastaavat pääosin *työpaikkaohjaajat*. Opettaja ja nuorisotyöntekijä vastaavat yhdessä työpaikkajaksoista ja ohjauksen järjestämisestä työpaikoilla. Työpaikkajaksojen aikana on mahdollista kiinnittää huomiota myös uravalinnan kysymyksiin.

Oppilaanohjaajan tehtävä joustavassa perusopetuksessa on kahtalainen. Toisaalta oppilaanohjaaja voi osallistua ohjaukseen luokan opettajan ja nuorisotyöntekijän kanssa. Toisaalta hän voi toimia ohjauksen asiantuntijana ja eräänlaisena konsulttina, joka asiantuntemuksellaan tukee opettajaa ja nuorisotyöntekijää näiden antamassa ohjauksessa.

Joustavassa perusopetuksessa tulisi suunnitella etukäteen myös ohjaus perusopetuksen tai toisen asteen nivelvaiheissa ja sopia sitä koskevasta yhteistyöstä

XXVII Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 21 ja 256.

muiden oppilaitosten kanssa vanhempia unohtamatta. Tietojen siirtoon ja salassapidon käytänteisiin olisi hyvä kiinnittää nivelvaiheessa erityistä huomiota sekä sopia yksittäistä oppilasta koskevien tietojen luovuttamisesta vanhempien kanssa. Hyvin valmisteltu siirtymä koulutusasteelta toiselle ehkäisee oppilaan jäämistä pois jatkokoulutuksesta ja helpottaa alkutai-paletta uudessa koulumuodossa ja oppilaitoksessa.

Ohjaus ja sitä koskeva työnjako voidaan joustavassa perusopetuksessa sopia monella tavalla. Työn ja vastuiden jako kirjataan opetussuunnitelmaan.

Työpaikkaopiskelu ohjauksen keinona

Joustavassa perusopetuksessa työpaikalla opiskelu vahvistaa mahdollisuuksia oppilaan ammatinvalinnan ohjaukseen. Kun työpaikkajaksoja parin kouluvuoden aikana voi olla jopa 8–10, voidaan oppilaiden kanssa yhdessä tutkia aina asianomaisen työpaikan työtä, työn sisältöä, sen edellyttämää koulutusta ja oppilaan kiinnostuksen kohteita. Myöhempiä työpaikkajaksoja on sitten mahdollista suunnata oppilaan toiveiden mukaan. Työpaikkajaksojen pohjalta voidaan usein myös järjestää tutustumista alan koulutukseen esimerkiksi lähialueen ammatillisessa oppilaitoksessa.

7.3 Tukiopetus

Tukiopetus on eriyttämisen muoto, jolle on ominaista yksilöllinen ohjaus ja ajankäyttö sekä yksilölliset tehtävät. Opinnoissa tilapäisesti jälkeen jääneellä tai muutoin tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada tukiopetusta. Tukiopetus tulee aloittaa heti, kun oppimisvaikeudet on havaittu, jotta oppilas ei jäisi pysyvästi jälkeen opinnoissaan. Ennen kuin oppilaan menestyminen oppiaineessa tai aineryhmässä arvioidaan heikoksi, hänellä tulee olla mahdollisuus osallistua tukiopetukseen.^{XXVIII}

Joustavassa perusopetuksessa tukiopetuksen tehtävä ja tavoitteet eivät poikkea muusta perusopetuksesta. Tukiopetustarpeen varhainen havaitseminen ja tukiopetuksen antaminen heti tarvittaessa ovat joustavas-

sa perusopetuksessa vielä tavallistakin olennaisempia asioita, koska vaarana on muutoinkin oppilaiden koulunkäynnin keskeytyminen tai koulumotivaation heikkeneminen epäonnistumisen kokemusten tai heikkojen oppimistulosten vuoksi. Joustavassa perusopetuksessa tukiopetusta saatetaan tarvita runsaasti myös oppilaan aikaisemman kouluhistorian vuoksi syntyneiden puutteiden ja tiedollisten aukkojen vuoksi. Näiden havaitseminen ja niihin puuttuminen parantaa myös oppilaan jatko-opiskeluvalmiuksia ja saattaa siten edistää nivelvaiheen sujuvuutta. Toisaalta pieni ryhmäkoko sinänsä mahdollistaa yksilöllisemmän opetuksen ja antaa opettajalle aikaa paneutua yksittäisten oppilaiden tukemiseen.

7.4 Oppilashuolto ja moniammatillinen yhteistyö

Oppilashuollolla tarkoitetaan huolehtimista lapsen ja nuoren oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista. Oppilashuollosta säädetään perusopetuslaissa sekä kansanterveyslaissa ja lastensuojelulaissa.^{XXIX} Toimintana oppilashuolto siis sijoittuu opetustoimen, sosiaalitoimen ja terveystoimen risteykseen ja on perinteisin moniammatillinen työmuoto kouluyhteisössä.

Perusopetuksessa oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa (66/1972) määritelty kouluterveydenhuolto ja lastensuojelulaissa (682/1983) tarkoitettu kasvatuksen tukeminen.

Kouluterveydenhuolto on siis kansanterveislain nojalla kunnan terveydenhuollon vastuulle kuuluvaa toimintaa. Uuden lastensuojelulain (417/2007) 9 §:n mukaan kunnan tulee järjestää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita, jotka antavat oppilaille riittävän tuen ja ohjauksen koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi.

Koululakeihin ja kansanterveyslakiin on kirjattu lisäksi yhteistyövelvoite, jonka mukaan kunnan

XXVIII Perusopetuslaki (628/1998) 16 §. Opetussuunnitelman perusteet 2004, 23.
XXIX Perusopetuslaki (628/1998) 31 a § ja 15 §; kansanterveyslaki (66/1972) 14 §; lastensuojelulaki (417/2007) 2–3§ ja 9 §.

opetustoimen ja terveys- ja sosiaalitoimen viranomaisten on toimittava yhteistyössä opetussuunnitelman laatimisessa siltä osin, kun se koskee oppilashuoltoa sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä.

Myös opetussuunnitelman perusteissa on määrittänyt oppilashuoltoa. Opetussuunnitelman perusteiden edellyttämä oppilashuollon suunnitelma määrittelee oppilashuollon keskeiset tavoitteet ja sisällöt. Tavoitteena on luoda turvallinen oppimis- ja kouluympäristö, suojata mielenterveyttä, ehkäistä syrjäytymistä ja edistää kouluyhteisön hyvinvointia ja oppilaiden tasapainoista kasvua ja kehitystä.

Oppilashuolto sisältää niin yhteisöllisen kuin yksilöllisen tuen näkökulmat. Koko kouluyhteisöön kohdistuvia opiskeluympäristön hyvinvointia tukevia toimenpiteitä ovat esimerkiksi osallisuuden lisääminen tai myönteisen vuorovaikutuksen kehittäminen. Tarvittaessa oppilashuollon toimenpiteet voivat olla yksittäiselle oppilaalle tarjottavaa yksilöllistä tukea joko kasvuun tai oppimiseen liittyvissä pulmatilanteissa.

Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan oppilashuollon moniammatillista luonnetta, ongelmien ennaltaehkäisyä ja varhaista havaitsemista. Perusteet painottavat sitä, että huolenpito oppilaiden hyvinvoinnista sekä oppilashuollosta on kaikkien kouluyhteisön aikuisten yhteinen tehtävä. Oppilashuollon mieltäminen kaikille kuuluvana yhteisöllisenä kehittämishaasteena on erityisen tärkeää varhaisen puuttumisen näkökulmasta. Moniammatillisuus ilmenee myös siten, että oppilashuoltoryhmiin kuuluu eri alojen asiantuntijoita, jotka tuovat ryhmään erilaisia näkökulmia ja monipuolista osaamista.

Joustavassa perusopetuksessa voidaan puhua tehostetusta oppilashuollosta. JOPO®-oppilaat tarvitsevat usein tavallista enemmän, monipuolisempaa ja yksilöllisempää tukea opiskelussaan ja koulunkäynnissään. Oppilashuollossa näihin haasteisiin on hyvä valmistautua ennakolta. Myös vanhempien tuen tarve saattaa olla tavallista suurempaa, mikä on syytä huomioida kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä sovittaessa.

Tärkeimmät oppilashuoltoon liittyvät työmuodot joustavassa perusopetuksessa ovat *oppilashuoltoryhmän* tehostettu toiminta ja opettajan työparina työskentelevä *nuorisotyöntekijä* tai vastaava.

Oppilashuoltoryhmä

Joustava perusopetus kuuluu koulun opetuksen ja siis myös oppilashuollon kokonaisuuteen. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, lapsen, nuoren ja heidän huoltajiensa kunnioittaminen sekä eri osapuolien tietojensaantia ja salassapitoa koskevat säädökset.

Oppilashuoltotyötä voidaan koordinoita ja kehittää moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä. Koulutuksen järjestäjä päättää oppilashuollon järjestämistavasta eli myös siitä, miten oppilashuoltoryhmien toiminta organisoidaan kunnan ja koulun tasolla. Oppilashuoltoryhmä voi olla koko koulun yhteinen tai koottu erikseen joustavaa perusopetusta varten. Jälkimmäinen tapa voi olla perusteltu, jos joustavan perusopetuksen ryhmässä on sellaista tehostetun oppilashuollon tarvetta, että se vie liikaa huomiota koulun muulta oppilashuollolta. Käsiteltäessä yksittäistä oppilasta koskevia asioita myös tietosuojan ja salassapitoon liittyvien kysymysten turvaaminen voi olla helpompaa oppilashuoltoryhmässä, jonka kokoonpano vastaa JOPO-ryhmään liittyvien tehtävien hoitamista.

Joustavassa perusopetuksessa oppilashuolto on nähtävä pikemminkin jatkuvana oppilaan tukiprosessina kuin yksittäisinä tilannekohtaisina puuttumina. Oppilashuolto käynnistyy jo oppilasvalinnan vaiheessa, jolloin oppilashuoltoryhmä voi perehtyä oppilaaseen, hänen kouluhistoriaansa ja tilanteeseensa. Oppilashuollossa rakennetaan oppilaalle tukiverkostoa, joka toimii koko kouluajan ja jonka tuki jatkuu vielä nivelvaiheessa ja ehkä sen ylikin. Käytännössä oppilashuoltoryhmä seuraa toimintaa taustalla, mutta tarvittaessa tarjoaa tukeaan. Opettajan ja oppilashuoltoryhmän yhteistyö on kiinteätä, opettaja voi tuoda oppilashuoltoryhmään asiat varhaisessa vaiheessa oman tuntumansa ja näkemyksensä perusteella. Oppilashuoltoryhmä voi näin toimia opettajan taustatukena JOPO® -luokan erilaisissa haasteissa.

Oppilashuollon tukiverkostoa voidaan rakentaa joustavan perusopetuksen oppilaille myös normaalin kouluopetuksen ohella kutsumalla esimerkiksi järjestöjen edustajia, poliisin, päihdeyksikön tai terveydenhuollon henkilöstöä pitämään asiantuntija-

esityksiä. Tarkoituksena on tiedon lisäämisen ohella tutustuttaa oppilaita ao. tahojen edustajiin, tehdä paikkakunnan tukitoimintaa tutuksi mahdollista myöhempää tarvetta varten ja madaltaa kynnystä palvelujen käyttöön. Samalla kun poliisi antaa liikennetietoa tai kertoo nuorille tärkeistä ikärajoista luodaan myös luottamuksellisia suhteita oppilaiden ja viranomaisten välille.

7.5 Nuorisotyöntekijä opettajan työparina

Joustavassa perusopetuksessa edellytetään, että kunnan nuorisotoimi tai sosiaalityö osoittaa nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän ryhmän toimintaa varten. Nuorisotyöntekijällä on koulutuksensa perusteella ehkä paras tuntuma nuorten ohjaamiseen, mutta koulutuksesta ja työkokemuksesta riippuen muutkin ryhmät voivat toimia opettajan työparina JOPO®-luokassa. Opettajan työpari on läsnä luokkatilanteissa ja ryhmän muussa toiminnassa. Hän on

jatkuvasti oppilaiden käytettävissä ja pystyy normaalin koulutyön yhteydessä havaitsemaan mahdolliset ongelmatilanteet, antamaan yksilöllistä tukea, käymään keskusteluja oppilaiden kanssa ja toisaalta kiinnittämään huomiota myös koko luokkayhteisön toimintaan häiriötilanteissa. Opettaja puolestaan pystyy näin keskittymään opetukseen. Nuorisotyöntekijä ei siis toimi opettajana, vaan hänen vastuualueenaan on ryhmätoiminnan tukeminen sekä oppilaiden yksilöllinen ohjaus ja tuki.

Eri paikkakunnilla ja luokkayhteisöissä nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän toimenkuva voi muotoutua jossain määrin eri tavoin riippuen esimerkiksi henkilöiden koulutuksesta ja osaamisesta. Olennaista on, että opettaja ja nuorisotyöntekijä muodostavat tiimin, jonka toiminta on saumatonta ja tukee oppilaan opiskelua sekä henkilökohtaista kasvua ja kehitystä. Koska nuorisotoimen osallistuminen tässä määrin koulun toimintaan on uutta, esitetään seuraavassa yhden nuorisotyöntekijän toimenkuva.

Taulukko 9. Esimerkki nuorisotyöntekijän tehtävistä ja toimenkuvasta joustavassa perusopetuksessa.

- 1 Yksilöllinen tuki: nuoren ja ohjaajan väliset keskustelut, fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen.
- 2 Työpaikkaopiskelun järjestelyt: työpaikkaverkoston ylläpito, työpaikkaopiskelun seuranta ja arviointi yhdessä opettajan kanssa.
- 3 Yhteistyö nuoren ja hänen vanhempansa kanssa nuoren asioissa sekä vanhempainryhmän suunnittelu- ja vetovastuu.
- 4 Osallistuminen koulun toimintaan: oppilashuolto, oppilasvalinta, yhteistyö koulun muiden toimijoiden kanssa.
- 5 Toimiminen osana nuoren muuta tukiverkosta.
- 6 Nuorisotoimen sekä muiden virastojen ja kolmannen sektorin nuorille tarjoamien palvelujen tunteminen ja nuorien ohjaaminen niiden käyttöön.
- 7 Uranvalinnanohjaus- ja ammatinvalintakeskustelut.
- 8 Jälkiseuranta; yhteishaun tulokset ja jatko-opiskelupaikkojen saaminen, yhteistyö toisen asteen oppilaitosten kanssa, nuoren tukeminen tarvittaessa nivelvaiheessa.
- 9 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa: nuorisotoimi, koulutoimi, sosiaalityö jne.
- 10 Leirit ja opintokäynnit; vetäminen ja ohjaus yhdessä opettajan kanssa.

8 Oppilaiden valinta joustavaan perusopetukseen

JOPO®-ryhmään ei jouduta – sinne päästään! Joustavassa perusopetuksessa on eri tavoin pyritty parantamaan oppilaan heikkoa koulumotivaatiota. Siksi käytäntönä on useimmiten ollut, että oppilasta ei siirretä tai sijoiteta joustavaan perusopetukseen, vaan hän voi hakea sinne itse. Joustavan perusopetuksen ryhmä ei siis ole paikka, jonne otetaan talteen ne oppilaat, joiden opiskelu tavanomaisessa yleisopetuksen ryhmässä ei suju. Ryhmään tuleminen on oppilaalta ja hänen huoltajaltaan aktiivinen ja haluttu päätös.

Tässä luvussa käsitellään seuraavia asioita:

- kenelle joustava perusopetus sopii ja ketkä siitä hyötyvät
- joustavasta perusopetuksesta tiedottaminen
- oppilaiden valintaprosessi joustavaan perusopetukseen
- yhteistyö kotien kanssa oppilaiden valinnassa.

8.1 Oppilasvalinnan edellytyksiä ja kriteereitä

Oppilasvalinnan edellytyksiä voidaan kuvata seuraavasti: Joustavassa perusopetuksessa oppilaat opiskelevat pääsääntöisesti yleisopetuksen opetussuunnitelman mukaan. Oppilaalla ei pääsääntöisesti ole erityisopetukseen siirtopäätöstä, mutta kylläkin

koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia. Eroavuuksia tavanomaiseen opiskeluun on työmuodoissa ja opetusmenetelmissä, jotka valitaan ja sovelletaan oppilaiden yksilöllisten tarpeiden mukaan. Joustava perusopetus on siis tapa järjestää yleisopetusta yksilöllisemmin työmuodoin. Myös opetusryhmä on tavallista pienempi yksilöllisten järjestelyjen vuoksi. Tarkoitus on, että samanlaisia työmuotoja voidaan soveltaa missä tahansa perusopetuksessa muutoinkin. Joustavaan perusopetukseen voidaan myös integroida oppilaita, joilla on yksilöllistettyjä oppimääriä ja jotka on otettu tai siirretty erityisopetukseen.

Ketkä sitten hyötyvät joustavasta perusopetuksesta? Seuraavassa on esitetty joustavan perusopetuksen oppilasvalinnan kriteereitä.

- Oppilaalla on vaara jäädä vaille perusopetuksen päättötodistusta tai hänen koulunkäyntinsä ei suju perinteisellä mallilla.
- Oppilaalla on mahdollisuus hyötyä työpainotteisuudesta ja toiminnallisista työtavoista.
- Oppilas on riittävän aktiivinen ja pystyy jossain määrin itsenäiseen työskentelyyn, mikä on tarpeen erityisesti työpaikkaopiskelussa.
- Oppilas on riittävän motivoitunut ja sitoutunut aloittamaan opiskelun joustavan perusopetuksen ryhmässä.
- Oppilaat voivat tulla vuosiluokilta 6–9.

- Oppilaita voi olla myös lisäluokalta (10. lk.).
- Myös oppilaan perhe on sitoutunut asiaan.

Maahanmuuttajataustaisilla oppilailta kriteerinä voi lisäksi olla esimerkiksi seuraavaa:

- Oppilaalla on riittävä kielitaito.
- Oppilaalla on vähäinen koulutustausta.
- Oppilaalla on omasta kotimaastaan aikaisempaa työkokemusta, jota voidaan hyödyntää opetuksessa.

Koulutuksen järjestäjä vahvistaa opetussuunnitelmassa oppilasvalinnassa käytettävät kriteerit. Niiden kirjaaminen opetussuunnitelmaan on tarpeen oppilaan oikeusturvan vuoksi, ja se myös selkeyttää koulujen oppilashuoltoryhmien työtä oppilaita valittaessa. Kriteerejä tarvitaan sellaisia tilanteita varten, joissa joustavan perusopetuksen ryhmään on hakemassa enemmän oppilaita kuin voidaan ottaa. Silloin joudutaan pohtimaan muun muassa sitä, ketkä oppilaat hyötyvät joustavan perusopetuksen toimintamalleista. Kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä on esimerkkejä opetuksen järjestäjien oppilasvalinnalle vahvistamista perusteista.

8.2 Valintaprosessi

JOPO®-toiminnan arvioinnissa⁵⁰ suositellaan oppilasvalintaprosessista seuraavaa: Opetussuunnitelmaan olisi hyvä kirjata suuntaa antavat oppilasvalintakriteerit, joita tapauskohtaisesti sovelletaan. Oppilaiden yksilöllisten elämäntilanteiden takia on perusteltua, että valinta on prosessi, johon kuuluu esimerkiksi seuraavia elementtejä: 1) oppilaan/huoltajan hakemus ja/tai oppilashuoltohenkilöstön suositus oppilaalle ja huoltajalle, 2) hakijoiden tilanteen/soveltuvuuden kokonaisvaltainen arviointi esimerkiksi moniammatillisen työryhmän toimesta, 3) haastattelu (esimerkiksi opettaja, kuraattori, nuorisotyöntekijä, oppilas, huoltaja). Näin oppilasvalintaprosessissa tulee esille oppilaan oma halukkuus sekä ammattiryhmien monipuolinen ja kattava asiantuntemus. Haastattelussa on vielä mahdollisuus yhdessä pohtia oppilaan opetuksen järjestämistä.

Arvioinnissa todetaan myös, että joustavassa perusopetuksessa on mielletty hankaliksi ne muuta-

missa kunnissa käytössä olevat oppilasvalintakäytännöt, joissa esimerkiksi naapurikuntien koulut tai erillinen päättäjär ryhmä valikoi ja lähettää oppilaat JOPO®-ryhmään, jolloin päätöksenteon taustalla ei välttämättä ole vahvaa ymmärrystä toiminnan luonteesta⁵¹.

Seuraavassa kuvataan valintaprosessin eri vaiheita.

Toiminnasta tiedottaminen

Joustavan perusopetuksen alkamisesta on kunnissa tiedotettu yleisesti vuodenvaihteen jälkeen, mutta myös yksityiskohtaisempaa tietoa tarvitaan. Tiedotusmateriaalissa on kuvattava joustavaa perusopetusta ja sen erityispiirteitä, jotta oppilaat ja vanhemmat sekä koulujen henkilöstö saavat käsityksen uudesta toimintamuodosta ja sen perusteista. Kohderyhminä tiedottamisessa ovat koulut, opettajat, oppilaat ja vanhemmat. Maahanmuuttajaoppilaille tarvitaan omakielisiä tai englanninkielisiä esitteitä. Esimerkkejä on kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

Koulut ovat tiedottaneet yleisesti joustavasta perusopetuksesta esimerkiksi vanhempainilloissa tai reppupostina yleiskirjeellä. Oppilaiden ja huoltajien tiedottamisessa tarvittaneen toimintaa kuvaavia esitteitä, joissa selvitetään myös oppilaiden valintaa ja ryhmään hakeutumista.

Koulujen oppilashuoltoryhmien jäsenet, kuraattorit, oppilaanohjaajat ja/tai luokanvalvojat ottavat yhteyttä niihin perheisiin, joiden lasten he arvelevat hyötyvän joustavasta perusopetuksesta. Silloin on ollut mahdollisuus kuvata toimintaa yksityiskohtaisemmin ja vastata vanhempien kysymyksiin.

Useissa kunnissa ja kouluissa lähetetään JOPO®-tiedotteita myös sidosryhmille, kuten seurakunnalle, vanhempainyhdistykselle, yrittäjäyhdistykselle tai muille alueen toimijoille.

Toinen keskeinen kohderyhmä joustavasta perusopetuksesta tiedottamisessa ovat koulut ja opettajat. Koska kysymyksessä on uusi toimintamuoto, saattaa se herättää opettajissa kysymyksiä muun muassa tavoitteista tai työpaikkaopiskelusta. Joustavan perusopetuksen ryhmän toiminnan edellytyksenä on, että se pystyy liittymään kouluyhteisöön ja että kouluyhteisö toisaalta ottaa sen osakseen. Tästä tiedottamisesta vastaa koulun rehtori. Varsinkin joustavan perusopetuksen käynnistysvaiheessa ryhmän työparin

eli opettajan ja nuorisotyöntekijän läsnäolo opettajainkokouksissa antaa mahdollisuuden perehtyä uusiin toimintamuotoihin perusteellisesti.

Oppilashuoltoryhmät oppilasvalinnassa

Oppilaiden valinnassa oppilashuoltoryhmät ovat keskeisessä asemassa. Niiden tiedossa ovat mahdolliset koulupudokkaat tai oppilaat, joilla on ollut poissaoloja ja joiden koulunkäynti on ollut epäsäännöllistä. Paikkoja joustavassa perusopetuksessa on rajatusti, jolloin joudutaan tarkoin pohtimaan, kenelle uutta toimintamuotoa edes ehdotetaan. Kunnan eri koulujen oppilashuoltoryhmät kokoontuvat keväällä selvittämään asiaa. Ne päättävät myös valintamenettelyn yksityiskohdista ja hakuajasta. Jos kunnassa on useita kouluja, voidaan valinta keskittää yhteen kouluun. Toinen vaihtoehto on, että kukin koulu esittää omat ehdokkaansa ryhmään. Varsinkin valintakriteerien tasapuolisuuden vuoksi keskitetty valinta saattaa olla oikeudenmukaisempi menettely. Oppilashuoltoryhmien jäseniä osallistuu myös hakumenettelyyn. Hakuaika ryhmään on yleensä keväällä, maaliskuuhetimituissa. Oppilasvalintaprosessia on kuvattu tarkemmin kirjan liitteenä olevalla CD-levyllä.

Haastattelut

Kaikki JOPO®-ryhmiin tulevat oppilaat haastatellaan. Haastatteluun oppilaat valitaan esimerkiksi oppilashuoltoryhmän suosituksesta ja/tai oppilaan oman hakemuksen perusteella. Haastatteluun varataan yleensä aikaa ainakin tunti. Monissa kouluissa oppilaan huoltaja on mukana haastattelussa. Haastattelijana toimii ryhmän tiimi eli opettaja, nuorisotyöntekijä ja joskus myös rehtori, jotka myöhemmin vastaavat ryhmän toiminnasta.

Taustatietoina haastattelussa ovat oppilashuoltoryhmien lausunto tai kannanotot siitä, miten oppilas voi hyötyä joustavasta perusopetuksesta ja miten toimintamalli voisi sopia hänen tilanteeseensa. Haastattelua voi edeltää esimerkiksi haastateltavan oppilaan ja mahdollisesti myös huoltajan tutustumiskäynti joustavan perusopetuksen ryhmään, jolloin haastattelutavat tietävät jo paremmin, millaisesta toimintamallista on kysymys.

Haastattelun tavoitteena on ennakoida ja pyrkiä varmistumaan siitä, sopiiko oppilas joustavan perusopetuksen ryhmään, miten hän suhtautuu sen työmuotoihin ja -menetelmiin ja miten hän pystyy sitoutumaan ryhmän toimintaan. Samalla pyritään selvittämään nuoren motivaatiota, kiinnostuksen kohteita ja ryhmään sopeutumista. Yhtenä valintaperusteena on, että nuori pääsee ryhmään vain, jos hän itse haluaa aloittaa opiskelun siinä. Opettajan, huoltajan tai jonkun muun toive tai suositus ei yksin riitä.

Oppilaiden valinnassa joudutaan myös pohtimaan paitsi ryhmään otettavia oppilaita yksilöinä, myös sitä, miten he mahdollisesti toimivat ryhmän jäseninä. Joustava perusopetus on tarkoitettu sekä tytöille että pojille. Käytäntö on osoittanut, että valintatilanteessa ei kannata muodostaa sellaista ryhmää, jossa on vain yksi jommankumman sukupuolen edustaja.

Vaikka joustavaan perusopetukseen on mahdollista ottaa oppilaita perusopetuksen vuosiluokilta 7–9 ja lisäopetuksesta, on ryhmän rakenteen ja toimivuuden vuoksi tarpeen pohtia, valitaanko oppilaita neljältä eri vuosiluokalta vai keskitytäänkö valitsemaan vain vuosiluokille 8 ja 9 tulevia oppilaita.

Oppilasvalinnan käytäntöjä kehitettäessä on myös päätettävä siitä, miten ja milloin ryhmässä vapaaksi tulevia paikkoja täytetään. Oppilashuoltoryhmällä ja ryhmän opetustiimillä tulee olla asiasta yhteinen käsitys siirtojen onnistumisen vuoksi. Hakumenettelyt voivat silloin poiketa yleisestä. Myös siihen tulee varautua, miten ryhmäytyminen uudessa kokoonpanossa hoidetaan.

Valinnasta tiedottaminen

Oppilaalle pyritään ilmoittamaan mahdollisimman nopeasti JOPO®-ryhmään valinnasta. Mitä pidempi aika nuorelle jää valmistautumiseen, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä yleensä on sitoutua ryhmän toimintaan.

Oppilasvalinnasta tiedotetaan kirjallisesti, ja kotiin lähetettävässä kirjeessä on hyvä olla lyhyt, oppilasvalintakriteereihin perustuva perustelu päätöksestä. Kirjeessä kerrotaan myös, mitä JOPO®-ryhmän oppilaan tulee tehdä ennen koulun alkamista, kuten oppilaspaikan varmistaminen ja yhteydenotto tule-

vaan opettajaan tai nuorisotyöntekijään ennen kevätlukukauden päättymistä. Lisäksi oppilaan kotiin voidaan lähettää ryhmän opettajan ja/tai nuorisotyöntekijän yhteystiedot siltä varalta, että kesän aikana huoltajalla tai oppilaalla tulee tarve ottaa yhteyttä.

Yhteydenpito kodin ja koulun välillä

Joustavan perusopetuksen toiminnasta tiedottaminen, haastattelut, oppilasvalinnat ja aktiivinen yhteydenpito oppilaan kotiin antavat mahdollisuuden rakentaa jo alusta lähtien sellaista koulun toimintakulttuuria, jossa koulusta otetaan yhteyttä kotiin ja kodista voidaan ottaa luontevasti yhteyttä kouluun. Joustavassa perusopetuksessa toiminnan tavoitteena on myös tukea vanhempia.

Esimerkkejä oppilasvalinnasta

Eri paikkakunnilla on erilaisia käytäntöjä JOPO®-ryhmän oppilasvalinnassa. Joillakin paikkakunnilla valinta on keskitetty. Kunnan opetustoimi pyytää oppilashuoltoryhmiltä ehdotukset niistä oppilaista, joille joustava perusopetus saattaisi sopia. Kevättalvella oppilaat ja heidän huoltajansa kutsutaan tutustumaan JOPO®-ryhmän toimintaan. Samalla haastatellaan sekä oppilas että hänen huoltajansa. Tämän jälkeen oppilaalle annetaan aikaa vielä pohtia asiaa. Toinen haastattelu oppilaalle pidetään ns. harkintajakson jälkeen. Joskus haastatellaan nuori myös ilman huoltajaa siitä syystä, että nuorella on mahdollisuus kertoa niistäkin asioista, joista hän ei välttämättä halua tai voi kertoa huoltajan kuullen. Vanhempainiltoja järjestetään erityisesti huoltajien sitoutumisen lisäämiseksi sekä oppimissuunnitelman tai HOJKSin laatimisen ja jatko-opintosuunnittelun yhteydessä.

Toinen oppilasvalinnan malli korostaa jo alkuun oppilaantuntemusta. JOPO®-koulussa oppilasvalinnan tekevät ne henkilöt, jotka tulevat työskentelemään oppilaan kanssa jatkossa, tavallisimmin ryhmän opettaja, nuorisotyöntekijä ja rehtori. Menettelyn etuna on, että opettajat pääsevät jo heti alkuun tutustumaan omiin tuleviin oppilaisiinsa. Kunta vahvistaa oppilasvalinnan.

Maahanmuuttajien oppilasvalinnassa vaaditaan paljon aikaa tiedottamiseen, koska maahanmuutta-

jataustaiset huoltajat eivät välttämättä aina koe, että työpainotteisuus on heidän lapsensa koulutuksessa etu. Työpaikkajaksoja saatetaan pitää poissulkevana vaihtoehtona koulutyölle, ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden vanhemmat ovat halunneet varmistaa useaan otteeseen, että joustavan perusopetuksen toimintamallissa oppilas saa oikean tai samanarvoisen päättötodistuksen kuin muutkin perusopetuksen oppilaat.

Maahanmuuttajataustaisille nuorille suunnatussa joustavassa perusopetuksessa on mahdollisuus hyödyntää esimerkiksi sitä, että nuorella saattaa olla entisestä kotimaastaan jo vuosien työkokemus esimerkiksi suutarina, leipurina tai räätälinä. Joillakin paikkakunnilla on laadittu JOPO®-ryhmän toiminnasta tiedotteita niillä kielillä, joita koulussa tai paikkakunnalla olevat maahanmuuttajat puhuvat.

9 Oppilaan saattaminen nivelvaiheiden yli

9.1 Koulutuksen nivelvaiheet

Perusopetukseen sisältyy siirtymävaiheita, joissa joillakin oppilailla on tavallista suurempi vaara menettää otteensa koulunkäyntiin tai jopa pudota pois koulutuksesta. Yksi nivelvaiheista ajoittuu *kuudennen ja seitsemännän luokan taitteeseen*, jolloin oppilas siirtyy pääosin luokanopettajan opetuksesta pääosin aineenopetukseen. Toinen, ehkä koulutuksen tärkein ja herkin nivelvaihe on *siirtyminen perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen*, joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen.

Nivelkohtia ei voida ajatella jyrkinä tai tarkkarajaisina koulutuksen taitekohtina, vaan pikemminkin *pitkinä vaiheina*, joissa oppilasta asteittain valmennetaan tuleviin muutoksiin opiskelussa. Nivelvaiheet edellyttävät hyvää yhteistyötä osapuolten välillä. Alaluokilla valmennetaan oppilasta yläluokille siirtymiseen ja yläluokilla vastaavasti jatketaan alaluokilla aloitettua työtä ja tuetaan oppilasta aineopiskelujärjestelmän tuomissa muutoksissa. Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirryttäessä tarvitaan vastavasti toimivaa yhteistyötä peruskoulun ja lukiodien sekä ammatillisten oppilaitosten kanssa.

Siirtymävaiheita voidaan tarkastella kolmesta näkökulmasta. *Yksilön eli oppilaan näkökulmasta* on arvioitava, saako oppilas riittävästi tietoa ja tukea

siirtymävaiheissa muun muassa niissä tehtäviä valintoja varten. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheessa voidaan kysyä lisäksi, miten hyvin oppilaan jatkosuunnitelmat ovat selkiytyneet.

Koulun näkökulmasta kysymykset kuuluvat, miten hyvin opiskelijaa pystytään tukemaan siirtymisessä ja miten koulu toiminnan järjestää sekä vielä missä määrin kodit ja vanhemmat saadaan mukaan pohdittamaan siirtymävaiheiden kysymyksiä ja löytämään realistisia jatkovaihtoehtoja.

Erytyisesti peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheessa korostuu myös *koulujärjestelmän näkökulma*: miten kitkatta siirtyminen toteutuu vai putoaako oppilas pois koulutuksen piiristä, jolloin vaarana on syrjäytyminen koulutuksesta ja sen seurauksena usein myös työelämästä.

Seuraavassa käsitellään selvitysten perusteella kumpaankin nivelvaiheeseen liittyviä kysymyksiä sekä yleisesti että erityisesti joustavan perusopetuksen kannalta. Samalla tarkastellaan sitä, miten haasteisiin on kouluissa pyritty vastaamaan ja pohditaan, millaisin toimenpitein nivelvaiheiden toimivuutta voitaisiin parantaa.

9.2 Alaluokilta yläluokille

Aikaisemmin tämä nivelvaihe oli selkeästi ala- ja yläasteen taitekohta. Viimeisimmässä yhtenäiseen perusopetukseen tähtäävässä opetussuunnitelmauudistuksessa eri oppiaineiden nivelkohdat ajoittuvat eri vuosiluokille. Suuri osa oppilaista joutuu kuitenkin tässä vaiheessa vaihtamaan koulua, koska peruskoulun alaluokat ja yläluokat ovat vielä usein eri tiloissa. Oppilaan koulumatka ja siihen käytettävä aika voi pidentyä ja koulukuljetukset muuttua. Yläluokilla myös valinnaisuus lisääntyy.

Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen ongelmia

Tutkimuksissa on viitteitä siitä, että alaluokilta yläluokille siirryttäessä innostus koulunkäyntiin hiipuu jonkin verran.⁵² Pojat viihtyvät yläluokilla huominkin kuin tytöt. Huono viihtyminen koulussa liittyy koulukielteisyyteen.⁵³ Siirtymävaiheeseen ajoittuu nuorilla myös murrosiän alkuvaihe. Ala- ja yläkoulujen rehtoreiden arvioiden mukaan 5–7 % oppilaista, tai joissakin arvioissa jopa 30 prosenttia, ei tässä vaiheessa ole riittävän kypsiä siirtymään yläkoulun opintoihin.⁵⁴

Alaluokilta yläluokille siirtymiseen liittyviä muutoksia on tarkasteltu myös terveystekijänä⁵⁵. Siirtymävaiheeseen liittyy muitakin riskejä, kuten päihde- ja tupakointiongelmat, joiden vuoksi on usein kehitetty myös koulun ulkopuolisten toimijoiden tukiverkostoja.⁵⁶

Oppilaan näkökulmasta keskeisiä siirtymävaiheen muutoksia on, että kaveripiiri, oma luokkayhteisö ja sen sosiaaliset rakenteet muuttuvat. Suurin muutos oppilaan kannalta on ehkä kuitenkin se, että opetusta antavat nyt useat aineenopettajat yhden luokanopettajan sijasta. Oppilaantuntemus on yläluokkien opettajilla usein vähäisempää kuin luokanopettajilla, sillä opettajat tapaavat oppilaansa usein vain muutamalla oppitunnilla viikossa. Tämä saattaa johtaa siihen, että oppilaan vaikeuksia ei huomata niin helposti kuin alaluokilla, jolloin luokanopettaja pystyi seuraamaan oppilaan kehitystä ja oppimista tavatesaan tämän päivittäin. Yläluokilla myös opetuksen oppiainekeskeisyys alkaa korostua alaluokkia enem-

män. Viime vuosina onkin ryhdytty kiinnittämään huomiota opettajien taitoihin tunnistaa oppilaan ongelmat mahdollisimman varhain.⁵⁷

Alaluokilta yläluokille: siirtymävaiheen toimenpiteitä

Onnistuneen alaluokilta yläluokille siirtymisen kannalta olennaista on, miten oppilaita perehdytetään yläluokkien kouluihin ja oppilaille uusiin opetusjärjestelyihin. Siirtymisvaiheen toimenpiteitä on selvitetty muun muassa oppilaanohjauksen arvioinnissa ja kehittämishankkeissa^{58 59}. Uusia hyviä käytäntöjä ovat muun muassa tiedonsiirtopalaverit, tutustumiskäynnit, opettajien oppilaantuntemuksen kehittäminen heti seitsemännän luokan alussa, erilaiset oppilaiden vastaanottotapahtumat ja leirit. Ennestään tuttuja ovat esimerkiksi vanhempainillat ja -vartit. Tosin opinto-ohjauksen hankkeessa todetaan toisaalta, että kaikki opettajat eivät osallistu riittävästi ohjauksen antamiseen.⁶⁰

Valtaosa oppilaista siirtyykin alaluokilta ylemmille sujuvasti. Silti kouluissa on otettava huomioon se osa oppilaista, joilla vaikeuksia esiintyy. Jotta ongelmat pystyttäisiin havaitsemaan nopeasti ja ehkäisemään niiden syntymistä, tarvitaan koko koulu yhteisön toimia. Kouluissa on rakennettava turvaverkkoa apua tarvitsevien oppilaiden varalta. Turvaverkko muodostuu jo siitä, jos koulussa on otettu käyttöön varhaiseen puuttumiseen perustuvia toimintamuotoja.

Siirtymävaiheen sujumista voidaan edistää pohdimalla toimintojen kokonaisuutta ja turvaverkon rakentamista systemaattisesti:

- Mitä tehdään alaluokilla?
- Mitä tehdään yläluokilla?
- Miten nämä toiminnot sovitetaan yhteen?
Millaista yhteistyötä kouluissa tehdään siirtymävaiheen sujumiseksi?

Näitä kysymyksiä on yritetty jäsentää seuraavassa asetelmassa. Siihen kirjatuihin toimenpiteisiin ei sinänsä ole kouluille mitään uutta. Jäsenyyksen tehtävänä onkin pääasiassa hahmotella niiden toimintojen kokonaisuutta, joista oppilaiden turvaverkkoa tai -verkkoja rakennetaan.

Taulukko 10. Siirtymävaiheen tehtävät alaluokilta yläluokille siirryttäessä.

Koulutusvaihe	Toimenpiteet
Alakoulu	<p>Perehdyttäminen yläluokkien toimintaan</p> <ul style="list-style-type: none"> - tutustuminen opiskelutiloihin, vierailukäynnit - opettajien tapaaminen - aineenopiskelujärjestelmään tutustuminen - oppilaanohjaajan tapaaminen <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> - yläkouluun perehdyttävät vanhempainillat ja vanhempien tutustumiskäynti yläkoulun tiloihin
Yläkoulu	<p>Koulutyön laiminlyöntiin liittyvät kysymykset</p> <ul style="list-style-type: none"> - poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen heti, ensimmäisestä päivästä lukien - myöhästelyyn puuttuminen - koulutehtävien laiminlyöntiin puuttuminen jokaisella tunnilla <p>Oppimisvaikeudet</p> <ul style="list-style-type: none"> - aktiivinen oppimisvaikeuksien seuranta ja ohjauksen järjestäminen - tukiopetus, erityisopetus <p>Yhteistyö vanhempien kanssa</p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteistyö vanhempien kanssa em. asioista, ilmoittaminen kotiin ja keskustelut vanhempien kanssa - keskustelut ja sopiminen oppilaan kanssa koulutyön säännöllisyydestä <p>Muu tuki</p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanvalvoja- tai ryhmänohjaajatoiminnan vastuuttaminen oppilaiden aktiiviseen seuraamiseen - kiusaamisen ehkäisy - tehostettu oppilaanohjaus - tehostettu oppilashuoltoryhmän toiminta - terveydenhoitajan säännölliset vastaanottoajat koulun tiloissa - yhteistyö paikkakunnan päihde- ja huumetyötä tekevien yksiköiden tai hankkeiden kanssa
Yhteistyökysymykset	<p>Tiedonsiirto</p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanopettajat ja oppilaanohjaajat - ala- ja yläkoulun oppilashuoltoryhmien yhteistapaamiset - vaihtokysymysten selvittäminen

Lista on pitkä, mutta itse asiassa siinä mainitut asiat merkitsevät enemmän varhaiseen puuttumiseen perustuvan ajattelutavan omaksumista kuin varsinaista uusien toimintojen käynnistämistä.

Alaluokilta yläluokille joustavassa perusopetuksessa

Joustavan perusopetuksen toimintamalli ajoittuu yleensä aikaisintaan kuudennelle, mutta tavallisimmin vasta seuraaville luokille. Yksittäisten oppilaiden kannalta tilanne kriisiytyy usein seitsemännellä luokalla, ja viimeistään tässä vaiheessa havaitaan ne oppilaat, jotka saattaisivat hyötyä joustavasta perusopetuksesta. Monissa kunnissa on tehty huolellista työtä nivelvaiheiden onnistumiseksi ja korostettu samalla osapuolten yhteistä vastuuta oppilaasta tämän siirtyessä koulusta tai koulumuodosta toiseen.

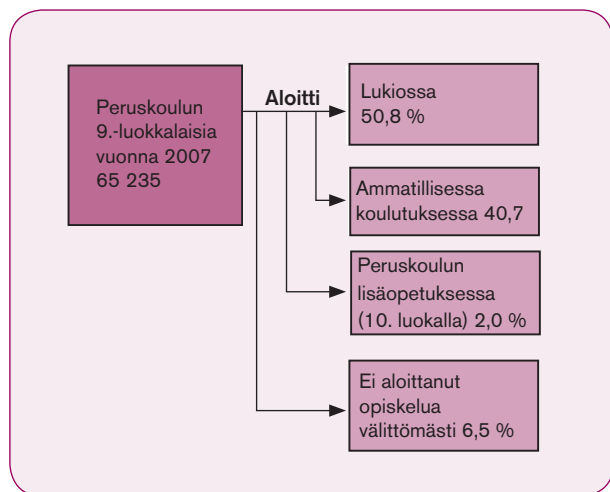
9.3 Peruskoulusta toisen asteen koulutukseen

Perusopetuksen yläluokilla oppilas valmistautuu muun opetuksen rinnalla koulutus- ja ammatinvalintaratkaisuihinsa. Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaihe on ymmärrettävä pidempänä, jopa usean vuoden mittaisena siirtymävaiheena, jossa nuori alkaa perusopetuksen aikana asteittain selkiyttää omaa suuntautumistaan ja pyrkimyksiään ja päättyy vähitellen jonkinasteiseen varmuuteen elämänsä suunnasta.⁶¹ Jukka Vehviläinen on todennut, että tämä nivelvaiheen laajempi määrittely lisää nivelvaiheessa olevien määrää ja laajentaa ohjauksen käsitettä ja ohjaukseen osallistuvien toimijoiden määrää.⁶² Osalle nuorista nivelvaihe tiivistyy yhteishakuun, osalla se kestää pidempään, käsittää haeskellua ja kokeiluja ja saattaa ajankohtaistua uudelleen,

jos edessä on keskeyttäminen tai koulutusväylän tai -alan vaihto. Silloin nuoret joutuvat arvioimaan uudelleen aikaisempia ratkaisujaan.

Kuviossa 4 on esitetty peruskoulun päättävien jatkoväylät: lukioon, ammatilliseen koulutukseen, lisäopetukseen. Niistä, jotka eivät jatka välittömästi koulutusta, osa menee työhön tai työharjoitteluun tai jää pitämään väliavuotta.

Kuvio 4. Peruskoulun päättäneiden siirtyminen koulutukseen ja muualle vuonna 2007. (Lähde TK).

Vuonna 2007 peruskoulun päättäneistä sijoittui välittömästi jatkokoulutukseen 93,5 %. Opetusministeriön työryhmän ehdottaman tavoitteen mukaan peruskoulun päättävistä 97 %:n tulisi sijoittua välittömästi jatkokoulutukseen vuonna 2008. Tavoitetta korotettaisiin edelleen vuonna 2009, jolloin se olisi 97,5 %.⁶³

Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen ongelmia

Lähes kaikki peruskoulun oppilaat hakevat yhteisvalinnassa koulutukseen, mutta osa heistä ei kuitenkaan aloita opintoja. Valtaosa oppilaista siirtyy peruskoulusta lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Osalla heistä nivelvaiheen vaikeudet tulevat esiin vasta lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa esimerkiksi koulutusväylän tai koulutusalan valinnan epävarmuutena, koulutuksen keskeyttämisinä tai oppimisvaikeuksina. Vaikka vaikeudet ilmaantuvat

vasta toisen asteen koulutuksessa, on niiden syihin mahdollista pureutua jo peruskoulun aikana.

Nivelvaiheessa on tilanteita, joissa oppilailla on tavallista suurempi riski pudota pois koulutuksesta. Riskejä ja riskiryhmien kokoa on edellä tarkasteltu taulukossa 1 (luku 1). Nivelvaiheen merkittävin haaste on se, että huolimatta oppilaanohjauksesta oppilaat *siirtyvät jatkoon selkiytymättömin suunnitelmin*. Opinto-ohjauksen arvioinnin mukaan ammatin valinta ei suinkaan ollut selvä kaikille oppilaille peruskoulun aikana, ei edes ammatillisen koulutuksen valinneille. Peruskoulussa ammatillisen koulutuksen valinneista vain neljäsosalla (23 %) ammatinvalinta oli ollut selvä, mutta heistäkin osa alkoi ammatillisen koulutuksen aloitettuaan pohtia valintaansa uudestaan. Juuri ammatillisen koulutuksen aloittaneista noin 4/5 oli vielä epävarma valinnastaan. Lukion valinneista puolet (49 %) perusteli lukion valintaa sillä, että siten saa lisää aikaa ammatinvalinnan tekemiseen.⁶⁴

Luvussa 1 kuvattiin nivelvaiheen ongelman suuruusluokkaa: kysymys olisi noin 10 000 oppilaasta, joilla on jonkinlaisia vaikeuksia peruskoulusta toisen asteen koulutukseen siirtymisessä. Em. opinto-ohjauksen arviointitulosten perusteella voidaan kysymyksen laajuutta edelleen haarukoida seuraavasti: jos 4/5 ammatillisen koulutuksen aloittaneista on koulutuksensa alussa vielä epävarma valinnastaan, nousee luku paljon yli 20 000:n. Vastaavalla tavalla tarkastellen lukion alkaessa näitä valinnastaan epävarmoja olisi lähes yhtä paljon.

On kuitenkin huomattava, että monet ratkaisut, esimerkiksi väli vuoden pitäminen, keskeyttäminen ja tarve koulutusalan vaihtamiseen, voivat oppilaan kannalta olla tarpeellisia ja positiivisia ratkaisuja, tilanteita, joissa pohditaan uudelleen omaa suuntautumista. Silti monien kohdalla niihin liittyy selvä riski jäädä kokonaan pois koulutuksesta ja mahdollisesti syrjäytyä myös työelämästä. Miten tukea kaikkia nuoria peruskoulun jälkeisessä siirtymävaiheessa?

Peruskoulusta toiselle asteelle: siirtymävaiheen toimenpiteitä

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen siirtymävaiheeseen on kehitetty erilaisia ratkaisuja, kuten lisä-

opetus, ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava ja ohjaava koulutuskokeilu sekä erilaiset nuorten työpajat.

Suurin haaste on kuitenkin perusopetuksella: miten ohjata nuorta paremmin niissä ratkaisuihin, joita hän joutuu tekemään peruskoulun jälkeen. *Oppilaan kannalta* tähän siirtymävaiheeseen liittyy koulutuksen ja koulutusalan tai ammatin valinnan lisäksi paljon muitakin tärkeitä ratkaisuja, kuten koulun vaihto ja luokkayhteisön muutos, mahdollinen muuttaminen kotoa, taloudellisen vastuun kasvaminen ja muut itsenäistymiseen liittyvät kehitystehtävät. Myös näiden asioiden kohtaamiseen on paneuduttava perusopetuksen yläluokilla ja pyrittävä varmistamaan tai rakentamaan oppilaalle turvaverkkoa, mikäli oppilas ei saa riittävästi tukea omalta perheeltään.

Vastaavasti toisen asteen koulutuksessa on jatkettava ohjausta ja tuettava oppilasta alkuvaiheen läpi. Alkuvaiheen epävarmuudesta huolimatta ja ammatillisen kasvun myötä ammatin valinta ja oman koulutuksen arvostaminen vahvistuvat vähitellen.

Perusopetuksen keinoja oppilaan tukemiseksi siirtymävaiheessa ovat ennen muuta oppilaanohjaus ja oppilashuolto sekä koulun ja kodin yhteistyö. Myös tukiopeus ja erityisopeus voivat olla tarpeen, kun pyritään varmistamaan siitä, että oppilaalla on riittävät perustiedot ja jatko-opinnoissa tarvittavat opiskelutaidot. Näitä teemoja käsiteltiin luvussa 7.

Myös tämän siirtymävaiheen sujumista voidaan edistää pohtimalla toimintojen kokonaisuutta ja turvaverkon rakentamista systemaattisesti:

- Mitä tehdään peruskoulussa?
- Mitä tehdään lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa?
- Miten nämä toiminnot sovitetaan yhteen? Millaista yhteistyötä oppilaitoksissa tehdään siirtymävaiheen sujumiseksi?

Näitä kysymyksiä on yritetty jäsentää seuraavassa asetelmassa. Siihen kirjatuissa toimenpiteissä ei sinänsä ole oppilaitoksille mitään uutta ja toimenpiteet ovat useimmissa kouluissa käytössä. Jäsennyksen tehtävänä onkin pääasiassa hahmotella niiden toimintojen kokonaisuutta, joista oppilaille rakennetaan turvaverkkoa tai -verkkoja tukemaan siirtymistä toisen asteen koulutukseen.⁶⁵

Taulukko 11. Siirtymävaiheen tehtävät perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa.

Vaihe	Toimenpiteet
Peruskoulussa	<p><i>Oppilaanohjaus</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - oppilaanohjauksen suunnitelman laatiminen OPSiin, ajoituksen pohtiminen - kaikkien opettajien osallistuminen ohjaukseen - tehostetun oppilaanohjauksen tai uranvalinnanohjauksen tarpeen selvittäminen ja tunnistaminen - uranvalinnanohjaus, uusien työmuotojen kehittäminen uranvalinnanohjaukseen, materiaalit <p><i>Perehtyminen työelämään</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - perehdyttäminen työelämään ja ammatteihin, TET-jaksot, pidemmät työelämäjaksot (joustavassa perusopetuksessa), kummiluokkatoiminta, oppilaiden kesätyön hyödyntäminen ja reflektointi <p><i>Koulutusvalinnat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - koulutus- ja urasuunnittelu yhdessä oppilaan ja vanhempien kanssa, keskustelut, tehtävät - koulutusvalinnat, perehtyminen ammatilliseen koulutukseen ja koulutusaloihin - perehtyminen lukioon ja valintoihin lukion jälkeen, lukion ainevalinnat suhteessa myöhempisiin valintoihin (ainereali) <p><i>Perehtyminen lukion ja ammatillisten oppilaitosten toimintaan ja opiskelun luonteeseen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tutustuminen opiskelutiloihin, vierailukäynnit - opettajien tapaaminen - oppilaanohjaajan tapaaminen <p><i>Yhteistyöverkostot oppilaan tueksi siirtymävaiheessa</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - eri koulumuotojen oppilashuoltoryhmien tapaamiset - oppilaiden tutustuttaminen erilaisiin nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja seurakunnan toimintoihin ja työmuotoihin - oppilaiden tutustuttaminen työvoimatoimiston toimintaan ja henkilöihin, ammatinvalinnanohjauspalvelut <p><i>Yhteistyö vanhempien kanssa</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - jatko-opintomahdollisuuksiin perehdyttävät vanhempainillat ja vanhempien tutustumiskäynti lukion tai ammatillisen oppilaitoksen toimintaan ja tiloihin <p><i>Yhteisvalinta</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteisvalintaan osallistumisen seuranta, valintojen varmistus - opiskelupaikkaa vaille jääneiden seuranta ja ohjaus - ohjaus ja jälkivalinta kesällä tehostetusti
Toisen asteen koulutuksessa: lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa	<p><i>Opinto-ohjaus paneutuminen alkuvaiheen kysymyksiin</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - opinto-ohjaustarpeen havaitseminen ja tehostettu ohjaus tarvittaessa - koulutusalan tai koulutusmuodon vaihto joustavasti tarvittaessa kesken lukuvuotta ja sen edellyttämät työjärjestysratkaisut - kaikkien opettajien osallistuminen ohjaukseen erityisesti koulutuksen alkaessa <p><i>Koulutyön laiminlyöntiin liittyvät kysymykset</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen heti, ensimmäisestä poissaolopäivästä lukien - myöhästelyyn puuttuminen - koulutehtävien laiminlyöntiin puuttuminen, jokainen opettaja jokaisella tunnilla <p><i>Yhteistyö vanhempien kanssa</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteistyö vanhempien kanssa em. asioista, ilmoittaminen kotiin ja keskustelut vanhempien kanssa - keskustelut ja sopiminen opiskelijan kanssa koulutyön säännöllisyydestä <p><i>Oppimisvaikeudet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - opiskeluedellytysten varmistaminen, mahdollinen lähtötason tarkistus keskeisissä oppiaineissa - aktiivinen oppimisvaikeuksien seuranta ja ohjauksen järjestäminen - tukiopetus, erityisopetus <p><i>Muu tuki</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - luokanvalvoja- tai ryhmänohjaajatoiminnan vastuuttaminen opiskelijoiden aktiiviseen seuraamiseen - kiusaamisen ehkäisy - tutor-opiskelijatoiminta - tehostettu opinto-ohjaus - tehostettu opiskelijahuoltoryhmän toiminta - päihde- ja muihin vastaaviin ongelmiin puuttuminen nopeasti - terveydenhoitajan säännölliset vastaanottoajat koulun tiloissa - kuraattoritoiminta - yhteistyö paikkakunnan päihde- ja huumetyötä tekevien yksiköiden tai -hankkeiden kanssa
Yhteistyökysymykset	<p><i>Tiedonsiirto</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - oppilaanohjaajien yhteiset tapaamiset - oppilashuoltoryhmien yhteiset tapaamiset

Joustava perusopetus ja toisen asteen siirtymävaihe

Joustavassa perusopetuksessa pyritään paljolti etsimään varhaiseen puuttumiseen perustuvia toimintamalleja ja toisen asteen siirtymävaiheen haasteisiin. Ensiksi tavoitteena on estää se, että oppilas jää ilman peruskoulun päättötodistusta. Toiseksi joustava perusopetus yleensä lisää opiskelumotivaatiota ja antaa monille mahdollisuuden löytää oma tapansa opiskella ja oppia.

Kolmanneksi joustava perusopetus antaa muuta opetusta paremman mahdollisuuden pohtia uranvalintaa. Oppilaat voivat pitkillä työpaikkajaksoilla perehtyä työhön tavallista syvällisemmin ja pääsevät yleensä osallisiksi myös työyhteisöihin ja niiden tapaan työskennellä. Työkokemuksia joustavassa perusopetuksessa voidaan saada 8–10 työpaikasta ja usealta eri ammattialalta. Työpaikkojen valinta riippuu oppilaan omasta kiinnostuksesta. Työpaikkaopetuksen rinnalla tapahtuva työkokemusten reflektointi ja uranvalinnanohjaus saattavat varmistaa oppilaan valintojen tavoitteisuutta.

Neljänneksi joustavassa perusopetuksessa pyritään varmistumaan siitä, että jokaisella oppilaalla on selvä jatkosuunnitelma koulun päättyessä. Yhteistyö nuorisotoimen kanssa mahdollistaa myös sen, että oppilaan suunnitelmien toteutumista pystytään seuraamaan ja tukemaan peruskoulun päättymistä seuraavan kesän aikana sekä pohtimaan hänen kanssaan myös mahdollisia suunnitelmien muutoksia. Nuorisotoimi voi tässä toimia oppilaan turvaverkkona.

Joustava perusopetus ei kuitenkaan ole ratkaisu kaikkiin siirtymävaiheen ongelmiin. Yhtä tärkeää on se, miten lukiossa tai ammatillisessa koulutuksessa otetaan oppilaat vastaan, millaista tukea he siellä saavat ja miten he pääsevät kiinnittymään opintoihin.

Kun oppilas on joustavassa perusopetuksessa ehkä löytänyt itselleen sopivan käytännönläheisen ja toimintaan perustuvan opiskelutyylin, voivat perinteiset luokamuotoiset tai lukemalla tiedon hankkimista painottavat opiskelumuodot vierottaa opiskelijaa koulutyöstä. Myös opetusministeriön työryhmä kiinnittää huomiota asiaan korostamalla työpainotteisten

ja käytännöllisesti painottuneiden opiskelumuotojen kehittämistä ja yksilöllisten koulutuspolkujen ja opetusjärjestelyjen kehittämistä ammatillisessa koulutuksessa.⁶⁶

9.4 Lisäopetus nivelvaiheen ratkaisuna

Perusopetuksen lisäopetusta eli 10. luokkaa voidaan pitää yhtenä siirtymävaiheeseen kehitettynä toimintamallina. Se on tarkoitettu oppilaille, joiden jatkosuunnitelmat eivät ole selkiytyneet peruskoulun aikana tai jotka haluavat parantaa lähtökohtiaan toisen asteen koulutukseen esimerkiksi arvosanoja korottamalla.

Lisäopetukseen osallistui vuonna 2007 kaksi prosenttia peruskoulun päättäneistä eli noin 1 300 oppilasta. Määrä on viime vuosina ollut laskussa. Opetusministeriön työryhmä on ehdottanut, että lisäopetuksen määrää lisätään, koska sen tarjonta ei vastaa kysyntää.⁶⁷

Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteissa^{XXX} painottuu opiskelijan opiskeluohjelman yksilöllisyys: valtakunnallista tuntijakoa tai oppimäärää ei ole määritelty, vaan koulutuksen järjestäjä laatii opetussuunnitelman. Opiskelijalle laaditaan yksilöllinen opiskelusuunnitelma, ja lisäopetus voidaan järjestää ryhmässä tai periaatteessa myös yhdelle opiskelijalle. Opetusta ja ohjausta annetaan lukuvuoden aikana vähintään 1 100 tuntia. Opetussuunnitelmaan voi kuulua perusopetuksen oppimäärään kuuluvia yhteisiä ja valinnaisia aineita ja oppiainekokonaisuuksia, ammattiin valmentavia opintoja sekä työelämään tutustumista. Lisäopetusta voidaan järjestää muun perusopetuksen yhteydessä, erillisessä lisäopetusryhmässä ja muissa oppilaitoksissa sekä työelämässä, järjestöissä ja yhteisöissä ohjattuna opiskeluna. Koulutuksen järjestäjän ja työelämän edustajien kesken sovitaan työpaikoilla tapahtuvan oppimisen tavoitteista, sisällöistä sekä työnjaosta koulun ja työelämän kesken. Tavoitteena on, että lisäopetuksen jälkeen jokaisella opiskelijalla on sekä jatko-opintosuunnitelma että valmiudet aloittaa jatko-opiskelu.⁶⁸

XXX Opetussuunnitelman perusteet 2004, 313.

Lisäopetus voi siis olla muodoltaan ja rakenteeltaan joko perinteinen koulumuotoinen tai joustavan perusopetuksen tyyppinen. Ratkaisu riippuu koulutuksen järjestäjän laatimasta lisäopetussuunnitelmasta. Lisäopetuksesta on voitava siirtyä joustavasti opiskelijan suunnitelmien selkeydyttyä kesken lukuvoittakin ammatilliseen koulutukseen, ja lisäopetuksessa hankittu osaaminen olisi voitava lukea hyväksi ammatilliseen koulutukseen tai lukioon tultaessa.⁶⁹

9.5 Ammatilliseen koulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus

Uusi nivelvaiheen tukemiseen tähtäävä ratkaisu on vuosina 2006–2009 järjestettävä ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeilu eli ns. ammattistartti. Sitä järjestetään ammatillisissa oppilaitoksissa eri puolilla maata. Koulutus kestää 20–40 opintoviikkoa. Se on sisällöltään ja tavoitteiltaan ammatillisesti suuntautunutta; siinä painotetaan monipuolista tutustumista eri koulutusaloihin ja perehtymistä työelämään. Tässä suhteessa se eroaa selvästi perusopetuksen lisäopetuksesta.

Koulutus on tarkoitettu sellaisille perusopetuksen päättävillä nuorille, joilla ei ole vielä selkiintynyttä käsitystä ammatinvalinnastaan tai joilla ei ole riittäviä valmiuksia ammatilliseen koulutukseen hakeutumiseen tai opinnoista suoriutumiseen.

Tavoitteena on madaltaa ammatilliseen koulutukseen siirtymiskynnystä ja vähentää keskeyttämistä opintojen alkuvaiheessa. Koulutuksessa pyritään selkiinnyttämään opiskelijoiden käsityksiä työelämän ammattitehtävistä ja parantamaan valmiuksia koulutukseen hakeutumiseen ja opinnoista suoriutumiseen.

Opiskelijaa pyritään kannustamaan ja aktivoimaan muun muassa laatimalla hänelle henkilökohtainen opiskelusuunnitelma ja käyttämällä yksilöllisesti

suunniteltuja monipuolisia ja työvaltaisia menetelmiä. Opiskelija voi siirtyä ohjaavasta ja valmistavasta koulutuksesta varsinaiseen ammatilliseen, tutkintotavoitteeseen koulutukseen joustavasti ammatinvalinnan selkiytyttyä. Ohjaavassa ja valmistavassa koulutuksessa suoritettavat opinnot luetaan hyväksi.

Ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeilussa on tarkoituksen kehittää ja hankkia kokemuksia em. toimintamuodoista. Kokeilussa käytettävän opetussuunnitelman perusteiden mukaan opintoihin voi kuulua

- työelämään, ammatteihin ja koulutukseen perehtymistä
- opiskelu- ja elämäntaitojen hallintaan tähtäävää toimintaa
- ammatillisia opintoja ja työssäoppimista
- lähtötason perustietojen täydentämistä.⁷⁰

Joustavasta perusopetuksesta oppilaat voivat hakeutua ammatilliseen koulutukseen ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen, ellei koulutus- tai ammatinvalinta ole vielä varmistunut peruskoulun päättövaiheessa. Paikallisesti saattaa olla mahdollista myös sopia peruskoulun ja ammatillisen oppilaitoksen kesken, että joustavan perusopetuksen oppilas voisi osallistua jonkin jakson ajan ohjaavan ja valmistavan koulutuksen ryhmään, jolloin se toimisi eräänlaisena ammatillisena koulutuskokeiluna.

Maahanmuuttajataustaisille nuorille järjestetään erityisesti heille suunnattua ammatilliseen koulutukseen valmistavaa koulutusta.^{XXXI} Maahanmuuttajataustaiset nuoret voivat osallistua myös tässä luvussa kuvattuun ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen, jos he tarvitsevat nimenomaan sen antamia valmiuksia. Edellytyksenä on riittävä opetuskielen taito. Molempiin valmistaviin koulutuksiin ei voi osallistua.

XXXI Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) 3 § ja vastaava asetus (811/98) ja (1139/1999). Opetussuunnitelman perusteet 2004, 309.

10 Henkilöstön kehittäminen

Joustava perusopetus asettaa opettajat ja koko koulu-yhteisön – ja itse asiassa koko kunnan opetustoimen – uuteen tilanteeseen: muuttamaan itse ja kehittämään toimintoja. Miten tämä muutos saadaan aikaan?

Joustava perusopetus poikkeaa joissakin suhteissa tavanomaisesta perusopetuksesta. Selvimmin erottavia tekijöitä ovat toiminnallisten opetus- ja työmuotojen vahva painotus, työpaikkaopiskelu, leirikoulujen ja muiden luokkahuoneen ulkopuolisten oppimisympäristöjen runsas käyttö, aktiivinen verkostotyö, ryhmään ja ryhmäytymiseen liittyvät sosiaaliset prosessit ja niiden hyödyntäminen opetuksessa ja kasvatuksessa, oppilaiden vaihtelevasta taustahistoriasta aiheutuva eriyttäminen ja yksilölliset opetusjärjestelyt. Myös työparin kanssa työskentely on opettajille uutta. Lisäksi joustavan perusopetuksen oppilaat saattavat olla hyvinkin haastavia, eikä moniongelmaisuus rajoitu pelkästään oppimiseen, vaan oppilaat tarvitsevat paljon muutakin tukea. Moniammatillinen yhteistyö saattaa olla opettajille uutta.

Tässä luvussa käsitellään ensin koulussa tapahtuvaa henkilöstön kehittämistä ja sitä, millaista osaamista ja valmiuksia joustava perusopetus edellyttää ryhmän opettajalta ja laajemmin koko koulu-yhteisöltä sekä kunnan opetustoimessa. Toiseksi tarkastellaan eräitä valtakunnalliseen opettajien täydennyskoulutukseen liittyviä, joustavaa perusopetusta koskevia teemoja.

10.1 Henkilöstön osaamisen kehittäminen

Joustava perusopetus on kunnan opetustoimen, koko koulu-yhteisön ja joustavan perusopetusryhmän opettajan ja työparin asia. Kaikille asia on uusi, eikä osaamista ole voinut kertyä.

Kunnan opetustoimessa luodaan edellytykset joustavaa perusopetusta varten. Ainakin osittain uutta osaamista ja uudenlaisia ratkaisuja tarvitaan seuraavissa asioissa:

- Varmistetaan tilat ja muut resurssit joustavaa perusopetusta varten. Sijoitetaan joustavan perusopetuksen ryhmä kouluun, johon se parhaiten sopii. Otetaan huomioon myös se, miten muuta koulu-yhteisöä valmistetaan uuteen toimintatapaan.
- Tarkistetaan ja vahvistetaan paikallinen opetussuunnitelma niin, että se tukee joustavaa perusopetusta.
- Varmistetaan yhteistyössä nuorisoi- tai sosiaalitoimen kanssa nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän siirtyminen opettajan työpariksi joustavan perusopetuksen ryhmään. Se edellyttää hallinnollisia ratkaisuja ja sopimuksia, esimerkiksi työjohtokysymyksissä.
- Tuetaan työpaikkaopiskelussa tarvittavien yritysverkostojen syntymistä.
- Selvitetään mahdolliset VES-kysymykset.
- Osoitetaan tarvittavat resurssit henkilöstön kehittämiseen, koulutukseen ja työnohjaukseen.

Myös kouluyhteisöltä joustava perusopetus edellyttää uutta osaamista: on suunniteltava joustavan perusopetuksen toimintamallit, integroitava joustava perusopetus muuhun kouluyhteisöön ja perehdytettävä muu kouluyhteisö uusiin toimintatapoihin.

Joustavan perusopetuksen suunnittelua ja toimintaa varten kunnille ja kouluille järjestettävässä täydennyskoulutuksessa teemoina ovat olleet mm.

- Hallintokuntien välinen yhteistyö
- Moniammatillinen yhteistyö koulutyön tukena
- Toiminnalliset ja työpainotteiset opiskelumuodot
- Työpaikkaopiskelun suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi
- Työpaikkaverkostojen luominen
- Opetuksen suunnittelu ja arviointi
- Erilaiset oppimisympäristöt ja niiden hyödyntäminen
- Kodin ja koulun yhteistyö
- Arviointi joustavan perusopetuksen tukena
- Vertaistuki JOPO®-ryhmien työskentelyn kehittämisessä
- Toiminnalliset ja työpainotteiset menetelmät koulutyön arjessa
- Nivelvaiheyhteistyön kehittäminen: nivelvaiheen tukitoimet, oppilaan motivaation tukeminen, koulutuskokeilut ammatillisissa oppilaitoksissa, saattaen vaihtaminen, toisen asteen koulutukseen sijoittumisen seuranta
- Joustavan perusopetuksen vakiinnuttaminen osaksi koulun toimintakulttuuria

Teemat kuvaavat myös sitä osaamista, mitä joustavan perusopetuksen ryhmän työntekijöiltä ja koko kouluyhteisöltä edellytetään, kun koulussa aloitetaan joustavan perusopetuksen tyyppistä toimintaa.

Saattaa tuntua ylimitoitetulta edellyttää, että koko kouluyhteisöä ryhdytään kouluttamaan joustavan perusopetuksen vuoksi. Sillä on kuitenkin perustelunsa.

Ensiksi joustava perusopetus edustaa toisenlaista, tavanomaisesta koulutyöstä poikkeavaa toimintakulttuuria. Ellei näitä kahta kulttuuria saateta vuorovaikutukseen keskenään, on odotettavissa yhteentörmäyksiä. Tämän vuoksi on pidetty tärkeänä,

että JOPO®-ryhmän luokkatilat ovat muun koulun yhteydessä ja toiminta niveltyy osaksi kouluyhteisöä. Tarkoituksena on ollut tukea joustavan perusopetuksen ryhmän integroitumista muuhun kouluyhteisöön myös fyysisen läheisyyden kautta. Joustavan perusopetuksen arviointiraportin⁷¹ mukaan 71 prosenttia JOPO®-ryhmistä oli kiinteästi muun koulun yhteydessä.

Toimintakulttuurien erot näkyvät niissä kysymyksissä, joita joustavasta perusopetuksesta esitetään. Kokemusten mukaan uudenlaiset toimintatavat kyseenalaistetaan helposti. Kysytään, voiko tällä tavoin oppia, mitä työpaikoilla opitaan, vastaako työpaikoilla annettava opetus tai opetustilanteet peruskoulun opetusta, saavutetaanko peruskoulun tavoitteet eri oppiaineissa, miten oppiminen arvioidaan, kuka arvioinnista työpaikkajaksolla vastaa sekä vastaako todistus perusopetuksen päättötodistusta.

Tällaiset kysymykset koskettavat syvästi yleistä näkemystä kasvatuksesta, opetuksesta ja oppimisesta. Parhaimmillaan ne saavat pohtimaan yhteisesti koulun tehtävää, vastuuta koko ikäluokan koulutuksesta, oppilaiden erilaisten lahjakkuuksien tukemista, varhaista ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista, koulun vastuuta syrjäytymisvaarassa olevista nuorista ja peruskoulun mahdollisuuksia kaikkien nuorten saattamisessa toisen asteen koulutukseen. Tämä ilmenee hyvin Timo Liikasen kuvauksessa⁷²:

Tavoitteena on ollut kehittää yhteistyömalli syrjäytymisvaarassa olevien nuorten poimimiseksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, tukiverkon luominen nuoren ympärille, niin että nuori saisi suoritetuksi peruskoulun ja siirtyisi toisen asteen opintoihin ja suorittaisi ne menestyksellisesti. Samalla pyritään kehittämään nuoren itsetuntoa, motivaatioita opiskelulle ja elämänhallintataitoja sekä hänen tietoisuuttaan omista kyvyistään.

Toiseksi joustavan perusopetuksen ryhmän oppilaat ovat nyt koulun yhteisiä oppilaita ja myös koulu yhteisönä kasvattaa heitä. Usein JOPO® -luokan oppilaiden on ollut vaikea sopeutua sääntöihin. Siksi on kasvatuksellisesti perusteltua, että luokka on kiinteästi yhteydessä muun koulun kanssa, osa koulua. Laajemmassa kouluyhteisössä opitaan sääntöjä siitä, miten koulu toimii ja miten koulussa tai yleensä suu-remmassa yhteisössä toimitaan onnistuneella tavalla.

Kolmanneksi koko koulua koskevassa täydennyskoulutuksessa voidaan kehittää yhteisöllisyyttä ja työyhteisöä. Opettajankoulutuksen yhtenä kehittämishaasteena on pidetty nimenomaan työyhteisöjen kehittämistä ja työn yhteydessä tapahtuvaa oppimista sen sijaan, että aikaisemmin on uskottu vahvasti tai jopa pääosin koulu yhteisöstä irrallaan oleviin, usein melko lyhytkestoisiin kursseihin.⁷³

Edelleen laajapohjainen koulutus on edellytyksenä joustavan perusopetuksen vakiinnuttamiselle. Vakiinnuttaminen merkitsee yhtäältä joustavan perusopetuksen pysyvyyttä koulussa. Toisaalta sen toimintamalleja voidaan soveltaa myös muussa perusopetuksessa.

Toiminnalliset menetelmät ja työpaikalla opiskelu voivat tuntua muista oppilaista houkuttelevilta. Jotkut vanhemmista saattavat toivoa tai pyytää työpaikkaopetusta omalle lapselleen, jos lapsen koulunkäynti näyttää takkuilevan. Tällöin koulussa joudutaan pohtimaan, miten joustavampien toimintamallien käyttöä laajennetaan muussakin opetuksessa. Mitään esteitä siihen ei periaatteessa ole, ja monet oppilaat saattaisivat hyötyä siitä. Käytännön kokemukset ovat osoittaneet, että monilla oppilailla koulumotivaatio paranee työpaikkaopiskelun myötä. Samalla nuoret saavat aikaisempaa paremmin tietoa eri ammateista ja yleensä työelämästä. Työpaikkaopiskelu on monilla oppilailla oppilaanohjauksen tukena, antaa tuntumaa työelämäänsä TET-jaksoja syvällisemmin sekä selkiyttää jatkosuunnitelmia ja varmistaa jatko-opiskelupaikan valintaa.

10.2 Täydennyskoulutus

Rehtori koulun johtajana vastaa siitä, miten joustavan perusopetuksen ryhmä integroituu koulu yhteisöön ja miten sen erilaiset toimintatavat hyväksytään koulussa. Koulun tasolla suurimittaiseen koulukohtaiseen täydennyskoulutukseen ei useinkaan ole mahdollisuuksia. Pikemminkin kysymys on koulutautumisesta toiminnan kautta, jossa joustavan perusopetuksen opettaja ja aineenopettajat esimerkiksi yhdessä suunnittelevat työpaikkajaksoja hyödyntäviä opintokokonaisuuksia. Joustavan perusopetuksen konkreettiseen suunnitteluun tulisi sitoa muitakin opettajia, aina siinä määrin, että voidaan puhua kriit-

tisestä massasta, joka on perehtynyt uuteen toimintatapaan.

JOPO®-toiminnan arvioinnin perusteella täydennyskoulutustarvetta olisi uudenlaisten käytäntöjen ja toimintamallien kehittämisessä. Työparin kanssa työskentely edellyttää opettajiltakin taitoja moniammatilliseen yhteistyöhön. Myös työpaikkaopiskelussa oppiaineisiin perustuvien oppimistehtävien didaktisesti painottunut käyttö edellyttäisi lisäkoulutusta.⁷⁴

11 Joustava perusopetus: toiminnan laatu ja arviointi

Koulutuksen järjestäjien on perusopetuslain mukaan arvioitava järjestämänsä koulutusta ja sen vaikuttavuutta.^{XXXII} Koulutuksen arvioinnin tarkoituksena on varmistaa, että koulutukselle lainsäädännössä asetetut tavoitteet toteutuvat, tukea koulutuksen kehittämistä ja parantaa oppimisen edellytyksiä. Käytännössä arviointi voi olla osallistumista viranomaisten suorittamaan tai muuhun ulkoiseen arviointiin tai koulutuksen järjestäjän itse tekemää oman toimintansa arviointia. Myös yksittäiset oppilaitokset arvioivat usein itse omaa toimintaansa.

Arviointi on arvon määrittämistä asioille. Se tehdään suhteessa joihinkin kriteereihin, esimerkiksi toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin, aikaisempaan tilanteeseen tai vertailemalla vastaavaan toimintaan muualla (vertaileva arviointi). Ollakseen luotettavaa ja objektiivista arvioinnin on pohjauduttava toiminnasta saatavaan näyttöön.

Joustavaa perusopetusta voidaan arvioida osana koulutuksen järjestäjän muuta perusopetuksen arviointia, tai se voidaan ottaa aivan erilliseksi arvioinnin kohteeksi. Varsinkin joustavan perusopetuksen alkuvaiheessa saattaa olla hyvä tarkastella sitä erillisessä arvioinnissa, jolloin sille asetetut tavoitteet ja toiminnan erityispiirteet tulevat paremmin analysoi-

duksi. Joustavan perusopetuksen toimintamuotoja arvioitaessa on selkiytettävä muun muassa se, mitä arvioidaan, miksi arvioidaan, kuka arvioi ja miten arvioidaan. Joustavan perusopetuksen arviointia voidaan järjestää eri syistä:

- Tarve kehittää toimintaa. Arviointi toimii tällöin kehittämisvälineenä, jonka avulla turvataan ja parannetaan joustavan perusopetuksen toimintamalleja ja tuloksellisuutta.
- Tarve tehdä asiaa tunnetuksi tai korostaa sen tärkeyttä perusopetuksessa.
- Tarve kouluttaa henkilöstöä. Erityisesti itsearviointi voi lisätä henkilöstön osaamista. Hyvin toteutettu arviointi vaatii paneutumista toimintaprosesseihin ja niiden analysointiin. Samalla syntyy usein uusia näkemyksiä siitä, miten toimintoja voitaisiin kehittää edelleen. Joskus jo pelkkä prosessien kuvaaminen voi olla hyödyllistä toiminnan kehittämisen kannalta, vaikka toimintoja ei arvioidaisi suhteessa asetettuihin tavoitteisiin.
- Koulutuksen tilivelvollisuusajattelu.⁷⁵ Joustavan perusopetuksen toimintamalli vaatii tavallista perusopetusta runsaammin resursseja, ja arvioinnilla halutaan selvittää erityisesti toiminnan tuloksellisuutta: kuinka kannattavaa joustava perusopetus on ja saadaanko siitä panostuksia vastaava hyöty sekä yksilötasolla että koulutuksen järjestäjälle.

XXXII Perusopetuslaki (24.1.2003/32) 21 §.

11.1 Arviointimalleja ja laatuksiteereitä

Joustavan perusopetuksen arviointiin voidaan soveltaa erilaisia käytössä olevia arviointimalleja. Opetusministeriön työryhmän laatimat perusopetuksen laatuksiteerit toimivat työväliseenä arvioitaessa perusopetuksen toimivuutta kansallisella ja paikallisella tasolla. Laatuksiteerit ovat myös väline kouluille niiden oman toiminnan arviointiin.⁷⁶ Laatuksiteerit jaetaan rakenteellisiin, jotka kuvastavat ulkoisia olosuhteita eli ns. laadun kehittämisen kehystekijöitä ja toiminnallisiin, jotka kuvaavat oppilaan kokeman toiminnan laatua.

Seuraavassa on esitetty joustavan perusopetuksen toimivuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä, jotka on rakennettu joustavan perusopetuksen tavoitteiden lähtökohdista ja Opetushallituksen arviointimallin⁷⁷ pohjalta. Kysymykset on tässä vaiheessa tarkoitettu joustavan perusopetuksen kehittämisen apuvälineeksi. Laatuksiteerien ja arviointimallien merkitys on siinä, että ne auttavat kouluja ja opetuksen järjestäjiä arvioimaan systemaattisesti omaa toimintaansa.

Opetushallituksen arviointimallissa toiminnan *tuloksellisuutta* arvioidaan tehokkuuden tai toimivuuden, vaikuttavuuden ja taloudellisuuden kautta. *Tehokkuudella* tarkoitetaan sitä, miten hyvin ja toimivasti opetus on järjestetty ja miten joustavasti

koulutusjärjestelmä tai tässä tapauksessa joustava perusopetus toimii. *Vaikuttavuudella* tarkoitetaan sitä, miten hyvin koulutuksen tuottamat valmiudet edistävät yksilön oppimista ja toisaalta työelämän ja muun yhteiskunnan kehitystä. *Taloudellisuudella* tarkoitetaan sitä, miten optimaalisesti koulutukseen osoitetut varat on käytetty.⁷⁸ Arviointimallin osaluueet on esitetty liitteessä 1. Ne käyvät ilmi myös seuraavista taulukoista, joissa esitetään joustavaan perusopetukseen soveltuvia arviointikysymyksiä.

Kuten perusopetuksen arvioinnissa yleensäkin, myös joustavassa perusopetuksessa toiminnan tuloksellisuuden arviointikriteerit muodostetaan perusopetussäädösten ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Toisena lähtökohtana ovat täsmennetyt joustavalle perusopetukselle asiakirjoissa asetetut tavoitteet. Lisäksi paikallisessa opetussuunnitelmassa on toiminnalle asetettu tavoitteita, joiden toteutuminen on myös arvioitava.

Seuraavassa taulukossa on esitetty esimerkinomaisesti sellaisia arviointikysymyksiä, joita voidaan käyttää joustavan perusopetuksen arviointiin. Kysymykset on siis muotoiltu käyttäen lähtökohtana edellä mainittua arviointimallia, perusopetuksen lainsäädäntöä ja joustavaa perusopetusta koskevia tavoitteita. Jokainen koulutuksen järjestäjä tai koulu joutunee lisäksi edelleen muokkaamaan kysymyksiä joustavalle perusopetukselle itse asettamiensa tavoitteiden mukaan.

Taulukko 12. Joustavan perusopetuksen arviointikysymyksiä. Esimerkkejä.

Joustavan perusopetuksen tehokkuutta ja toimivuutta arvioivia kysymyksiä	
Koulutustarjonta	Tarjotaanko kunnassa joustavaa perusopetusta tarvetta ja kysyntää vastaavasti? Pääsevätkö kaikki halukkaat tai ao. toimenpiteitä tarvitsevat tai siitä hyötyvät oppilaat joustavaan perusopetukseen?
Ajankohtaisuus ja reagointikyky	Miten kunnassa reagoidaan joustavan perusopetuksen tarpeisiin? Miten joustavassa perusopetuksessa reagoidaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin? Miten joustavan perusopetuksen tavoitteet on ilmaistu koulutuksen järjestäjän ja koulukohtaisessa opetussuunnitelmassa? Miten opetussuunnitelman kehittämisessä otetaan huomioon joustavan perusopetuksen toimintamuodot ja niiden (akuutit) kehittämistarpeet?

Pedagogiset järjestelyt ja opetuksen laatu	<p><i>Opetussuunnitelma</i> Miten joustavan perusopetuksen toimintamuodot on otettu huomioon opetussuunnitelmassa? Miten oppilaille laaditaan oppimissuunnitelmat tai HOJKS:it? Missä määrin laatimiseen osallistuvat vanhemmat ja oppilas itse?</p> <p><i>Koulussa tapahtuva opetus</i> Miten joustavassa perusopetuksessa pystytään järjestämään oppilaan yksilöllisistä elämäntilanteista ja oppimishistoriasta lähteviä opetusjärjestelyjä? Miten hyvin pystytään järjestämään toiminnallisia ja työpainotteisia opetus- ja työmuotoja?</p> <p><i>Työpaikkajaksot</i> Miten ohjaus työpaikoilla on järjestetty? Miten työpaikkatehtävät on johdettu opetussuunnitelmasta ja miten ne on määritelty? Miten työpaikkaopiskelun kokemuksia reflektoidaan ja miten niitä hyödynnetään luokkaopetuksessa?</p>
Oppilaan tuki	<p><i>Tukipalvelut ja tukiverkostot</i> Miten ja millaisia tuki- ja neuvontapalveluja oppilaille pystytään järjestämään koulussa? Millaisia työmuotoja on kehitetty ongelmien ennalta ehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen? Miten moniammatilliset yhteistyömuodot on saatu toimimaan, mitkä eri hallinnon alat ja yhteisöt osallistuvat yhteistyöhön? Miten yhteistyötä perheiden kanssa tehdään? Miten perheitä tuetaan näiden kasvatustehtävissä? Miten hyvin huoltajat on saatu mukaan opiskelun tukemiseen?</p>
Keskeyttäminen ja koulutuksen läpäisy, nivelvaiheet	<p><i>Keskeyttäminen</i> Missä määrin joustavassa perusopetuksessa tapahtuu keskeyttämisä? Mitä toimenpiteitä keskeyttämisen ehkäisemiseksi on tehty?</p> <p><i>Nivelvaiheet</i> Miten nivelvaiheiden toimivuus on turvattu? Mitä toimenpiteitä perusopetuksessa on tehty toiselle asteelle siirtymisen turvaamiseksi? Miten toimivia yhteistyömalleja on nivelvaiheeseen kehitetty (ammatinvalinnanohjaus, työvoimapalvelut jne.)? Kuinka suuri osa oppilaista siirtyy toisen asteen koulutukseen, lisäopetukseen, työhön tms.? Miten koulutuksen järjestäjä tai koulu seuraavat oppilaiden sijoittumista peruskoulun jälkeen? Mitä toimenpiteitä toisen asteen koulutuksessa on tehty joustavan perusopetuksen oppilaiden vastaanottamisessa?</p>
Henkilöstövoimavarana	<p><i>Koulussa</i> Millainen tiimi osallistuu opetukseen ja oppilaiden tukemiseen? Onko joustavan perusopetuksen ryhmässä riittävästi ja kokopäiväisesti nuorisotoimen tai sosiaalitoimen tai vastaavaa asiantuntemusta? Millainen on opettajan ja nuorisotyöntekijän kelpoisuus tehtävään joustavassa perusopetuksessa? Missä määrin henkilöstö on osallistunut tai osallistuu täydennyskoulutukseen? Missä määrin henkilöstö voi osallistua työnohjaukseen?</p> <p><i>Työpaikkajaksosilla</i> Miten työpaikkajaksosilla ohjaavia henkilöitä on perehdytetty tehtävään? Millaista tukea he saavat ohjaustyössään?</p>
Tilat ja laitteet	<p>Miten luokkatilat, välineistö ja materiaalit palvelevat joustavan perusopetuksen työmuotoja? Miten luokkatila mahdollistaa pienryhmän integroitumisen koulu yhteisöön? Miten työpaikkaverkostoja on pystytty kehittämään?</p>
Säädökset ja sopimukset	<p>Miten joustava perusopetus on otettu huomioon kunnan strategia-asiakirjoissa (opetus, hyvinvointi, nuorisotoimi, sosiaalitoimi, syrjäytymisen ehkäisy yms.)? Miten nuorisotyöntekijän tai vastaavan henkilön toimimisesta pienryhmässä on sovittu? Millaisia sopimuksia on tehty moniammatillisen yhteistyön varmistamiseksi? Millaisia sopimuksia on tehty työpaikkojen kanssa ja miten ne toimivat?</p>
Koulun johtamis- ja toimintakulttuuri	<p>Miten koulun johto suhtautuu joustavaan perusopetukseen ja miten toimintaa johdetaan? Miten joustava perusopetus integroituu koulu yhteisöön? Millaisia vaikutuksia joustavan perusopetuksen toimintamuodoilla on ollut koulun opetuskäytäntöihin ja muuhun toimintaan? Millaista yhteistyötä joustavan perusopetuksen ja muun opetuksen opettajat tekevät keskenään? Miten joustavan perusopetuksen vakiinnuttaminen on suunniteltu ja toteutunut? Millaista tukea koulun johto saa opetustoimen viranomaisilta joustavan perusopetuksen järjestämisessä?</p>

Joustavan perusopetuksen *vaikuttavuutta* arvioidaan muun muassa sen tarpeen ja tarjonnan kohtaamisella, oppimistulosten saavuttamisella ja edelleen miten oppilaiden oppimaanoppimisvalmiudet, kommunikaatiovalmiudet ja halukkuus itsensä kehittämiseen sekä yleiset elämönhallintataidot ovat edistyneet.

Vaikuttavuuden arvioinnissa koulujärjestelmän tasolla käytetään tavallisesti tutkimuksellista otetta. Koulun tasolla arviointi voi olla laadullista, keskustelemaa, jolloin siinä tarkastellaan joustavan perusopetuksen oppilaiden yksilöllistä edistymistä. Seuraavassa esitetään mahdollisia kysymyksiä arvioinnin tueksi.

Joustavan perusopetuksen vaikuttavuutta arvioivia kysymyksiä	
Koulutustarpeen ja tarjonnan vastaavuus	Miten hyvin joustavan perusopetuksen tarjonta vastaa tarvetta ja kysyntää määrällisesti ja laadullisesti eli sisällön ja toimintamuotojen suhteen?
Oppimistulosten saavuttaminen	Miten hyvin joustavan perusopetuksen oppilaat ovat saavuttaneet oppimistulokset?
Oppimaan oppimisvalmiudet	Miten itsenäisesti he suoriutuvat opiskelustaan? Missä määrin he tarvitsevat opettajan tukea työskentelyssään? Millaisia oppimisvalmiuksia työpaikkajaksoilla on kehittynyt? Miten oppilaiden itsearviointitaidot ovat kehittyneet?
Kommunikaatiovalmiudet	Miten oppilaiden kommunikaatiotaidot ovat kehittyneet? Miten he kommunikoivat koulussa ja työpaikoilla?
Sosiaaliset valmiudet ja elämönhallinta	Miten joustavan perusopetuksen oppilaiden sosiaaliset valmiudet ovat kehittyneet? Miten elämönhallintataidot ovat kehittyneet (koulutyön säännöllisyys, vastuu opiskelusta jne.)
Itsensä kehittämis- halukkuus	Miten oppilaiden koulumotivaatio on kehittynyt? Miten suhtautuminen koulutyöhön on kehittynyt? Miten oppilaat suuntautuvat, hakeutuvat ja sijoittuvat jatko-opintoihin?

Joustavan perusopetuksen *taloudellisuutta* arvioidaan kuvaamalla siihen kohdennettujen resurssien mää-

rää, niiden kohdentumista ja sitä, miten tehokkaasti resursseja käytetään.

Joustavan perusopetuksen taloudellisuutta arvioivia kysymyksiä	
Opetusresurssien määrä	Miten paljon resursseja joustavaan perusopetukseen käytetään (kaikkiaan ja oppilasta kohden)? Miten työpaikkajaksoilla, leirikouluissa yms. tapahtuva toiminta resursoidaan? Missä määrin nuorisotoimi tai muut yhteistyöhön osallistuvat hallintokunnat ohjaavat resursseja joustavaan perusopetukseen (henkilöstöön)?
Opetusresurssien kohdentuminen, käytön tehokkuus ja taloudellisuus	Kohdentuvatko joustavan perusopetuksen määrärahat oikeisiin asioihin? Miten niillä edistetään opetuksen tavoitteita? Onko toiminta taloudellista?

11.2 Laadulliset ja määrälliset indikaattorit

Joustavan perusopetuksen arviointia varten on sovitettava myös arviointikriteereistä. Ne johdetaan perusopetuksen ja erityisesti joustavan perusopetuksen tavoitteista. Kriteerit voivat olla määrällisiä tunnuslukuja tai laadullisia kuvauksia. Joustavassa perusopetuksessa arviointikriteereinä voidaan käyttää kunnan tai koulun perusopetuksen arvioinneissaan muutoinkin käyttämiä kriteereitä, jolloin joustavan perusopetuksen tuloksellisuutta verrataan muuhun perusopetukseen.

Joustavassa perusopetuksessa on kehitettävä kuitenkin myös omia kriteereitä sellaisiin toimintamuotoihin, joita ei tavanomaisessa perusopetuksessa ole käytetty. Esimerkiksi työpaikkajaksojen toimivuutta varten on pohdittava tai kuvattava jonkinlaisia hyvän työpaikkaopiskelun ominaispiirteitä, joihin toteutuneita jaksoja, niissä saatua ohjausta ja saavutettuja oppimistuloksia verrataan. Leirikoulujen arviointikriteereissä saattavat korostua yleinen sujuvuus, ryhmän toiminnan kiinteytyminen tms. seikat, jotka leirikoululle on ennakolta asetettu tavoitteeksi.

Varsinkin joustavan perusopetuksen alkuvaiheessa kriteerit ovat laadullisia, ja toimintamallien uutuuden vuoksi niitä joudutaan kehittämään ehkä useamman vuoden ajan. Laadullisina indikaattoreina voidaan käyttää paitsi havaintoja ja tuotoksia myös erilaisia palvelu- tai tyytyväisyyskyselyitä tai selvityksiä.

Myös määrällisiä indikaattoreita joustavaan perusopetukseen kannattaa ajan kuluessa kehittää, vaikka yksittäiset ryhmät ovat pieniä eivätkä siten anna paljonkaan mahdollisuuksia tavanomaisille tilastollisille analyyseille. Tunnusluvut antavat kuitenkin mahdollisuuden seurata toiminnan kehittymistä eri vuosina. Määrällisiä indikaattoreita voisivat olla esimerkiksi joustavaan perusopetukseen hakeutuneiden määrät, keskeyttäneiden määrät, poissaolojen määrät, keskeytynneiden työpaikkajaksojen määrät ja jatkokoulutukseen sijoittuneiden määrät.

Arvioinnissa toimintaa kuvaavien indikaattoreiden kehittäminen vaatii hyvää paneutumista joustavan perusopetuksen tavoitteisiin ja toimintamuotoihin, mutta siitä voi olla myös hyötyä. Samalla joudutaan uudelleen pohtimaan toimintoja, niiden laatua ja toimivuutta ja mahdollisesti myös edelleen kehittämistä.

Lähteet

- Böhm, I. & Schneider, J. 1995. Productive Learning – an Educational Opportunity for Young People in Europe. Schibri Verlag. Berlin.
- Dewey, J. 1957. Koulu ja yhteiskunta. Otavan filosofinen kirjasto no 5. Otava. Helsinki.
- Enqvist, A. (toim.) 2006. Mitä mä teen? Omaura-työntekijöiden kokemuksia työpainotteisesta ja toiminnallisesta opetuksesta. Omaura ry. Opetusministeriön Uraa uurtamaan -hanke. Yliopistopaino. Helsinki.
- Enqvist, A. & Onttonen, J. (toim.) 1998. Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään? Omaura – syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksesta. ESR. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Omaura ry. Helsinki.
- Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. HOJKS II. Yksilölliset opetussuunnitelma ja opetus. Opetus 2000. PS-kustannus. Juva.
- Joustava perusopetus-hankkeen lähtötilanteen arviointi. Luonnos 29.1.2007. Helsingin yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki. (Julkaisematon)
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY. Helsinki.
- Karjalainen, M. & Kasurinen, H. (toim.) 2006. Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Tutkimuslosteita 31. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.
- Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 47. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.
- Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Liitemuistio koulupudokkaiden hakukirjeeseen 24.10.2006. Ks. myös www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulupudokkaiden_aktivointi/index.html
- Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli. 1998. Arviointi 7. Opetushallitus. Helsinki.
- Kouluhyvinvointityöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:27. Opetusministeriö.
- Laukkanen, R. 1994. Koulutuksen tuloksellisuuden arvioinnin keskeiset kysymykset ja trendit keskushallinnon näkökulmasta. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Lehtinen, E. 2004a. Oppimisympäristöt. Kirjassa Vitikka ym. Ks. edempänä.
- Liinamo, A. & Kannas, L. (1995). Viihdynkö, pärjäänkö, selviydynkö turvallisesti: Koulunkäynti oppilaiden kokemana. Teoksessa L. Kannas (toim.), Koululaisten kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. WHO-koululaistutkimus. Opetushallitus. Helsinki.

- Loukola, M-L. (toim.) 2004. Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetus suunnitelmassa. Opetushallitus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Manninen, J. 2000. Kurssikoulutuksesta oppimisympäristöihin – Aikuiskoulutuskäytäntöjen kehityslinjoja. Teoksessa Matikainen, J & Manninen J. 2000. Aikuiskoulutus verkossa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Opetushallitus.
- Manninen, J & Luukannel, S. Joustava perusopetus. 2008. JOPO®-toiminnan vaikuttavuuden arviointi. Opetusministeriön julkaisuja 2008:36. Opetusministeriö.
- Nikander, L & Tuominen, E. (toim.) 2006. Hyvät käytännöt. Innovatiivisissa hankkeissa kehitetyt hyviä käytäntöjä. Hyviä käytäntöjä ammatilliseen koulutukseen aktivoimiseksi 2 -projekti. 2005–2007. ESR-hanke. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheessa. Arviointi 8/2002. Opetushallitus. Helsinki.
- Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Valtion painatuskeskus ja kouluhallitus. Helsinki.
- Nyysölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Gaudeamus. Tampere.
- Oppettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Oppettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman 2001–2005 loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32. Opetusministeriö. Helsinki.
- Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. 2006. Selvityksiä 2006:33. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Oppimisympäristöjen tutkimus ja alan tutkimuksen edistäminen Suomessa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:38. Opetusministeriö.
- Peltonen, H. (toim.) 2005. Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa. Virikkeitä ja toimintamalleja yleisen ja erityisen tuen järjestämiseksi. Opetushallitus. Saarijärven Offset Oy. Saarijärvi.
- Peltonen, H. & Laitinen, K. 2005. Oppilashuolto. Julkaisussa Peltonen, H. (toim.) 2005. Ks. edellä.
- Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33.
- Perusopetuksen laatukriteerit. Väliraportti. Opetusministeriö. 2008
- Piesanen, E, Kiviniemi, U. & Valkonen, S. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien täydennyskoulutus 2005 ja seuranta 1998–2005. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Pirilä-Tarkiainen, H. Oppimissuunnitelma – askel opetuksen yksilöllistämiseen. Kirjassa Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. Ks. edellä.
- Pirttiniemi, J. 2000. Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 168. Helsingin yliopisto.
- Pölkki, P. 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY. Porvoo.
- Sarha, M-L. (toim.) 2005. Nuorisotyötä koulussa. Sarja C. Oppimateriaalit 13/2005. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suolahden koulutusyksikkö.
- Sarlin, H-M. 2001. Nuorten Omaurasta omalle uralle. Työelämä-painotteinen peruskouluopiskelu osana elämäntulkua ja koulu-uraa Omaura-nuorten kokemana. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisuja B:17. Helsinki.

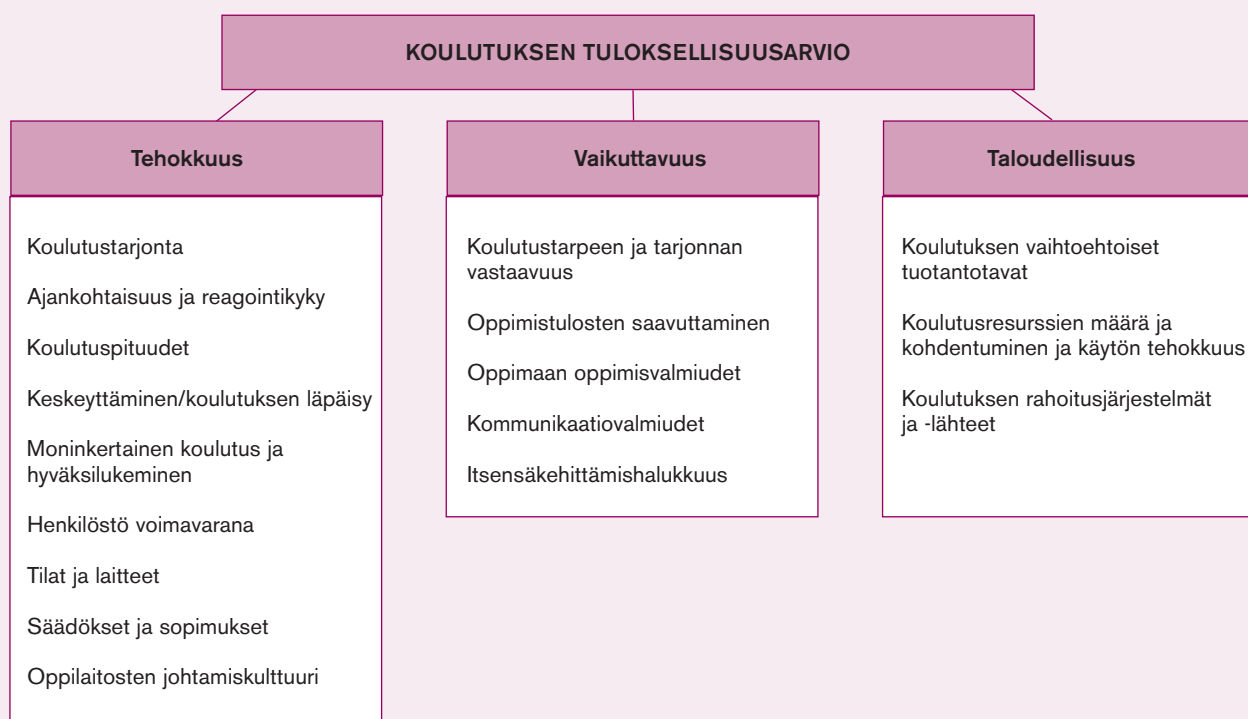

- Syvöja, H. 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Tarvainen, E. (toim.) 2004. SeutuOPS 2004. Perusopetuksen seudullinen opetussuunnitelma. Gummerus. Saarijärvi.
- The EFQM Excellence Model 2003. Laatukeskus. Helsinki.
- Valtioneuvoston periaatepäätös Terveys 2015 -kansanterveysohjelmasta. Julkaisuja 2001:4. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Vauras, M. 2004. Oppimiskäsitys. Kirjassa Vitikka ym. Ks. alla.
- Vehviläinen, J. 2005. Rajatonta palvelua? Nuorten osallisuushankkeen väliraportti. Opetushallitus.
- Vehviläinen, J. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Nuorten osallisuushankkeen raportti. Opetushallitus.
- Vitikka, E. & Saloranta-Eriksson, O. (toim.) 2004. Uudistuva perusopetus. Näkökulmia opetuksen ja opetussuunnitelman kehittämiseen. Opetushallitus. Helsinki.
- Volanen, M. V. 2006. Filoteknia ja kysymys sivistävästä työstä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003. Opiskelu, oppiminen, osaaminen. Oppilo. Hamina.
- Lukiolaki L 629/1998.
- Asetus ammatillisesta koulutuksesta A 811/1998.
- Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeiluohjelma 2006–2009. Opetushallituksen päätös 2/420/2006;15.5.2006. Liite 2 Opetussuunnitelman perusteet; luonnos.

Säädökset ja määräykset

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Opetushallitus. Helsinki.
- Perusopetusasetus A 852/1998.
- Perusopetuslaki L 628/1998.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta. A1435/2001.
- Lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallituksen määräys 3/011/2004.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta L 630/1998.

Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli

(Opetushallitus 1998.)

Työpaikat oppimisympäristöinä; tuotannollinen työ

Opetussuunnitelma ja opiskelu työpaikalla

Esimerkki 2. Tuotannollinen työ

Tämä teksti liittyy lukuun 5.3 Työpaikat oppimisympäristöinä. Taulukossa esitetään oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien ja toisaalta työpaikan, tässä tapauksessa konepajatehtaan toimintojen yhteyksiä. Tämän analyysin pohjalta oppilaalle laaditaan eri oppiaineissa työpaikkatehtävät eli oppimistehtävät,

jotka oppilas tekee työpaikkajakson aikana. Tehtävät laaditaan niin, että hän saa niihin aineksia työpaikalta. Yhdellä työpaikkajaksoilla tehtäviä on yleensä vain muutamasta oppiaineesta.

Oppilaan työpaikkajakso on tehtaassa, jossa valmistetaan vaihteita muun muassa kuljettimiin ja nostureihin. Yritys on osa kansainvälistä koneenrakennuksen konsernia. Tehdas sijaitsee osittain vanhassa ruukkirakennuksessa joen ja pienen kosken rannalla. Lähellä on tehtaan museo.

Oppiaine	Työpaikan toiminnot
Äidinkieli ja kirjallisuus	Esittäytyminen, osallistuminen työpaikan ohjaukseen, viestintä, työohjeet ja tehtäväksi annet (lukeminen, kuunteleminen, ohjeiden noudattaminen). Kirjallisuutta esim. Pekkanen: Tehtaan varjossa. Referaatin tekeminen aihetta koskevasta elokuvasta.
Vieraat kielet	Lukeminen, puhuminen. Työkuvat ja valmistuspiirustukset ovat englanniksi tai saksaksi. Työpaikalla on ulkomaisia työntekijöitä ja koulutettavia.
Matematiikka	Koneiden ohjelmointiin liittyviä tehtäviä (kaavioiden, diagrammien lukeminen ja tulkinta, yhtälöt)
Biologia	Vesi, joen eliöt ja kasvit, oman paikkakunnan joen kalojen tai kasvien tutkiminen
Maantieto	Yrityksen yhteydet muihin maihin, raaka-aineet, tuotteiden toimitusmaat: Suomi, muut maat, globalisaatio, globaali logistiikka. Miksi tehtaat perustettiin tai perustetaan vesireittien varrelle? Suomalaisen teollisuuskaupunkien sijainnit.
Fysiikka ja kemia	Vaihteiden mekaniikan ja toimintaperiaatteen ymmärtäminen, hammaspyörät ym. Työstökoneiden lastuamisnopeus, pyörimisnopeus, pinta-alat, metallin käyttäytyminen eri lämpötiloissa. Koneiden arvojen säätäminen ja vaikutukset. Laadunvarmistukseen kuuluva mittaaminen käsin. Työstökoneiden lastuamisnesteiden analysointi (rasvaprosentit ym.).
Terveystieto	Ergonomia, työasennot. Työturvallisuus, kuulosuojaimet, suojalasit, turvakengät, työvaatteet. Työpaikkahygienia, työpaikkaruokailun terveellisyys yms. Vuorotyön vaikutukset.
Uskonto/ Elämäkatsomustieto	Työn etiikka, eettiset kysymykset. Vieras työvoima, ulkomaiset asentajat ja kulttuurierot.
Historia ja yhteiskuntaoppi	Koneenvalmistuksen historia. Valmistusmenetelmien kehittyminen kautta aikojen, käsityö, teollinen työ, tietotekniikan osuus valmistustyössä. Ihminen ja työ. Tehtaan museo voi myös toimia oppimisympäristönä. Miksi tehtaat perustettiin tai perustetaan vesireittien varrelle? Suomalaisen teollisuuskaupunkien sijainnit.

Musiikki	Tehtaan äänimaailma. Työstökoneiden ohjaus ja tarkkailu kuulon avulla. Työpaikan taustamusiikki.
Kuvataide	Kappaleiden 2D- ja 3D-hahmotus. Työpiirustusten lukeminen. Tehdasrakennuksen arkkitehtuuri ja ympäristö (vanha ruukkirakennus kosken partaalla)
Käsityö	Käden taidot: purseiden poistaminen kappaleista, kokoonpanotehtävät
Liikunta	Työpaikkaliikunta, ergonomia ja työskentelyasennot
Kotitalous	Omien työvaatteiden huolto
Oppilaanohjaus	AmmatINVALINTAVAIHTOEHTOJEN pohtiminen, osallistuminen työnopastukseen ja työpaikkakoulutukseen
Valinnaiset aineet	Ehetyttyjä opintokokonaisuuksia tms.
Aihekokonaisuudet	Työpaikan toiminnot
Ihmisenä kasvaminen	Toimiminen työyhteisössä: miten töitä tehdään, sosiaaliset suhteet työpaikalla
Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys	Vieras työvoima, suomalainen vs. vieraat kulttuurit
Viestintä ja mediataito	Työpaikan sisäinen viestintä, laatu järjestelmät
Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys	Perehtyminen yritystoimintaan, tuottavuus, kannattavuus, tulos- ja aloitepalkkiot
Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta	Kierrätys ja jätehuolto, lajittelu: energijätteet, öljyt, liimat, lakat, romurauta
Turvallisuus ja liikenne	Koneiden käyttöturvallisuus, turvalaitteiden käyttö, trukkiliikenne, nosturit, tuoteturvallisuus
Ihminen ja teknologia	CNC-koneet, koneiden ohjaus tietotekniikan avulla, ohjelmointia ihminen koneen ohjaajana

Viitteet

- 1 Perusopetuksen laadun kehittäminen...
- 2 Kouluhyvinvointityöryhmän muistio 2005.
- 3 Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio 2005.
- 4 Komonen 2001, Vehviläinen 2005, 2006.
- 5 Numminen ym. 2002.
- 6 Komonen 2001.
- 7 Manninen & Luukannel 2008.
- 8 Emt. 72–73.
- 9 Sivustoja ovat ....
- 10 Böhm & Schneider 1996.
- 11 Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Liitemuistio koulupudokkaiden hakukirjeeseen 18.10.2005. Ks. myös www.minedu.fi
- 12 Manninen & Luukannel 2008, 42.
- 13 Emt. 43.
- 14 Emt. 72.
- 15 Emt. 17–22.
- 16 Emt. 17.
- 17 Koulupudokkaiden aktivointi perusopetuksessa ja toisen asteen nivelvaiheessa. Liitemuistio koulupudokkaiden hakukirjeeseen 18.10.2005. Ks. myös www.minedu.fi
- 18 Keltikangas-Järvinen 2006.
- 19 Opetushallitus 2004.
- 20 SeutuOPS 2004.
- 21 Säädökset L 628/1998, A 852/1998, A1435/2001.
- 22 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 16.
- 23 Vauras 2004, 28–47, Lehtinen 2004b.
- 24 Vitikka ym. 2004.
- 25 Lehtinen 2004a, 48–64.
- 26 Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003, 45.
- 27 Manninen & Luukannel 2008, 28–30.
- 28 Emt. 24–26.
- 29 Manninen ym. 2007.
- 30 Manninen 2000, 29.
- 31 Oppimisympäristöjen tutkimus ... 2004.
- 32 Lehtinen 2004a, 48–64.
- 33 Oppimisympäristöjen tutkimus ... 2004, 35.
- 34 Manninen & Luukannel 2008, 27–29.
- 35 Böhme ym. 1996, 39.
- 36 Olkinuora ym. 2001, 124–13.
- 37 Manninen & Luukannel 2008, 39.
- 38 Seikkailupedagogiikan tunnetuin kehittäjä lienee 1800-luvulla elänyt saksalainen Kurt Hahn. Hän kiinnitti huomiota luonnossa liikkumisen ja luontoelämysten tärkeyteen, kädentaitojen ja "selviytymistaitojen" ylläpitämiseen sekä ryhmän yhteisiin sosiaalisiin elämyksiin luonnossa.

- 39 Nurmi 1988; Syväoja 2004.
- 40 Dewey 1957.
- 41 Volanen 2006, 73.
- 42 Tämä esimerkki on Volasen (2006) kirjasta s. 59.
- 43 Ed. viite.
- 44 Ed. viite 68–74.
- 45 Lisää oppimissuunnitelman laatimisesta Pirilä-Tarkiainen 2003, 117–123.
- 46 Manninen & Luukannel 2008, 34.
- 47 Peltonen 2005, 16–
- 48 Lastensuojelulain (683/1983) 40 §:n mukaan:
jos sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutoimen, poliisitoimen tai seurakunnan palveluksessa taikka luottamustoimessa oleva henkilö on virkaa tai tointa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta, hänen on ilmoitettava asiasta viipymättä sosiaalilautakunnalle.
- 49 Manninen & Luukannel 2008, 30-31.
- 50 Manninen & Luukannel 2008, 68.
- 51 Emt. 35.
- 52 esim. Liinamo ym. 1995.
- 53 Pirttiniemi 2000.
- 54 Numminen ym. 2002.
- 55 Valtioneuvoston periaatepäätös 2001.
- 56 Esimerkiksi Rovaniemen Korkalovaaran...
- 57 Karjalainen & Kasurinen 2006, 169.
- 58 Numminen ym. 2002.
- 59 Karjalainen & Kasurinen 2006, 49–50.
- 60 Ed. viite.
- 61 Perusopetuksen ... 2005.
- 62 Vehviläinen 2006, 31.
- 63 Perusopetuksen ... 2005.
- 64 Numminen ym. 2002.
- 65 Ks. myös Perusopetuksen ... 2005.
- 66 Ed. viite, 82.
- 67 Ed. viite, 77.
- 68 Opetussuunnitelman perusteet 2004, 316.
- 69 Perusopetuksen ... 2005, 83.
- 70 Opetushallituksen päätös 2/420/2006; 15.5.2006. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen kokeiluohjelma. Ks. myös www.oph.fi.
- 71 Manninen & Luukannel 2008, 28.
- 72 Timo Liikanen on Pudasjärven Omaura-luokan opettaja ja joustavan perusopetuksen hankkeen kouluttaja.
- 73 Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. 2006.; Piesanen ym. 2006.
- 74 Manninen & Luukannel 2008, 74–75.
- 75 Laukkanen 1994, 78.
- 76 Perusopetuksen laatukriteerit, väliraportti. 2008
- 77 Koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli 1998.
- 78 Ed. viite.

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2009 ilmestyneet

1 Kansallisen tason tutkimusinfrastruktuurit: Nykytila ja tiekartta	25 Luova maaseutu – luovan talouden ja kulttuurin kehittäminen maaseudulla
2 National-level Research Infrastructures: Present State and Roadmap	27 Koulutus ja kulttuuri. Vuosikatsaus 2008
3 Kansallisen tason tutkimusinfrastruktuurit: Nykytila ja tiekartta. Tiivistelmä ja suositukset	31 Finnish Library Policy; National strategic areas of focus
4 National-level Research Infrastructures: Present State and Roadmap. Summary and recommendations	35 Noste-ohjelma – aikuiskoulutuksen harppaus?
5 Forskningsinfrastrukturerna på nationell nivå. Nyläge och vägvisare. Sammanfattning och rekommendationer	36 NOSTE-ohjelma vuonna 2008. Vuosiraportti 2008
6 Liikuntatoimi tilastojen valossa; Perustilastot vuodelta 2007	37 Selvitys erityiskoulujen ja sairaalaopetuksen asemasta, tehtävistä ja rahoituksesta kehittämisehdotuksineen
7 Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat	38 Näin suomalaista kulttuuria viedään; Kulttuurivientiraportti 2008
8 Riktlinjer för fostran till företagsamhet	40 Tulevaisuus meissä. Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen
9 Guidelines for entrepreneurship education	
10 Työssäoppimisen luma	
11 Oppisopimuskoulutus Euroopassa. Hyviä käytäntöjä etsimässä	
12 Kulttuuripolitiikan strategia 2020	
13* Culture Satellite Account; Final report of pilot project	
14 Kulturpolitisk strategi 2020	
15* Varmennekorttien käyttöönotto ja ylläpito yliopistoissa. Yliopistojen yhteinen suositus. Loppuraportti	
16 Tutkimus kuntien yleissivistävän koulutuksen opetustoimen johtamisen tilasta ja muutoksista Suomessa	
17 Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista / Statsrådets principbeslut om riktlinjer för främjande av idrott och motion	
18 Uusi suunta liikuntatutkimukseen; Opetusministeriön strategia liikuntatutkimuksen suuntaamiseksi ja hyödyntämiseksi	
19 Perusopetuksen laatukriteerit	
24 Taikalamppujen loisteessa; Lastenkulttuurin taikalamppuverkoston keskusten vuosien 2006–2008 toiminnan arviointi	

* Ei painettu, vain verkossa

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

200
1809-2009

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 978-952-485-726-0 (nid.)
ISBN 978-952-485-727-7 (PDF)
ISSN 1458-8110 (Painettu)
ISSN 1797-9501 (PDF)

Helsinki 2009